

MISIUNEA DE OBSERVARE

ALEGERI PREZIDENȚIALE ȘI
REFERENDUM REPUBLICAN CONSTITUȚIONAL
20 OCTOMBRIE 2024

Raport nr. 2

**Perioada de observare:
20 august - 17 septembrie 2024**

Asociația Promo-LEX

str. Mitropolit Petru Movilă, nr. 23, bl. 13,
Chișinău, Moldova
tel./fax: (+373 22) 45 00 24, 44 96 26
info@promolex.md
www.promolex.md

Promo-LEX

Promovarea democrației și a drepturilor omului

SE DISTRIBUIE GRATUIT

Toate drepturile sunt protejate. Conținutul raportului poate fi utilizat și reprodus în scopuri nonprofit și fără acordul prealabil al Asociației Promo-LEX cu condiția indicării sursei de informație.

Raportul este elaborat în cadrul Misiunii de observare a alegerilor prezidențiale și a referendumului constituțional din 20 octombrie 2024, desfășurată de Asociația Promo-LEX. Misiunea este susținută financiar de Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID), Uniunea Europeană și Fondul German Marshall din SUA, Guvernul Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, Organizația Internațională a Francofoniei și Fundația Soros Moldova.

Misiunea de observare este realizată sub egida Coaliției civice pentru Alegeri Libere și Corecte.

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în cadrul acestui raport aparține Asociației Promo-LEX și nu reflectă neapărat poziția donatorilor. În cazul în care apar discrepanțe între textul în limba română și traducerea acestuia în altă limbă, va prevala varianta în limba română a raportului.

CUPRINS

INTRODUCERE.....	6
I. CADRUL LEGAL.....	8
II. ORGANELE ELECTORALE.....	11
III. LITIGII ELECTORALE.....	22
IV. DESEMNAREA ȘI ÎNREGISTRAREA COMPETITORILOR ELECTORALI.....	27
V.PRESTAȚIA COMPETITORILOR ELECTORALI	34
VI. FINANȚAREA ALEGERILOR ȘI CAMPANIEI ELECTORALE.....	41
VII. DISCURSUL DE URĂ ȘI INSTIGARE LA DISCRIMINARE.....	50
RECOMANDĂRI.....	52
ABREVIERI.....	53
ANEXE	54

SUMAR EXECUTIV

Cadrul legal. În perioada de observare, Curtea Constituțională a constatat constituționalitatea termenului de organizare a alegerilor pentru funcția de președinte stabilită de Codul electoral - cu cel mult 90 de zile înainte de data expirării mandatului Președintelui în funcție.

În cadrul acestui scrutin au fost observate două situații de ordin juridic care se referă la înregistrarea competitorilor electorali. Într-o primă situație, MO Promo-LEX a constatat aplicarea unui nou temei de refuz a înregistrării grupurilor de inițiativă- apartenența candidatului independent la o formațiune politică. Promo-LEX consideră că lista temeiurilor de refuz trebuie să fie prevăzută în mod exhaustiv în legislație. În cea de-a doua situație, a fost constatat că cadrul legal nu conține prevederi precise și suficiente care ar asigura egalitatea de șanse pentru toți concurenții la scrutinul prezidențial, în condițiile participării și a Președintelui în exercițiu. Această observație a fost efectuată și în alegerile prezidențiale din 2020.

În opinia Promo-LEX, modificarea cadrului legal conexe înainte de începutul campaniei, prin înăsprirea sancțiunii pentru neînmânarea nejustificată a buletinului de vot, afectează previzibilitatea și stabilitatea cadrului legal electoral.

Organele electorale. În perioada de referință, CEC s-a întrunit în format mixt în cadrul a 17 ședințe și a adoptat 138 de hotărâri privind organizarea și desfășurarea alegerilor. Cele mai multe hotărâri au vizat activitatea organelor electorale inferioare (39%) și desemnarea și înregistrarea competitorilor electorali (29%).

Se intensifică procesul de acreditare a observatorilor. În perioada monitorizată au fost acreditați 667 observatori naționali și internaționali din totalul de 719. Până la data de 17 septembrie 2024, CEC a acreditat 643 de observatori naționali și 76 de observatori internaționali. Asociația Promo-LEX a acreditat 633 de observatori.

Majoritatea CECE II respectă programul de activitate. Din totalul de 74 de vizite întreprinse în timpul orelor de muncă, în cadrul a 95% sesiile CECE II erau deschise. Totodată, mai mult de jumătate (57%) din sesiile CECE II sunt accesibile/parțial accesibile pentru persoanele cu nevoi speciale potrivit observatorilor Promo-LEX.

În contextul alegerilor prezidențiale și referendumului constituțional din 20 octombrie 2024 au fost constituite în termen 2221 de secții de votare, dintre care 30 SV au fost organizate pentru alegătorii din regiunea transnistreană, iar 234 SV au fost constituite peste hotare. Comparativ cu alegerile prezidențiale din 2020, s-a micșorat numărul de secții constituite de CEC pentru regiunea transnistreană (de la 42 la 30) și s-a majorat numărul celor organizate peste hotare (de la 139 la 234).

În opinia Promo-LEX, repartizarea SV constituite peste hotare corespunde în mare parte unei abordări metodologice echidistante, având la bază criteriul de bază privind dinamica participării alegătorilor la ultimele 3 scrutine dar și criteriile complementare stabilite de legislație. Procesul decizional a fost unul participativ și în mare parte transparent. CEC a publicat și a consultat public, în premieră, o listă prealabilă a secțiilor de votare.

În cazul SV deschise pentru regiunea transnistreană, considerăm că reieșind din numărul mediu al alegătorilor per secție și în condițiile „raționalizării” amplasării acestora, accesul la vot în continuare va fi asigurat.

Litigii electorale. În perioada de referință au fost depuse opt sesizări la CEC, dintre care cinci au fost înaintate de Vasile Bolea. În privința majorității sesizărilor, CEC a emis răspunsuri în baza Codului administrativ. Totuși, reieșind din principiul de celeritate a procedurilor și luând în considerare perioada în care au fost depuse, MO Promo-LEX consideră că CEC urmează să soluționeze contestațiile depuse în perioada electorală, în principal, în temeiul Codului electoral.

Curtea de Apel Chișinău și Curtea Supremă de Justiție au examinat patru contestații în materie electorală privind refuzul înregistrării grupurilor de inițiativă în susținerea candidaților independenți. Instanțele de judecată în mare parte, au menținut hotărârile CEC de refuz a înregistrării grupurilor de inițiativă. Analizând hotărârile instanțelor de judecată, au fost constatate patru cazuri de depășire a termenelor de examinare a contestației.

Desemnarea și înregistrarea competitorilor electorali în alegerile prezidențiale. Pentru alegerile prezidențiale au fost înregistrate 13 grupuri de inițiativă (GI), dintre care șase în susținerea candidaților independenți iar șapte au fost desemnați de formațiuni politice (6 partide și un bloc electoral). Totodată CEC a respins înregistrarea a șase grupuri de inițiativă, dintre care jumătate- din cauza declarării formale a statutului de candidat independent.

Până la publicarea raportului, la CEC au fost depuse de către GI nouă dosare în vederea înregistrării candidaților. Dintre acestea, Comisia a adoptat hotărâri privind înregistrarea a patru candidați: Alexandr Stoianoglo (CI), Maia Sandu (PAS), Renato Usatîi (PN), Vasile Tarlev (PPVM).

Înregistrarea participanților la referendumul constituțional. Au fost depuse 14 cereri privind înregistrarea în calitate de participant la referendum. Dintre acestea, Comisia a înregistrat opt participanți cu opțiunea DA, iar doi – opțiunea NU.

Activitatea grupurilor de inițiativă și a candidaților desemnați. În perioada de observare au fost constatate cel puțin 475 de activități desfășurate de 12 GI în scopul colectării semnăturilor. Cele mai multe activități au fost desfășurate de GI Ion Chicu (PDCM), care ar fi desfășurat 30% din activitățile observate, urmat de GI Renato Usatîi (PN) – 21% și, respectiv, GI Maia Sandu (PAS) – 21%.

MO Promo-LEX a observat cel puțin 1120 de cazuri de utilizare a publicității preelectorale în vederea colectării semnăturilor. Cele mai multe se referă la GI Ion Chicu (PDCM) – 370, GI Renato Usatîi (PN) – 232 și GI Natalia Morari (CI) – 219.

Utilizarea resurselor administrative și activități cu potențial de corupere a alegătorilor. Observatorii Promo-LEX au raportat cel puțin 12 cazuri de utilizare abuzivă a resurselor administrative, dintre care în 7 cazuri a fost vizat PAS, 2 cazuri – BP Victorie, câte un caz – BE Împreună, PDCM și APL. De asemenea, observatorii au constatat 4 cazuri ce pot fi calificate drept activități cu potențial de corupere a alegătorilor, fiind vizați BP Victorie și PVM.

Observarea finanțării alegerilor și a campaniei electorale.

Până la 16 septembrie 2024, 12 GI din cele 13 GI înregistrate au raportat venituri în valoare totală de 2.009.727 de lei. Cele mai multe venituri au fost declarate de GI Maia Sandu (PAS) – 23% din totalul veniturilor declarate, urmat de GI Irina Vlah (CI) – 17% și, respectiv, GI Ion Chicu (PDCM) și GI Natalia Morari (CI) – a câte 15%.

Pentru activitățile de colectare a semnăturilor desfășurate de 11 GI, Promo-LEX a estimat cheltuieli neraportate de cel puțin 580.321 lei. Cele mai mari cheltuieli neraportate au fost în cazul GI Irina Vlah (CI) – 43%, urmat de GI Maia Sandu (PAS) – 23%. Cele mai frecvente cheltuieli neraportate au fost pentru materiale promoționale (52%).

Discursul de ură. În perioada 20 august – 8 septembrie 2024, au fost identificate cel puțin 40 de cazuri de discurs de ură și alte forme de manifestare a intoleranței. Cele mai multe cazuri au fost răspândite prin intermediul rețelelor de socializare (19 cazuri) și aplicațiile mobile (10 cazuri). Cel mai des, discursurile de ură au avut la bază criteriile de apartenența politică (12 cazuri), orientarea sexuală/identitate de gen (8 cazuri) și sex/gen (6 cazuri).

Cele 40 de cazuri de discurs de ură au fost vizualizate de peste 3 milioane de ori și distribuite de peste 23 de mii de ori.

INTRODUCERE

Raportul nr. 2 este elaborat și prezentat de Misiunea Promo-LEX de observare (MO) a alegerilor prezidențiale și a referendumului constituțional din 20 octombrie 2024. Prezentul raport cuprinde rezultatele observării perioadei electorale 20 august 2024- 17 septembrie 2024, aceasta incluzând perioada înregistrării grupurilor de inițiativă pentru susținerea candidaților la funcția de președinte, colectarea semnăturilor, și înregistrarea concurenților electorali și participanților la referendum. Subiectul înregistrării competitorilor electorali este observat până la 19 septembrie inclusiv. Observarea finanțării grupurilor de inițiativă s-a desfășurat în perioada 21 august-16 septembrie, iar discursul de ură și instigarea la discriminare a fost monitorizată în perioada 20 august- 8 septembrie.

Rapoartele publice prezentate de MO Promo-LEX pe durata activității misiunii includ constatări, concluzii și recomandări cu privire la ambele scrutine observate: alegeri prezidențiale și referendum constituțional. MO Promo-LEX a planificat prezentarea a patru rapoarte intermediare (cinci în cazul desfășurării turului doi scrutin) de observare a alegerilor și un Raport final. Pentru ziua alegerilor (inclusiv pentru turul doi de scrutin al alegerilor prezidențiale, dacă va fi cazul) vor fi elaborate comunicate de presă privind desfășurarea scrutinului și rezultatele numărării rapide a voturilor.

Obiectivele rapoartelor MO Promo-LEX sunt: informarea societății cu privire la tendințele atestate în cadrul procesului electoral; sesizarea organelor electorale privind rezultatele observării în timp real a calității procedurilor de organizare și desfășurare a alegerilor; responsabilizarea actorilor electorali; prevenirea eventualelor încălcări ale legislației electorale.

Metodologia de observare aplicată de Promo-LEX se bazează pe standardele internaționale în domeniu și presupune observarea scrutinului atât pe termen lung (perioada electorală), cât și pe termen scurt (ziua alegerilor). Rapoartele de observare sunt elaborate de către echipa centrală a MO Promo-LEX, pe baza constatărilor proprii, dar și a celor raportate de către observatorii pe termen lung (OTL) cu privire la activitatea tuturor actorilor implicați în procesul de organizare și desfășurare a scrutinelor: (potențialii) concurenți electorali, participanți la referendum, autorități publice, organe electorale, partide politice, precum și societatea civilă. Constatările OTL sunt raportate în baza unor formulare tematice și sunt stocate pe platforma web www.data.promolex.md, sistem securizat cu acces limitat, gestionată de Promo-LEX. Observatorii Promo-LEX colectează și analizează informații rezultate din observații la fața locului în cadrul vizitelor realizate în teritoriu, din interviuri și întâlniri cu interlocutorii, precum și din consultarea documentelor oficiale. Activitatea concurenților electorali și a participanților la referendum este monitorizată și în mediul online.

Monitorizarea finanțării campaniilor este o componentă importantă a activității MO Promo-LEX. Aceasta presupune observarea competitorilor electorali din perspectiva resurselor financiare colectate și utilizate pentru activitățile de campanie. Promo-LEX estimează cheltuielile efectuate de competitorii electorali prin aplicarea prețurilor minime de piață și le va compara cu cele declarate la CEC de către competitori pentru a evalua transparența și corectitudinea finanțării campaniei electorale. Admitem că ar putea exista unele divergențe între costurile aplicate de Promo-LEX pentru estimări și cele efective ale competitorilor electorali, însă important este că prețurile respective sunt aplicate uniform pentru toți competitorii. MO Promo-LEX va observa și analiza inclusiv modul în care Comisia Electorală Centrală își va realiza rolul de control și supraveghere în domeniul finanțării politice.

Observarea procedurilor electorale se efectuează pe durata perioadei electorale de către 45 OTL, inclusiv doi OTL care vor fi responsabili de monitorizarea campaniilor electorale și a zilei votării în străinătate. Promo-LEX monitorizează discursul instigator la ură și discriminare prin intermediul a șapte monitori.

În ziua alegerilor, MO Promo-LEX va asigura observarea scrutinelor prin acoperirea secțiilor de votare în baza unui eșantion reprezentativ compus din 600 de observatori statici pe termen scurt (OTS). Efortul acestora va fi completat de 140 OTS care vor vizita restul secțiilor de votare fiind grupați în 70 de echipe mobile, câte doi observatori per echipă. Promo-LEX va observa fiecare secție de votare constituită pentru alegătorii din regiunea transnistreană. De asemenea, vor fi acoperite cu observatori peste 50 secții de votare deschise peste hotare. În acest sens, o atenție deosebită va fi acordată secțiilor constituite pentru votul prin corespondență, precum și celor în care votarea se va desfășura pe parcursul a două zile.

Activitatea observatorilor este gestionată de către echipa centrală a Misiunii. Toți observatorii și monitorii Promo-LEX sunt instruiți în cadrul seminarelor organizate de Misiunea de observare. De

asemenea, observatorii semnează și își asumă să respecte Codul de conduită¹ al observatorului național independent Promo-LEX, obligându-se să acționeze cu bună-credință și în mod nonpartizan.

MO a alegerilor prezidențiale și a referendumului constituțional din 20 octombrie 2024 reprezintă un proiect realizat de Asociația Promo-LEX în cadrul Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte (CALC).

MO Promo-LEX nu este oponent politic al concurenților și participanților implicați în procesul electoral, nu este un organ de anchetă și nu își asumă obligația expresă de a proba constatările observate. Cu toate acestea, rapoartele observatorilor sunt însoțite, în măsura posibilităților, de probe fotografice și video, care pot fi puse la dispoziția organelor de drept și a Comisiei Electorale Centrale, pe baza solicitărilor corespunzătoare, și în niciun caz la dispoziția competitorilor. Totodată, încălcările, inclusiv cele presupuse, care se regăsesc în prezentul raport, trebuie tratate de autoritățile electorale drept sesizări și urmează a fi examinate conform competenței, prin prisma prevederilor art. 88, alin. (9) din Codul electoral.

Misiunea Promo-LEX gestionează platforma web www.electorala.monitor.md, pe care orice persoană poate semnală activități cu tentă electorală. Pe aceeași platformă sunt stocate informații relevante din rapoartele observatorilor. Semnalările din partea cetățenilor pot fi verificate de către observatorii.

Promo-LEX este o asociație obștească, care are drept scop dezvoltarea democrației în Republica Moldova, inclusiv în regiunea transnistreană, prin promovarea și protejarea drepturilor omului, monitorizarea proceselor democratice și consolidarea societății civile. Asociația organizează misiuni de observare a alegerilor din Republica Moldova începând cu anul 2009, prezenta MO fiind a 27-a la număr. Angajații și membrii Asociației dispun, de asemenea, de experiență internațională, participând la observarea alegerilor în cadrul Misiunilor Internaționale din Armenia, Cehia, Germania, Georgia, Estonia, Muntenegru, Norvegia, România, Serbia, Suedia, Turcia, Ucraina etc.

Standardele internaționale la care se face referire în acest raport sunt cele elaborate de ONU, OSCE, Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția), Uniunea Europeană și Consiliul Europei. La finele fiecărui raport sunt formulate recomandări pentru autoritățile publice, organele electorale, concurenții electorali, alți actori interesați, cu scopul de a asigura buna organizare și perfecționarea procesului electoral.

Acest raport este elaborat cu suportul financiar al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID), Uniunii Europene și a Fondului German Marshall din SUA, Guvernului Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, Organizației Internaționale a Francofoniei și a Fundației Soros Moldova.

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în cadrul acestui raport aparține Asociației Promo-LEX și nu reflectă neapărat poziția donatorilor. În cazul în care apar discrepanțe între textul în limba română și traducerea acestuia în altă limbă, va prevala varianta în limba română a raportului.

¹ [Codul de conduită](#) al observatorului național independent Promo-LEX.

I. CADRUL LEGAL

1.1. Considerentele Curții Constituționale privind termenul de organizare a alegerilor pentru funcția de Președinte

La 22 august 2024 Curtea Constituțională a înregistrat sesizarea² depusă de Vladimir Voronin și Diana Caraman, prin care se solicita controlul constituționalității unor texte din art. 135 alin. (2) din Codul electoral și a Hotărârii Parlamentului nr. 122 din 16 mai 2024 cu privire la stabilirea datei alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova.

Obiectul principal al sesizării îl constituia perioada în interiorul căreia se organizează alegerile prezidențiale. În fond, autorii sesizării au menționat că termenul de 90 de zile pentru organizarea alegerilor prezidențiale, indicat la art. 135 alin. (2) din Codul electoral, este contrar art. 90 alin. (4) din Constituție, care instituie un termen de 2 luni de la data la care expiră mandatul.

La 16 septembrie 2024 Curtea Constituțională a declarat sesizarea inadmisibilă³, reținând că, cadrul temporal de la articolul 90 alin. (4) din Constituție, la care autorii sesizării își raportează criticile, vizează alegerile prezidențiale organizate în cazul în care a intervenit vacanța acestei funcții, iar cadrul temporal stabilit în prevederile art. 135 alin. (2) din Codul electoral vizează organizarea alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova în cazul expirării duratei de 4 ani a mandatului și reprezintă o situație juridică distinctă de cea stabilită la articolul 90 alin. (4) din Constituție.

MO Promo-LEX apreciază celeritatea cu care Înalta Curte s-a expus asupra sesizării care vizează scrutinul în desfășurare, astfel fiind înlăturate eventualele incertitudini privind constituționalitatea normelor electorale.

1.2. Cadrul legal lacunar privind condițiile de participare a Președintelui în exercițiu în cadrul alegerilor prezidențiale din 20 octombrie 2024

Candidatul ales la funcția de Președinte al Republicii Moldova nu poate fi membru al vreunui partid politic, interdicție stabilită de legislator pentru prima dată prin Legea nr. 147 din 15.06.2016, adoptată pentru ajustarea legislației la Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 din 04.03.2016. Această hotărâre a revigorat alegerea Președintelui Republicii Moldova de către popor.

Ulterior, prin alte două Hotărâri⁴, Curtea Constituțională a reafirmat faptul că, Președintele Republicii Moldova este obligat să acționeze în interesele întregii societăți, iar soluționarea divergențelor apărute între puterile statului, precum și între partidele politice, poate fi realizată doar atunci când acesta este un arbitru care se identifică cu interesul național, însă nu cu un partid politic.

Astfel, Înalta Curte a fixat un standard foarte înalt, sugerând că nu trebuie să existe nicio „urmă de aparență” de legătură dintre un candidat la funcția de Președinte a Republicii Moldova și vreun partid politic. Aceasta deoarece incompatibilitatea impusă Președintelui servește în beneficiul funcției respective, deoarece contribuie la stabilirea unui cadru favorabil de exercitare a atribuțiilor constituționale care îi revin, detașat de partidele politice.

La 22.08.2024, Partidul Politic „Partidul Acțiune și Solidaritate” (PAS în continuare) a desemnat-o pe Maia Sandu la funcția de Președinte, aceasta fiind și Președintele Republicii Moldova în exercițiu în perioada 24 decembrie 2020 – 24 decembrie 2024. În acest context, ar putea fi pusă la îndoială imparțialitatea și neutralitatea politică a Președintelui în exercițiu.

În același timp, din perspectiva asigurării egalității pentru toți concurenții electorali, evidențiem că normele constituționale nu prevăd posibilitatea de suspendare a Președintelui Republicii Moldova în exercițiu pentru activități legate de procesele electorale, unicul temei de suspendare (art. 89 alin. (1) din

² [Sesizarea](#) nr. 176a din 22.08.2024

³ [Decizia](#) Curții Constituționale de inadmisibilitate emisă în privința sesizării nr. 176a din 22.08.2024

⁴ [Hotărârea](#) Curții Constituționale nr. 2 din 24.01.2017 (pct. 31) și [Hotărârea](#) nr. 35 din 12.12.2017 (pct. 57)

Constituție) fiind comiterea de către șeful statului a unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției.

În context, MO Promo-LEX reamintește că și în cadrul alegerilor prezidențiale din 2020 a fost constatată imposibilitatea delimitării clare dintre activitățile desfășurate de către Președintele în exercițiu ca și atribuții de serviciu și activitățile desfășurate de candidatul în alegeri⁵. Deși în cadrul alegerilor prezidențiale din 2020 Președintele în exercițiu - Igor Dodon a fost înregistrat în calitate de candidat independent, MO Promo-LEX constatase susținerea acestuia de către PSRM⁶.

În condițiile cadrului legal lacunar în această privință, și pentru a asigura egalitatea de șanse pentru toți concurenții electorali, recomandăm Președintelui în exercițiu să se abțină de la participarea la evenimentele publice oficiale care pot fi percepute și drept activități de campanie electorală; să limiteze la maximum posibil utilizarea resurselor administrative pe durata campaniei electorale, inclusiv prin abținerea de la efectuarea unor numiri neesențiale în funcții publice sau anunțarea unor inițiative majore care să creeze o percepție favorabilă pentru un candidat etc.

De asemenea, reiterăm recomandarea formulată anterior, privind necesitatea reglementării condițiilor de participare a Președintelui în exercițiu (aflat pe final de mandat), la alegerile prezidențiale, prin amendarea Codului electoral și/sau interpretarea prevederilor constituționale de Înalta Curte.

1.3. Incertitudini privind temeiurile de refuz a înregistrării sau anulare a înregistrării grupului de inițiativă

MO Promo-LEX a constatat că CEC a respins 5 cereri de înregistrare a grupurilor de inițiativă, motivele variind de la neîntrunirea numărului necesar de voturi ale membrilor CEC⁷, neîntrunirea numărului de cel puțin 25 persoane membri ai grupului de inițiativă⁸, necunoașterea limbii române de către candidat⁹ și apartenența la altă formațiune politică¹⁰ (a se vedea cap. IV).

Conform art. 140 alin. (6) din Codul electoral, procedura detaliată privind constituirea și înregistrarea grupului de inițiativă se stabilește în regulamentul¹¹ aprobat de Comisia Electorală Centrală. Astfel, din conținutul Regulamentului rezultă trei temeiuri de refuz în înregistrarea grupului de inițiativă: a) neîntrunirea numărului necesar de persoane care corespund condițiilor necesare pentru a fi înregistrate în calitate de membri ai grupului de inițiativă - minim 25; b) unele sau toate actele nu au fost prezentate; c) neconformitatea actelor prezentate.

MO Promo-LEX evidențiază că refuzul înregistrării grupului de inițiativă din cauza apartenenței candidatului la o formațiune politică, nu este un temei prevăzut expres în Codul electoral sau Regulament, dar nici nu rezultă în mod direct din prevederile legale existente. Totuși, acest temei a fost invocat de CEC în cazul a cel puțin patru candidați independenți (V. Bolea; A. Tabarcea, V. Tarlev; V. Borodachi). În hotărârile sale CEC a explicat că „admisibilitatea desemnării unei persoane în calitate de candidat independent este preconditionată în mod imperativ de statutul apolitic al acesteia, indiferent de rolul său în formațiunea politică în cauză”. Totuși, din interpretarea CEC sunt neclare câteva aspecte:

⁵ [Raportul nr. 2](#) MO Promo-LEX de observare a alegerilor pentru funcția de Președinte al republicii Moldova din 1 noiembrie 2022, p. 11

⁶ [Raportul nr. 4](#) MO Promo-LEX de observare a alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 1 noiembrie 2020, p.13

⁷ [Scrisoare de informare](#) nr. CEC-8/5810 din 04.09.2024, expediată de CEC în adresa lui Avelin Tabarcea;

⁸ [Hotărâre](#) CEC nr. 2733 din 24.08.2024 cu privire la cererea de înregistrare a grupului de inițiativă pentru susținerea candidatului la funcția de Președinte al Republicii Moldova, domnul Valeriu Pleșca;

⁹ [Hotărâre](#) CEC nr. 2739 din 24.08.2024 cu privire la cererea de înregistrare a grupului de inițiativă pentru susținerea candidatului la funcția de Președinte al Republicii Moldova, doamna Ludmila Corsun;

¹⁰ [Hotărâre](#) CEC nr. 2752 din 29.08.2024 cu privire la reexaminarea cererii de înregistrare a grupului de inițiativă pentru susținerea candidatului la funcția de Președinte al Republicii Moldova, domnul Vasile Tarlev și [Hotărâre](#) CEC nr. 2754 din 29.08.2024 cu privire la reexaminarea cererii de înregistrare a grupului de inițiativă pentru susținerea candidatului la funcția de Președinte al Republicii Moldova, domnul Vasile Bolea;

¹¹ [Regulamentul](#) privind constituirea și înregistrarea grupurilor de inițiativă, întocmirea, prezentarea și verificarea listelor de subscripție, aprobat prin Hotărârea CEC nr. 1166 din 11.08.2023

- cât timp o persoană care își desemnează singură candidatura nu trebuie să fi fost membru al unui partid politic înainte de scrutin;
- dacă acesta ar trebui să-și probeze neafilierea sa politică, sau cum ar trebui să se disocieze de partid.

Atragem atenția că prin noțiunea de candidat independent, prevăzută la art. 1 din Codul electoral, se are în vedere “persoana care își înaintează candidatura pentru ocuparea unei funcții publice electiv independente de partidele politice și de blocurile electorale, înregistrată în modul corespunzător”. De aici distingem trei trăsături a candidatului independent: 1) trebuie să fie o persoană fizică; 2) trebuie să își înaintează candidatura independent, i.e. de sine stătător, separat, individual, singur - adică acesta poate fi și un membru de partid teoretic, care poate să decidă într-un anumit moment că politica și viziunea partidului și/sau blocului electoral nu coincide cu principiile sale și respectiv să decidă că dorește să candideze independent; 3) candidatul independent trebuie să fie înregistrat în modul corespunzător, adică în conformitate cu legea electorală.

Sintetizând aceste aspecte, nu este clar cum CEC a ajuns la concluzia că „admisibilitatea desemnării unei persoane în calitate de candidat independent este condiționată în mod imperativ de statutul apolitic al acesteia”, deoarece definiția candidatului independent nu prevede nimic despre prezența sau absența statutului politic al candidatului.

Luând în considerare cele menționate supra, recomandăm legislatorului să reglementeze expres cazurile de refuz a înregistrării grupurilor de inițiativă, inclusiv în situațiile în care candidații susținuți de partide solicită să fie înregistrați ca independenți, astfel încât cadrul normativ să fie previzibil pentru actorii procesului electoral.

1.4. Modificarea cadrului legal electoral conex

La ședința din 18 septembrie 2024 Guvernul a examinat proiectul de Lege pentru modificarea Codului contravențional¹², în care, *inter alia*, s-a propus modificarea sancțiunii pentru încălcarea legislației electorale de către membrii organului electoral, și anume, pentru neînținerea nejustificată a buletinului de vot persoanei înscrise în lista electorală sau înmânarea către un singur alegător a mai multor buletine decât este prevăzut de lege.

Astfel, în cazul adoptării de către Parlament a proiectului de Lege sus-menționat, persoana va fi supusă pedepsei sub formă de amendă în mărime de la 2800 până la 5000 lei. Amintim că în redacția prezentă a Codului contravențional¹³, pedeapsa pentru această faptă variază de la 300 la 600 lei.

În lumina celor descrise, MO Promo-LEX își exprimă îngrijorarea asupra modificărilor propuse, deoarece acestea survin în proximitatea scrutinelor din 20.10.2024, având de suferit previzibilitatea și stabilitatea cadrului legal electoral conex. Suplimentar, arătăm că sancțiunea propusă pare a fi nejustificat de mare în raport cu remunerarea membrilor organelor electorale, circumstanțe în care *recomandăm autorilor acestui proiect, să renunțe la expedierea acestuia către Parlament.*

Evidențiem că această modificare nu a fost supusă consultărilor publice și avizării de către Comisia Electorală Centrală¹⁴, chiar dacă existența și/sau implementarea acestei modificări ar putea avea efect descurajator asupra procesului de desemnare a membrilor în birourile electorale ale secțiilor de votare.

¹² [Proiectul de lege pentru modificarea Codului contravențional](#)

¹³ Articolul 53 alineatul 3 din [Codul contravențional](#)

¹⁴ Articolul 32 alineatul 2 din Legea nr. 100/2017 cu privire la actele normative

II. ORGANELE ELECTORALE

2.1. Activitatea Comisiei Electorale Centrale

Aprobarea hotărârilor cu privire la organizarea și desfășurarea scrutinelor. În perioada supusă observării, CEC s-a întrunit în 17 ședințe și a adoptat 138 de hotărâri. Cele mai multe hotărâri au fost aprobate cu privire la activitatea organelor electorale ierarhic inferioare – 54 (39%), desemnarea și înregistrarea candidaților, înregistrarea participanților la referendum – 40 (29%) și la acreditarea/confirmarea persoanelor autorizate să participe la procesul electoral – 24 (18%).

Acreditarea observatorilor. În perioada supusă observării CEC a acreditat 667 observatori: 591 de observatori naționali și 76 de observatori și experți internaționali. Situații de respingere a cererilor depuse de către solicitanți nu au fost constatate.

În total, în vederea monitorizării scrutinelor din 20 octombrie 2024, autoritatea electorală a acreditat 719 observatori din partea a 12 instituții naționale și străine: 643 observatori naționali și 76 observatori și experți internaționali, inclusiv misiunile internaționale de observare a alegerilor ENEMO, OSCE/BIDDO, și NDI (a se vedea Anexa nr. 1). Din numărul total al observatorilor naționali, 633 (98%) au fost acreditați din partea Asociației Promo-LEX.

Aprobarea mesajelor de interes public. În intervalul de timp observat, CEC a aprobat 12 mesaje de interes public (nouă spoturi video, două pliante și un poster informativ), elaborate de către Comisie (5), Biroul relații cu diaspora (2), Asociația Obștească „Comunitatea Plus” (1), Oficiul Consiliului Europei la Chișinău (1), și Bright Communications (3) (a se vedea Anexa nr. 1).

Autorizarea efectuării sondajelor de opinie și a exit-pollurilor. În perioada de referință, CEC a autorizat efectuarea a patru sondaje de opinie privind preferințele politice ale alegătorilor. În total, autoritatea electorală a aprobat efectuarea, în perioada electorală, a nouă sondaje de opinie de către cinci companii/organizații (a se vedea Anexa nr. 1).

În același timp, MO Promo-LEX a identificat cel puțin un caz de efectuare a unui sondaj de opinie despre preferințele politice ale alegătorilor neautorizat de către CEC. Astfel, Platforma civică "Pentru alegeri corecte"¹⁵, a desfășurat, în perioada 20 august – 20 septembrie 2024 un sondaj de opinie privind favoriții cursei preelectorale pentru președinția Republicii Moldova¹⁶. Amintim subiecților abilitați cu dreptul de a comanda și/sau finanța sondaje de opinie și exit-polluri că, potrivit cadrului normativ¹⁷, sondajele de opinie privind preferințele politice ale alegătorilor, efectuate în perioada electorală, trebuie să obțină o autorizare din partea Comisiei Electorale Centrale (CEC).

Activități de instruire ale CICDE. În vederea asigurării unui proces electoral calitativ, în perioada de referință, CICDE a pregătit și capacitat 345 de membri ai CECE II (circa 86% din numărul total al acestora), 262 registratori ai RSA, 100 operatori, 16 colectori de semnături și 268 de reprezentanți ai instituțiilor publice responsabile de menținerea ordinii și securității publice. În acest scop au fost desfășurate cel puțin 22 de instruirii¹⁸ cu accent pe: acțiunile de organizare și desfășurare a scrutinelor din 20 octombrie 2024, gestionarea listelor electorale, colectarea semnăturilor și întocmirea listelor de subscripție, asigurarea ordinii publice, contravențiile și infracțiunile în perioada electorală.

Informarea publică. Ședințele CEC sunt publice și accesibile pe platformele online. În același timp, autoritatea electorală asigură informarea, prin intermediul paginii web, a publicului larg și a părților interesate despre procesul și acțiunile întreprinse în vederea organizării scrutinelor, inclusiv prin publicarea hotărârilor CECE II. Totuși, MO Promo-LEX evidențiază lipsa, în continuare, la rubrica „Transparența decizională/Procesul decizional” a informației privind proiectele adoptate. De asemenea subliniem că, și pentru această perioadă, au fost constatate dificultăți periodice în accesarea rubricii

¹⁵ Potrivit descrierii Platforma civică „Pentru alegeri corecte” este un program a cărui scop este rezistența încercărilor de falsificare a rezultatelor alegerilor și exercitarea controlului public prin efectuarea de sondaje de opinie în exit poll-uri.

¹⁶ [Sondajul Platformei](#) civice „Pentru alegeri corecte”.

¹⁷ [Regulamentul](#) CEC privind organizarea și desfășurarea sondajelor de opinie și a exit-pollurilor în perioada electorală.

¹⁸ [Activitățile](#) organizate de CICDE.

„Documente de intrare/ieșire” de pe pagina web a Comisiei. Considerăm că asigurarea transparenței întregului proces este foarte importantă. Prin urmare, autoritatea electorală trebuie să-și îndeplinească exemplar obligația de informare corectă, completă și în termeni proximi a publicului larg și a tuturor subiecților procesului electoral.

Aspecte ale asigurării infrastructurii secțiilor de vot. În contextul pregătirii pentru alegerile prezidențiale din 2024, în data de 25.03.2024, înainte de stabilirea datei alegerilor, Comisia Electorală Centrală a inițiat procurarea unui lot de computere portabile (laptopuri) în număr de 2 300 bucăți, în vederea înnoirii lotului de laptopuri ce urmează a fi utilizate de operatorii din SV în ziua alegerilor.

În pofida faptului că procedura a fost demarată cu patru luni de zile înainte de începerea perioadei electorale, constatăm că până la momentul publicării prezentului raport, mijloacele tehnice nu au fost procurate.

Procedural, după reevaluarea ofertelor din cadrul primei proceduri de achiziție, autoritatea electorală, prin grupul de lucru, în data de 28 iunie 2024 a anulat rezultatele acesteia. În urma examinării contestațiilor depuse pe marginea acestei decizii Agenția Națională pentru Soluționarea Contestațiilor (ANSC) a concluzionat că „decizia grupului de lucru (...) nu contravine prevederilor normative din domeniul achizițiilor publice.”¹⁹ În rezultat, CEC în data de 1 august 2024 a inițiat procurarea prin procedura de achiziție de excepție, iar la 20 august a aprobat decizia privind atribuirea contractului agentului economic selectat. Însă și de această dată decizia grupului de lucru a fost contestată. La 3 septembrie 2024, cu mai puțin de două luni până la ziua alegerilor, ANSC a decis restituirea contestațiilor „fără examinare în fond” a acestora. În acest mod, contestatarii pot utiliza alte căi de atac prevăzute de Codului administrativ, iar procurarea laptopurilor în continuare se amână.

În contextul celor expuse mai sus, amintim că potrivit cadrului normativ, CEC trebuie să asigure secțiile de votare cu laptopuri și alte echipamente/materiale necesare pentru desfășurarea în bune condiții a procesului de vot. O stare tehnică bună a laptopurilor este absolut necesară pentru verificarea calitativă și în mod operativ a alegătorilor în SIAS „Alegeri”, dar și pentru a preveni votarea multiplă.

2.2. Activitatea consiliilor electorale de circumscripție electorală de nivelul II

Confirmarea și modificarea componenței CECE. Potrivit art. 35, alin. (4) din Codul electoral, drept de desemnare a membrilor CECE II îl au: judecătoria și consiliul local în a cărei rază teritorială se află consiliul electoral de circumscripție respectiv (câte doi membri fiecare); partidele politice reprezentate în Parlament (câte un membru fiecare)²⁰. Astfel, în vederea executării prevederii menționate *supra* CEC s-a adresat conducerii formațiunilor politice cu solicitarea de a propune câte un membru pentru fiecare dintre cele 37 de consilii electorale de circumscripție de nivelul al doilea²¹.

La 31 august 2024, în termenul prevăzut de programul calendaristic, autoritatea electorală a constituit consiliile electorale ale circumscripțiilor electorale pentru localitățile din stânga Nistrului (CECE nr. 37) și pentru secțiile de votare constituite în străinătate (CECE nr. 38), și a confirmat componența nominală a celor 37 de consilii. Ulterior, componența nominală a opt CECE II²² a suferit modificări în baza cererilor de demisie a 11 membri desemnați.

Observatorii MO Promo-LEX au analizat hotărârile de confirmare și modificare a componenței consiliilor electorale, au întreprins vizite la toate CECE II și comunică următoarele:

- în cazul a 35 CECE II (95%) componența numerică a fost stabilită în număr de 11 membri, iar pentru două CECE II (nr. 5 Basarabeasca și nr. 15 Dubăsari) aceasta a fost stabilită în număr de nouă membri;
- la constituirea organelor electorale nu este asigurată egalitatea de gen, ponderea femeilor membru al CECE II fiind net superioară celei a bărbaților (71% versus 29%);

¹⁹ [Decizia ANSC](#) nr. 03D-507-24 din 23.07.2024 privind respingerea contestațiilor ACCENT ELECTRONIC SA și BTS PRO SRL.

²⁰ Amintim că președintele CECE II activează cu statut permanent, fiind numit în funcție conform Legii nr. 158/2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public.

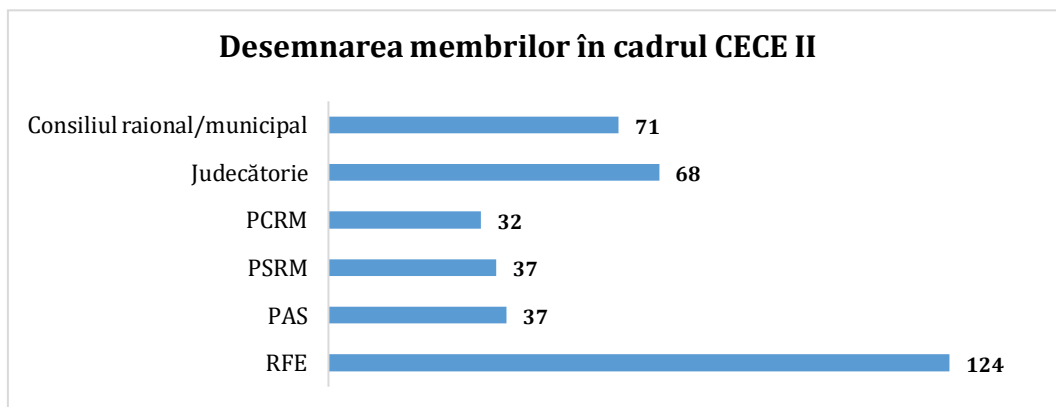
²¹ [Scrisoarea](#) CEC nr. CEC-8/5119 din 2.06.2024

²² CECE nr. 1 Chișinău, nr. 2 Bălți, nr. 8 Cantemir, nr. 24 Ocnița, nr. 28 Sîngerei, nr. 32 Ștefan Vodă, nr. 34 Telenești, nr. 36 UTAG.

- și funcțiile de conducere sunt ocupate, în majoritate, de femei (59% versus 41% - președinte și 78% versus 22% - secretar);
- procedura de vot secret la alegerea secretarului a fost respectată în majoritatea absolută a cazurilor, exceptând CECE II nr. 36 UTAG²³;
- echilibrul de gen în conducerea organului electoral a fost constatat doar pentru 15 consilii electorale (40%).

Desemnarea membrilor în organul electoral de către entitățile deținătoare ale acestui drept este reflectată în graficul nr. 1.

Graficul nr. 1

Astfel, în baza informațiilor analizate de observatori din hotărârile de constituire a CECE constatăm că două din cele trei partide parlamentare – PSRM și PAS – au delegat membri în toate CECE. De asemenea, conchidem că în 11 CECE (30%) numărul membrilor desemnați din partea consiliului local este contrar normei de la art. 35, alin. (4) Cod electoral (2 membri).

Respectarea programului de activitate. Potrivit observatorilor Promo-LEX, în 95% din cele 74 de vizite întreprinse, CECE II erau deschise în timpul orelor de muncă²⁴.

Accesibilitatea sediilor CECE. Conform rapoartelor observatorilor Promo-LEX, doar 17 (46%) consilii electorale sunt accesibile grupurilor de persoane vulnerabile, 4 (11%) – parțial accesibile, iar 16 (43%) – inaccesibile. Considerăm că, în virtutea art. 51 din Constituția Republicii Moldova, instituțiile statului trebuie să asigure persoanelor cu nevoi speciale condiții normale de integrare socială, inclusiv, participarea în procesul electoral la toate nivelurile.

Dificultăți în activitatea organelor electorale. În cadrul vizitelor în teritoriu și în urma discuțiilor cu funcționarii electorali, observatorii au constatat că la o săptămână de la constituirea și confirmarea componenței nominale a organelor electorale, trei consilii (CECE nr. 36 UTAG, nr. 37 pentru localitățile din stânga Nistrului și nr. 38 pentru secțiile de votare constituite în străinătate) nu aveau un spațiu/local distinct pentru desfășurarea corespunzătoare a activității.

Evidențiem că la 28 și 29 august 2024, autoritatea electorală s-a adresat conducerii consiliilor municipale și raionale cu solicitarea de a pune la dispoziția consiliilor electorale spațiu distinct pentru desfășurarea activității. În opinia MO Promo-LEX, în scopul asigurării condițiilor pentru buna desfășurare a activității organelor electorale ierarhic inferioare, solicitarea CEC urma a fi transmisă în adresa autorităților locale începând cu 31 iulie 2024 când au fost stabilite responsabilitățile suplimentare ale unor autorități ale administrației publice centrale și entități în perioada electorală a alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova și a referendumului republican constituțional din 20 octombrie 2024. De

²³ Potrivit art. 36, alin. (2) din Codul electoral, în cazul încetării înainte de termen a mandatului președintelui și secretarului Consiliului Electoral Central al Găgăuziei, până la ocuparea funcției de către o altă persoană, asigurarea interimatului, precum și încetarea acestuia se dispun prin hotărâre a Comisiei Electorale Centrale.

²⁴ În cadrul unei din cele două vizite sediul CECE nr. 5 Basarabeasca, nr. 36 UTAG, nr. 37 pentru localitățile din stânga Nistrului și nr. 38 pentru secțiile de votare constituite în străinătate – era închis în timpul orelor de muncă.

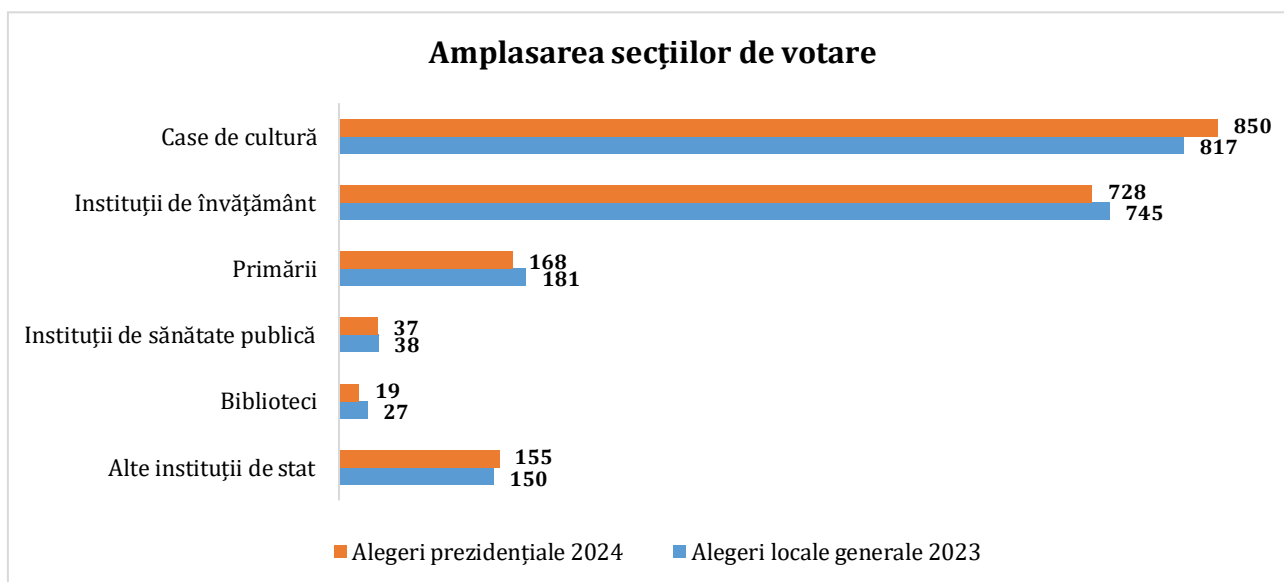
asemenea, amintim APL că acestea sunt obligate prin lege²⁵ să asigure organelor electorale constituite pe teritoriul său deplinul suport pentru buna organizare și desfășurare a alegerilor.

Constituirea secțiilor de votare. În termenul prevăzut de programul calendaristic (15 septembrie inclusiv), consiliile electorale de circumscripție (exceptând CECE nr. 37 și nr. 38) au constituit, cumulativ, 1.957 de secții de votare - cu 5 secții mai puțin decât în scrutinul prezidențial din 2020. Acest fapt se datorează evoluției numărului total al alegătorilor înscriși în RSA, or pe parcursul a patru ani (2020-2024) numărul total al cetățenilor cu drept de vot atribuiți la circumscripții a scăzut cu peste 58 000²⁶.

Examinând hotărârile CECE II de constituire a secțiilor de votare (1.957) sub aspectul amplasării acestora, MO Promo-LEX constată următoarele:

- în proporție de 97% secțiile de votare au fost deschise în sediile aflate în proprietatea publică a statului sau a UAT și/sau în cele aflate în folosința sau în gestiunea autorităților administrației publice locale;
- cele mai multe secții de votare (81%) au fost deschise în casele de cultură și instituțiile de învățământ, inclusiv cele preșcolare;
- ponderea secțiilor de votare deschise în casele de cultură înregistrează o ușoară creștere comparativ cu scrutinul național precedent (2023) (a se vedea graficul nr. 2).

Graficul nr. 2

În contextul în care majoritatea covârșitoare (97%) a secțiilor de votare au fost deschise în spațiile publice atragem atenția APL despre obligația legală potrivit căreia sediul secției de votare și căile de acces către acesta trebuie să corespundă cerințelor de accesibilitate stabilite în Regulamentul cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități²⁷. Subliniem că, conform observațiilor Promo-LEX, la scrutinul național din noiembrie 2023, doar 52% din secțiile de votare observate au fost accesibile persoanelor cu dificultăți locomotoare²⁸.

În total, pentru scrutinele din toamnă au fost constituite 2.221 de secții de votare, inclusiv 30 de secții de votare pentru alegătorii din stânga Nistrului și 234 de secții de votare pentru alegătorii din străinătate, constituite de CEC în conformitate cu prevederile Codului electoral²⁹.

²⁵ [Codul electoral](#), art. 44, [Legea nr. 436](#) din 2006 privind administrația publică locală, art. 53, lit. o).

²⁶ Numărul de alegători atribuiți UAT II pe baza datelor RSA: 08.10.2020 – 2 798 306 alegători versus 01.09.2024 – 2 740 172.

²⁷ [Instrucțiunea](#) cu privire la asigurarea infrastructurii secției de votare, pct. 7.

²⁸ [Raportul Final](#) al Misiunii Promo-LEX de observare a alegerilor locale generale din 5 (19) noiembrie 2023, p. 102.

²⁹ Hotărârile CEC nr. [2866](#) și [2867](#) din 14.09.2024.

Confirmarea jurnaliștilor. În perioada vizată, CECE II au confirmat 6 jurnaliști din partea unei instituții mass-media, în vederea reflectării și monitorizării alegerilor locale generale (a se vedea Anexa nr. 1).

2.3. Organizarea alegerilor pentru alegătorii aflați peste hotare

Cadrul legal. Cadrul normativ pentru organizarea și constituirea secțiilor de votare din străinătate este stabilit de art. 39 din Codul electoral, prevederile Regulamentului privind constituirea secțiilor de votare peste hotare³⁰ și a Regulamentului privind înregistrarea prealabilă³¹. Cadrul normativ al CEC pentru votul din străinătate a fost adoptat în termene rezonabile pentru demararea procedurilor de organizare a SV, însă cu depășirea termenelor stabilite de art. 244 alin. (3) Cod electoral. Aprobarea regulamentelor CEC a avut loc în cadrul unui proces decizional, în esență, transparent și participativ.

Stabilirea prin noul Cod electoral a unui temei de bază (dinamica participării alegătorilor la secțiile de votare din străinătate la ultimele 3 scrutine) pentru constituirea SV din străinătate, în opinia Promo-LEX, contribuie la o înțelegere mai clară a modului de repartizare a SV pe țări. În același timp, păstrarea celorlalte două criterii – înregistrarea prealabilă și informațiile prezentate de Ministerul Afacerilor Externe (MAE) – dar cu statut „complementar”, poate permite autorităților să ajusteze la necesitate lista.

O altă noutate ține de reglementarea posibilității de a organiza SV în localitățile unde se află temporar sau domiciliază permanent cel puțin 500 de alegători. Atragem atenția că din Hotărârea CEC cu privire la organizarea secțiilor de votare în străinătate³² nu este clar cum a fost aplicată prevederea în cauză și cum a corelat aceasta cu modul de repartizare a SV în baza temeiurilor de constituire.

Aprobarea cadrului normativ cu privire la implementarea parțială a votului prin corespondență³³ va face posibilă în cadrul alegerilor din 20 octombrie 2024 utilizarea, pentru prima dată, a unui mecanism alternativ de vot pentru unii cetățeni aflați în străinătate³⁴.

Constituirea secțiilor de votare din străinătate. Codul electoral stabilește că secțiile de votare constituite în străinătate vor fi organizate cu cel puțin 35 de zile înainte de data scrutinului. Hotărârea cu privire la organizarea secțiilor de votare respective a fost adoptată în termene legale, în data de 14 septembrie 2024³⁵.

Procesul decizional a fost unul și participativ și în mare parte transparent. CEC a publicat și a consultat public în cadrul unui eveniment, în premieră, o listă prealabilă a secțiilor de votare³⁶. De asemenea, hotărârea cu privire la constituirea SV conține nu doar lista secțiilor, ci și explicarea principalelor acțiuni realizate în vederea executării prevederilor legale.

Astfel, pentru prima dată în istoria electorală a Republicii Moldova, peste hotare vor fi organizate un număr atât de mare de SV – 234, dintre care – trei, pentru votul prin corespondență. Amintim că, la alegerile parlamentare din 2021 au fost constituite – 150 SV, iar la cele prezidențiale din 2020 – 139 SV.

Pornind de la temeiul de bază stabilit de Codul electoral – dinamica participării alegătorilor la ultimele trei scrutine – MO Promo-LEX a făcut propria estimare a repartizării SV per state (Tabelul nr. 1). Ținând

³⁰ [Regulament](#) privind constituirea secțiilor de votare peste hotare, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 2542 din 28.05.2024.

³¹ [Regulament](#) privind înregistrarea prealabilă, aprobat prin Hotărârea CEC nr. 2513 din 10.05.2024.

³² [Hotărâre](#) CEC nr. 2866 din 14.09.2024 privind organizarea secțiilor de votare în străinătate și secțiilor de votare pentru votul prin corespondență pentru referendumul republican constituțional și alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 20 octombrie 2024.

³³ [Legea nr. 109](#) din 26.04.2024 privind implementarea parțială a votului prin corespondență.

³⁴ Pentru mai multe detalii privind aprobarea cadrului normativ în domeniul votului prin corespondență și poziția Asociației Promo-LEX pe a se consulta: [Raportul nr. 1](#). Misiunea Promo-LEX de Observare a alegerilor prezidențiale și a referendumului republican constituțional din 20 octombrie 2024, p. 14-15, 18-19.

³⁵ [Hotărâre CEC](#) nr. 2866 din 14.09.2024 cu privire la organizarea secțiilor de votare în străinătate și secțiilor de votare pentru votul prin corespondență pentru referendumul republican constituțional și alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 20 octombrie 2024.

³⁶ [Comunicat de presă CEC](#). Subiectul organizării secțiilor de votare în afara țării și pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului discutat de către CEC cu subiecții electorali.

cont strict doar de criteriul participării la ultimele trei scrutine (criteriul de bază), observăm că estimarea efectuată de MO Promo-LEX diferă pe alocuri de lista SV stabilită de CEC.

Tabel nr.1. Estimarea Promo-LEX privind repartizarea secțiilor de votare per state, conform temeiului de bază (dinamica participării alegătorilor la secțiile de votare din străinătate la ultimele 3 scrutine)

N.O.	STATUL	CEC ALEGERI 2021	CEC ALEGERI 2024	ESTIMARE Promo-LEX 2024
1	Austria	1	2	2
2	Azerbaidjan	1	1	1
3	Belarus	1	1	1
4	Belgia	2	4	5
5	Bulgaria	1	1	1
6	Canada	4	6	4
7	Cehia	1	2	3
8	China	1	1	1
9	Cipru	1	1	0
9	Danemarca	1	2	1
10	Elveția	1	2	2
11	Emiratele Arabe Unite	1	1	1
12	Estonia	1	1	1
13	Federația Rusă	17	5	10
14	Franța	10	20	21
15	Germania	11	26	20
16	Grecia	1	2	3
17	India	0	1	1
18	Irlanda	4	10	9
19	Israel	2	2	5
20	Italia	31	60	64
21	Japonia	1	1	1
22	Letonia	1	1	1
23	Lituania	1	1	1
24	Norvegia	1	1	0
25	Marea Britanie	11	17	21
26	Polonia	1	1	1
27	Portugalia	3	6	5
28	Qatar	1	1	1
29	Țările de Jos	1	2	3
30	România	12	16	17
31	Spania	5	11	8
32	SUA	13	16	9
33	Suedia	1	1	1
34	Turcia	2	2	3
35	Ucraina	2	2	2
36	Ungaria	1	1	1
TOTAL		150	231	231

Din tabelul de mai sus observăm că, cele mai multe SV ar fi necesar de deschis în Italia, Franța, Marea Britanie și Germania. De asemenea, CEC a decis deschiderea mai multor SV în SUA (+7) și Germania (+6),

Însă aceste majorări ar putea fi ușor argumentate prin creșterea numărului de cetățeni moldoveni aflați în statele respective, potrivit informațiilor MAE – în Germania fiind vorba de o creștere de 4.5 ori, iar în SUA de 3 ori (Anexa nr. 2).

În același timp, potrivit estimărilor Promo-LEX, un număr mai mic de 4 secții de votare au fost atribuite Italiei și Marii Britanii, fapt care în baza datelor disponibile public ar fi dificil de explicat. În ceea ce privește numărul de SV deschis pentru Federația Rusă, considerăm justificată poziția adoptată de autoritățile publice privind riscurile de securitate care pot afecta libertatea votului.

În continuare, MO Promo-LEX a analizat modul în care cele trei criterii legale au influențat repartizarea SV pe țări:

Dinamica participării alegătorilor la ultimele 3 scrutine este temeiul legal de bază de care s-a ținut cont pentru constituirea secțiilor de votare din străinătate. Numărul alegătorilor care au participat la ultimele trei scrutine, cu repartizarea per state, este disponibil pe pagina CEC la secțiunea rezultate a tipurilor de alegeri organizate de autoritate. Per state, cei mai mulți cetățeni cu drept de vot s-au prezentat la urne în Italia, Franța, Marea Britanie, Germania. De asemenea, din tabelul de mai jos, se observă că turul doi al alegerilor prezidențiale provoacă cel mai mare grad de mobilizare a alegătorilor.

Tabel nr. 2. Dinamica participării la vot la SV din străinătate (număr total)

	Alegeri parlamentare 2019	Alegeri prezidențiale 2020	Alegeri parlamentare 2021
Numărul de alegători din străinătate	76 583 ³⁷	Tur I – 150 022 Tur II – 263 177	212 434

Pornind de la cele expuse mai sus, MO Promo-LEX constată că dinamica participării este una în creștere, respectiv consideră justificată decizia CEC de a majora numărul secțiilor de votare comparativ cu scrutinele precedente³⁸. În același timp, atragem atenția că de activismul alegătorilor la alegerile curente (de rând cu alte variabile, cum ar fi voința politică sau resursele financiare disponibile) va depinde dacă pe viitor acest număr de secții va fi unul sustenabil.

Deși din textul hotărârii CEC menționată supra nu este concludent modul/formula de aplicare a temeiului de bază și a celor complementare prevăzute de Codul electoral, se poate observa că instituția a apelat și la acestea pentru a asigura o repartiție geografică eficientă a SV din străinătate, cu luarea în calcul inclusiv a avizului MAE. În context, pentru a asigura un grad sporit de transparență și claritate, MO Promo-LEX recomandă CEC să publice pe pagina web toate documentele aferente procesului de organizare a SV respective, inclusiv Avizul MAE.

Înregistrare prealabilă, inclusiv pentru votul prin corespondență. Înregistrarea prealabilă este un criteriu complementar al repartizării SV și reprezintă o procedură opțională prin care alegătorii își anunță intenția de a vota într-o anumită localitate din străinătate. La aceste alegeri CEC a utilizat anumite funcționalități ale subsistemului și în cazul înregistrării pentru votul prin corespondență, procedura fiind obligatorie pentru solicitanții acestui mecanism alternativ.

Înregistrarea prealabilă s-a finalizat la 6 septembrie 2024. În total pentru alegerile din 20 octombrie 2024 s-au înregistrat 21 708, de două ori mai puțin decât la precedentele alegeri naționale din 2021.

³⁷ Rezultate pe circumscripție națională.

³⁸ [Notă Analitică](#). Evoluția votării în străinătate a cetățenilor Republicii Moldova. Chișinău: ADEPT, 2024, p. 4-11.

Tabelul nr.3. Dinamica înregistrărilor prealabile

Anul	2019	2020	2021	2024	TOTAL ³⁹
Înregistrări prealabile⁴⁰	24 021	36.014	40.017	21 708	118.617

Având în vedere dinamica înregistrării prealabile din ultimele scrutine, MO Promo-LEX constată o deviere neobișnuită a numărului de înregistrări din Federația Rusă - 8 238 cetățeni cu drept de vot, adică de opt ori mai mult decât în 2021⁴¹. Totuși, dacă ținem cont de faptul că numărul de cetățeni moldoveni aflați pe teritoriul Federației Ruse a descrescut semnificativ în ultimii ani⁴², iar numărul de alegători care au votat în această țară în 2021 a fost în mediu de cca. 360 persoane per SV, există o anumită neîncredere față de veridicitatea și „buna credință” a solicitărilor înregistrate de CEC.

Tabelul nr. 4. Top 10 state (raportat la datele din 2021)

Nr.	Stat	Înregistrări prealabile 2021	Înregistrări prealabile 2024	Înregistrări prealabile TOTAL
1	Italia	9 737	2.498	23.802
2	Germania	7 725	1.997	15.774
3	Marea Britanie	6 710	1.014	16.926
4	Franța	3 901	1.003	9.714
5	Irlanda	2 011	520	5.616
6	Spania	1 416	426	3.384
7	România	1 337	1.185	7.688
8	Federația Rusă	1 106	8.238	14.853
9	SUA	1 064	1.452	4.874
10	Portugalia	921	165	1.710

În context, apreciem că reacția diplomației ruse la organizarea a cinci secții de votare în Federația Rusă a fost una agresivă, manipulatorie și a reprezentat un exemplu în plus de ingerință în viața politică din Republica Moldova⁴³. Federația Rusă pare a fi unicul stat din cele 37 unde se vor deschide SV care a comentat oficial numărul de secții constituite pe teritoriul său, fapt ce ar demonstra un interes aparte pentru procesul electoral din Republica Moldova.

Informația MAE cu privire la numărul și locul aflării cetățenilor Republicii Moldova în străinătate.

Potrivit Codului electoral, al doilea temei complementar pentru constituirea SV în străinătate ține de datele MAE privind cetățenii aflați peste hotare. Asociația Promo-LEX în procesul de pregătire a MO pentru alegerile din 20 octombrie 2024 a adresat o solicitare de informație MAE, care prin răspunsul din 17 mai 2024 a prezentat informațiile cu privire la numărul cetățenilor Republicii Moldova aflați în afara țării.

Datele din Anexa nr. 1 relevă că în 2024 cei mai mulți cetățeni moldoveni, potrivit estimărilor MAE, s-ar afla în Italia (300 000), Federația Rusă (260 000) și Franța (160 000). În dinamică, raportat la 2020, cele mai mari creșteri a numărului de cetățeni (în valori aproximative) autoritatea a atestat pentru: Italia (+171 000), Franța (+143 000), SUA (+80 000) și Germania (+71 000). De cealaltă parte, pentru câteva state se constată o micșorare a numărului de cetățeni moldoveni, ca și cifre mai relevante fiind Federația Rusă (-100 000) și Canada (-24 000).

Cu privire la constituirea secțiilor de votare pentru votul prin corespondență, conform paginii web a CEC, au manifestat intenția de a se înregistra un număr de 1 994 de cetățeni. Din constatările

³⁹ Calculele per ani au fost făcute de către observatorii Promo-LEX în baza datelor preluate de pe pagina web a CEC la momentul finalizării procedurilor de înregistrare prealabilă.

⁴⁰ Numărul total este cifra preluată de pe pagina web a CEC la data de 6 septembrie 2024, la încheierea procedurii. Această cifră diferă de suma înregistrărilor per ani din tabel, diferență care poate fi explicată prin anumite ajustări realizate pe parcurs de către autoritatea electorală, sau de anumite acțiuni ale alegătorilor (anularea sau modificarea declarației).

⁴¹ Potrivit datelor Promo-LEX, pentru alegerile parlamentare din 2019 era vorba de - 571 înregistrări prealabile, la prezidențialele din 2020 - 1 427, iar la parlamentarele din 2021 - 1 106.

⁴² [Moldovenii](#) au părăsit în masă Federația Rusă. În ultimii doi ani numărul lor a scăzut de 3,5 ori.

⁴³ [Ответ](#) официального представителя МИД России М.В.Захаровой на вопрос СМИ в связи с ограничением Кишиневом прав молдавских избирателей в России.

observatorilor Promo-LEX, până la 17.09.2024 au fost acceptate 1723 de solicitări, altele 265 sunt în proces de actualizare a datelor urmare a unor neclarități identificate de CEC. Observatorii MO Promo-LEX au asistat la prezentarea procedurii de verificare a cererii de înregistrare pentru votul prin corespondență. În opinia misiunii, identificarea alegătorului de la distanță prin mijloace digitale este o procedură sigură, care oferă solicitanților oportunități de remediere a neconformităților identificate până la termenul-limită.

Inițial, pentru votul prin corespondență au fost bugetate cinci secții de votare⁴⁴. Faptul că CEC a aprobat trei secții ar putea indica asupra unor așteptări mai mari din partea instituției privind aplicabilitatea mecanismului. În același timp, de exemplu, pentru SUA și-au manifestat intenția să voteze prin corespondență 1 087 alegători, iar la alegerile parlamentare din 2021 în SUA au votat 7 651. Astfel, circa 14% din alegătorii „activi” din SUA ar putea vota prin corespondență, cifră care pentru început de proces este una încurajatoare. MO Promo-LEX reiterează susținerea pentru implementarea votului prin corespondență și își manifestă speranța ca la următoarele alegeri acest mecanism va fi disponibil pentru toți alegătorii aflați peste hotare.

2.4. Organizarea alegerilor pentru alegătorii din stânga Nistrului

Constituirea secțiilor distincte pentru alegătorii din regiunea transnistreană a Republicii Moldova, care nu este controlată de autoritățile constituționale, este reglementată de Codul electoral și Regulamentul CEC privind constituirea secțiilor de votare pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului⁴⁵.

Este pentru prima dată când alegerile pentru alegătorii din regiunea transnistreană se organizează conform noului Cod electoral, respectiv a unui nou Regulament CEC. Asociația Promo-LEX a participat la consultarea publică a Codului electoral. Prevederile cu referire la criteriile de organizare a secțiilor pentru regiunea transnistreană, în mare parte, repetă normele vechiului Cod, însă induc mai multă claritate cu privire la aplicabilitatea criteriului ce ține de numărul de alegători care au participat la scrutinele precedente. Noua legislație stabilește că dinamica participării se va calcula conform ultimelor trei scrutine.

În același timp, Promo-LEX prin opiniile sale transmise atât CEC cât și Parlamentului și-a exprimat dezacordul față de textul art. 40 alin. (1) „Comisia Electorală Centrală, (...), poate organiza pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului secții de votare...”. Asociația Promo-LEX a fost de părere că „este obligația statului Republica Moldova de a asigura condiții minime pentru cetățenii săi din regiunea transnistreană de a-și realiza dreptul de a alege”. Acest aspect semnalat de Promo-LEX se regăsește și în poziția experților Comisiei de la Veneția: „Având în vedere circumstanțele sensibile ale votului cetățenilor cu reședința în Transnistria, precum și standardele internaționale care protejează universalitatea votului pentru toți cetățenii, Codul (sau regulamentul CEC) ar putea specifica în ce circumstanțe nu ar fi constituite secțiile de votare pentru alegătorii cu reședința în Transnistria.”⁴⁶

Regulamentul CEC privind constituirea secțiilor de votare pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului a fost aprobat la 28 mai 2024, cu suficient timp înainte de demararea procedurilor de organizare a secțiilor de votare, însă cu depășirea termenelor stabilite de art. 244 alin. (3) Cod electoral cu privire la obligația CEC ca în termen de 6 luni de la data intrării în vigoare a Codului, să adopte actele normative necesare pentru organizarea și desfășurarea alegerilor.

Proiectul Regulamentului a fost consultat public, inclusiv în cadrul unui eveniment organizat de Comisie⁴⁷. Conținutul Regulamentului dezvoltă cea mai mare parte a prevederilor legislației electorale la

⁴⁴ [Hotărârea](#) CEC nr. 2573 cu privire la aprobarea devizului estimativ de cheltuieli pentru implementarea parțială a votului prin corespondență la alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova și referendumul republican constituțional din 20 octombrie 2024.

⁴⁵ [Regulament](#) privind constituirea secțiilor de votare pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului, aprobat prin Hotărâre CEC nr. 2544 din 28 mai 2024.

⁴⁶ [Aviz Comun](#) privind proiectul Codului Electoral. Aprobat de Consiliul Alegerilor Democratice în cadrul celei de-a 74-a ședințe (Veneția, 20 octombrie 2022), p. 63.

⁴⁷ [Comunicat de presă](#). CEC a organizat consultări publice pe marginea unor proiecte de regulamente ce vizează exercitarea dreptului la vot al cetățenilor aflați în străinătate și pentru alegătorii din stânga Nistrului.

subiect. În același timp, potrivit Opiniei Promo-LEX transmise autorității electorale, CEC ar fi putut să detalieze mai mult în Regulament modul de aplicare a criteriilor legale la constituirea secțiilor de vot. Regulamentul, de asemenea, nu prescrie nimic despre obiectivul stabilit la art. 28 alin. (4) lit. e) Cod electoral, ce ține de „organizarea și desfășurarea campaniei de informare și educație electorală pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului”.

Constituirea secțiilor de votare. CEC a constituit în termene legale 30 de secții de votare. Deși, comparativ cu alegerile parlamentare din 2021, numărul secțiilor s-a redus cu 11, considerăm că reieșind din numărul mediu al alegătorilor per secție și în condițiile „raționalizării” amplasării acestora, accesul la vot în continuare va fi asigurat.

Codul electoral stabilește că pentru alegerile parlamentare, prezidențiale și referendumuri republicane, CEC cu cel puțin 35 de zile înainte de data alegerilor, poate organiza pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului secții de votare cu sediul pe teritoriul Republicii Moldova aflat sub jurisdicția constituțională a autorităților administrației publice centrale. Hotărârea cu privire la organizarea secțiilor de votare respective a fost adoptată în termene legale⁴⁸.

Procesul decizional a fost unul participativ și în mare parte transparent, recomandări care s-au regăsit în rapoartele MO Promo-LEX anterioare⁴⁹. CEC a publicat și a consultat public în cadrul unui eveniment, în premieră, o listă prealabilă a secțiilor de votare⁵⁰. De asemenea, hotărârea cu privire la constituirea secțiilor conține nu doar lista secțiilor ci și descrierea principalelor etape în organizarea SV respective, precum și prezentarea pozițiilor exprimate de către celelalte autorități publice implicate în proces (Biroul politici de reintegrare (BPR), Ministerul Afacerilor Interne (MAI), Serviciul de Informații și Securitate (SIS)).

Totuși, atragem atenția că textul hotărârii nu conține o analiză nemijlocită a modului de calculare a numărului și repartizării SV. În plus, anumite aspecte ale procesului decizional, cum ar fi, de exemplu, corespondența dintre CEC și Ministerul Afacerilor Interne sau Serviciul Informații și Securitate, lipsesc, în mare parte, pe pagina web a Comisiei (Documente intrare/ieșire).

Tabel 5. Dinamica numărului secțiilor de votare constituite pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului (2014-2024)

Tip alegeri	Parlamentare 2014	Prezidențiale 2016	Parlamentare 2019	Prezidențiale 2020	Parlamentare 2021	Prezidențiale, Referendum 2024
Număr SV	26	30	47	42	41	30
Număr alegători care au votat	9261	Turul I – 6964 Turul II – 16728	CN ⁵¹ – 37 257 CU – 36 696	Turul I – 14 711 Turul II – 31 783	28 791	-
Media alegători per SV	356	Turul I – 232 Turul II – 696	CN – 793 CU – 781	Turul I – 350 Turul II – 757	702	-

În dinamică, pe de o parte, constatăm micșorarea cu 11 a numărului de secții raportat la ultimul scrutin, însă de cealaltă parte, se observă că media de votanți per secție pe parcursul ultimilor 10 ani nu a depășit cifra de 800, în condițiile în care per secție ar urma să voteze până la 3000 alegători. Pornind de la

⁴⁸ [Hotărâre CEC nr. 2867](#) din 14.09.2024 cu privire la organizarea secțiilor de votare pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului pentru referendumul republican constituțional și alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din data de 20 octombrie 2024.

⁴⁹ [Raport Final](#). Misiunea de observare Promo-LEX a alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021. p. 27.

⁵⁰ [Comunicat de presă CEC](#). Subiectul organizării secțiilor de votare în afara țării și pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului discutat de către CEC cu subiecții electorali.

⁵¹ Alegerile parlamentare din 2019 s-au desfășurat în baza sistemului electoral mixt, respectiv semnificația acronimelor este: CN – circumscripție națională, iar CU – circumscripție uninominală.

numărul maxim de participanți la alegeri prezidențiale – 31 783 și numărul actual de secții – 30, media per secție ar fi de – 1 059 alegători, sau circa 1/3 din „capacitatea secției de votare”.

Analiza per localitate a listei de secții denotă că micșorarea numărului SV în majoritatea UAT nu ar afecta „capacitatea” secțiilor de votare de a primi alegători. Doar în cazul satului Doroțcaia, unde la ultimele alegeri din 2021 au votat la cele două secții deschise circa 2 700 alegători, considerăm că urmau a fi păstrate ambele SV.

De principiu, Promo-LEX este de acord cu „raționalizarea” numărului de secții de votare pentru regiunea transnistreană. Istoria electorală a demonstrat că, contează nu atât numărul de secții cât repartizarea și amplasarea acestora mai aproape de căile de acces. Mai mult, în documentul de politici elaborat de Asociație⁵² s-a concluzionat că 28 de secții de votare constituie o cifră rezonabilă și suficientă pentru a asigura participarea la vot a cetățenilor din stânga Nistrului, raportat la dinamica de la ultimele scrutine naționale.

Alte aspecte relevante organizării alegerilor pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului. Constituirea secțiilor de votare este un pas important, dar nu singurul necesar în asigurarea accesului la un vot liber exprimat a cetățenilor din stânga Nistrului.

Printre subiectele importante ce necesită a fi menționate în contextul unui nou scrutin național care implică participarea alegătorilor din regiunea transnistreană a Republicii Moldova subliniem:

- alegătorii din regiunea transnistreană în continuare nu au posibilitatea de a semna în susținerea candidaților desemnați în cadrul alegerilor prezidențiale;
- organizarea și desfășurarea campaniei de informare și educație electorală pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului trebuie să fie o prioritate pentru CEC și Biroul politici de reintegrare. Suntem de părere că este absolut important ca autoritățile publice să întreprindă toate măsurile posibile și necesare pentru asigurarea libertății de formare a opiniei alegătorului;
- nu este clar, nici la aceste alegeri, dacă și cum competitorii vor reuși să facă campanie electorală în regiunea transnistreană. În context, nu sunt observate acțiuni ale autorităților publice care ar induce claritate la acest subiect;
- experiența de observare anterioară a demonstrat că una din provocările principale în asigurarea libertății votului pentru alegătorii din regiunea transnistreană este contracararea și sancționarea transportării organizate a alegătorilor spre secția de votare în ziua alegerilor, precum și a eventualelor cazuri de corupere a acestora în scopul determinării alegerii acestora.

⁵² [Document de politici](#). Constituirea secțiilor de votare pentru alegătorii din stânga Nistrului. Chișinău: Asociație Promo-LEX, 2021, p.18.

III. LITIGII ELECTORALE

3.1. Sesizări depuse la CEC

În perioada de observare, MO Promo-LEX a constatat cel puțin opt sesizări depuse la CEC:

1. La 04.09.2024 în adresa CEC a fost înaintată o sesizare de către Marina Tauber, Alexei Lungu, Reghina Apostolova ș.a., înregistrată de către CEC cu nr. CEC-7/15906. Obiectul sesizării îl reprezintă anularea înregistrării grupului de inițiativă pentru susținerea candidatului la funcția de Președinte al Republicii Moldova, Maia Sandu. La fel, la 05.09.2024 CEC a înregistrat cu nr. 7/15918 sesizarea lui Vladimir Voronin, prin care acesta a solicitat reexaminarea cererii de înregistrare a grupului de inițiativă pentru susținerea candidatului la funcția de Președinte al Republicii Moldova, Maia Sandu.

Conform hotărârii CEC⁵³, sesizările sus menționate au fost conexe într-o singură procedură și declarate inadmisibile, inclusiv din considerentul că nu a fost respectat termenul de depunere a acestora.

2. La 06.09.2024 Vasile Bolea a depus o sesizare la CEC, având drept obiect utilizarea resurselor administrative de către primarul orașului Stăuceni. Prin răspunsul nr. CEC-8/5852 din 09.09.2024, autoritatea electorală centrală a menționat că sesizarea depusă nu pretinde încălcarea unui drept personal al autorului. Totodată, în cadrul procedurii administrative, CEC a solicitat opinia autorității publice locale și a grupului de inițiativă vizat în pretinsa încălcare. În consecință, CEC a constatat că nu a avut loc implicarea funcționarilor primăriei în activități desfășurate în timpul orelor de lucru, și nici oferirea spațiilor publice în condiții preferențiale, iar colectarea semnăturilor s-a efectuat în afara orelor de lucru.

3. La 09.09.2024 în adresa CEC a fost înaintată o contestație⁵⁴ de către Vasile Bolea, înregistrată cu nr. CEC-7/16011. Obiectul contestației a constituit agitația electorală efectuată de către PAS. Prin răspunsul nr. CEC-8/5909 din 16.09.2024⁵⁵ autoritatea electorală centrală a declarat contestația inadmisibilă, motivând cu același criteriu ca și în cazul nr. 2 – lipsa încălcării dreptului autorului contestației.

4. La 11.09.2024 CEC a înregistrat cu nr. 7/16065 contestația înaintată de către Vasile Bolea, prin care acesta reclamă pretinse acțiuni de utilizare a resurselor administrative de către Maia Sandu. CEC a menționat pe pagina web că a rezolvat contestația în cauză prin actul cu nr. CEC-8/5889 din 13.09.2024, în care a menționat, ca și în speța nr. 2 că, contestația depusă nu pretinde încălcarea unui drept personal al autorului, făcând trimitere la art. 17 din Codul administrativ. Totuși, CEC a concluzionat că, „pentru ca un mesaj să fie calificat agitație electorală în contextul sesizat, acesta ar trebui să conțină un îndemn explicit de a vota pentru una dintre opțiunile la referendum, promovând astfel prezența cetățenilor la vot, spotul întrunind caracteristicile mesajelor de interes public”.

Este de remarcat faptul că în cazul dat CEC nu a soluționat contestația depusă, dând doar apreciere asupra lipsei unui drept vătămat al autorului contestației, nefiind clar care este soluția – de admitere, respingere, inadmisibilitatea contestației etc.

5. La 12.09.2024 CEC a înregistrat cu nr. 7/16093 sesizarea depusă de Adela Guțu, conducătorul GI pentru susținerea candidatului Irina Vlah. În sesizare erau contestate acțiunile Inspectoratului Național de Securitate Publică (INSP), care se pretinde că tergiversa examinarea cererii pentru coordonarea amplasării publicității pe mijloacele de transport speciale, echipate în scopuri de publicitate, depusă de conducătorul GI. Conform sesizării, INSP a suspendat examinarea cererii depuse de conducătorul GI, Adela Guțu până la primirea clarificării de la CEC.

⁵³ [Hotărârea](#) CEC nr. 2832 din 07.09.2024 cu privire la sesizarea nr. CEC-7/15906 din 4 septembrie 2024 depusă de un grup de alegători și sesizarea nr. CEC-7/15918 din 5 septembrie 2024 depusă de domnul Vladimir Voronin, președintele Partidului Comuniștilor din Republica Moldova

⁵⁴ [Contestația](#) depusă de Vasile Bolea împotriva PAS

⁵⁵ [Răspunsul](#) nr. CEC-8/5909 din 16.09.2024 la contestația lui Vasile Bolea din 09.09.2024

CEC a soluționat sesizarea prin actul nr. CEC-8/5894 din 14.09.2024, precizând că subiectul împuternicit cu dreptul de pregătire și difuzare a materialelor de publicitate preelectorală este candidatul desemnat, adică Irina Vlah și nu conducătorul GI, Adela Guțu.

6. La 17.09.2024 Vasile Bolea a depus la CEC o contestație ce vizează utilizarea resurselor administrative, manifestată prin pretinsa forțare a aleșilor locali de către autoritățile publice centrale în vederea semnării unor declarații comune în susținerea referendumului constituțional din 20.10.2024. La momentul redactării prezentului Raport, pe pagina CEC nu există informații cu privire la soluționarea acestei contestații.

7. La 17.09.2024 Vasile Bolea a mai depus o contestație, ce la fel vizează utilizarea resurselor administrative, manifestată prin promovarea de către Guvern a unei campanii pentru susținerea referendumului republican prin diverse metode de publicitate online, externă, pliante etc. A menționat că în spațiul public se distribuie pliante cu genericul „Europa pentru tine” și că în realitate aceste mesaje sunt de promovare a referendumului republican constituțional. La momentul redactării prezentului Raport, pe pagina CEC nu există informații cu privire la soluționarea acestei contestații.

8. La fel, amintim că în Raportul nr. 1 din 20.08.2024⁵⁶, MO Promo-LEX a menționat o sesizare depusă de către deputatul Vlad Batrîncea, prin care acesta reclama utilizarea resurselor administrative în contextul promovării referendumului constituțional, care la momentul publicării Raportului Promo-LEX nu era soluționată.

La acest subiect, potrivit răspunsului nr. CEC-8/5505 din 02.08.2024⁵⁷, autoritatea electorală centrală menționează că a interpelat Serviciul Tehnologia Informației și Securitatea Cibernetică, care a comunicat că fiecare utilizator prin setări ale aplicației „MoldSign Desktop Suite” poate renunța la aplicarea inscripției „MOLDOVA EUROPEANĂ” din amprenta semnăturii electronice. Prin urmare, CEC a concluzionat că utilizatorul poate alege să folosească sau nu inscripția din amprenta semnăturii electronice, fapt ce denotă lipsa încălcărilor sesizate.

În contextul spețelor examinate mai sus, MO Promo-LEX atrage atenția că unele sesizări, dar și răspunsuri ale CEC nu se regăsesc pe pagina web a instituției. Din acest motiv, recomandăm autorității electorale centrale să actualizeze cu regularitate pagina web a instituției, inclusiv secțiunea dedicată contestațiilor și actelor de soluționare a acestora în perioada electorală. Atragem atenția că, la rubrica „Alegeri prezidențiale 2024” de pe pagina web a CEC, există un compartiment dedicat contestațiilor, care deloc nu se completează. Același lucru este aplicabil și pentru rubrica „Referendum constituțional 2024”.

Totodată, ținând cont de faptul că răspunsurile CEC analizate mai sus, sunt emise în corespundere cu Codul administrativ, recomandăm autorității electorale centrale să facă uz de prevederile obligatorii pentru autoritățile publice, și anume să informeze autorii sesizărilor despre calea de atac, deoarece potrivit art. 120 alin. (1) lit. h) din Codul administrativ, un act administrativ individual emis sau confirmat în scris trebuie să cuprindă informația cu privire la exercitarea căilor de atac.

De asemenea, atragem atenția că potrivit Codului bunelor practici în materie electorală⁵⁸, procedura de recurs ar trebui să fie cât mai scurtă posibil, cel puțin în ceea ce privește deciziile adoptate înainte de alegeri. În acest sens, MO Promo-LEX a constatat că termenul de examinare al acestor sesizări și contestații a variat de la 2 la 7 zile. Amintim că potrivit art. 100 alin. (1) și (9) din Codul electoral, contestațiile se examinează în termen de 3 zile de la depunere, cu posibilitatea de prelungire cu 2 zile în cazuri complexe.

Analizând contestațiile examinate de CEC, MO Promo-LEX a stabilit doar o singură cauză, care a depășit acest termen – contestația depusă de Vasile Bolea împotriva PAS înregistrată cu nr. CEC-7/16011, care a fost examinată în 7 zile.

⁵⁶ [Raportul](#) nr. 1 al MO Promo-LEX din 20.08.2024;

⁵⁷ [Răspunsul](#) CEC la sesizare deputatului Vlad Batrîncea

⁵⁸ [Codul](#) bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ. Adoptat de Comisia europeană pentru Democrație prin Drept în cadrul celei de-a 52 Reuniune Plenară (Veneția, 18-19 octombrie 2002), p. 32.

Reieșind din principiile sus-menționate, și anume (1) celeritatea procedurilor și (2) perioada în care se depun contestațiile, considerăm că CEC urmează să soluționeze contestațiile depuse în perioada electorală, în principal, în temeiul Codului electoral, acesta fiind *lex specialis* în raport cu Codul administrativ.

3.2. Contestații depuse în instanțele de judecată

În perioada de referință, în instanțele de judecată au fost depuse cel puțin patru contestații în materie electorală, împotriva unor hotărâri ale CEC:

1. La 26.08.2024 Curtea de Apel Chișinău a înregistrat acțiunea înaintată de Ludmila Corsun împotriva hotărârii CEC cu privire la refuzul de înregistrare a GI în susținerea Ludmillei Corsun, din motivul necunoașterii de către aceasta a limbii române.

Ulterior, la 28.08.2024 instanța de judecată a respins acțiunea înaintată⁵⁹. În hotărârea adoptată instanța de judecată a reiterat concluziile CEC, adăugând și faptul că în cadrul ședinței judiciare Ludmila Corsun la fel s-a exprimat în limba rusă, fiind asistată de către interpret. La fel, în cadrul ședinței de judecată aceasta a precizat că înțelege 80% din întrebările adresate de către instanța de judecată. Totodată, s-a menționat că, potrivit extrasului din procesul-verbal nr. 277 al ședinței CEC din 24.08.2023, se atestă că în cadrul ședinței Corsun Ludmila s-a expus preponderent în limba rusă, motivând că este în proces de studiere al limbii române, solicitând membrilor CEC un termen de o lună în care va reuși să învețe limba română.

Potrivit art. 78 alin. (2) din Constituție, poate fi ales Președinte al Republicii Moldova cetățeanul cu drept de vot care are 40 de ani împliniți, a locuit sau locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani și posedă limba română.

La 03.09.2024 Curtea Supremă de Justiție a declarat inadmisibil⁶⁰ recursul depus de Ludmila Corsun.

În contextul acestei cauze, MO Promo-LEX atrage atenția că lipsește un cadru normativ care ar prevedea modalitatea de desfășurare a procedurii de examinare a cunoașterii limbii române de către candidatul la funcția de Președinte.

2. La 28.08.2024 Curtea de Apel Chișinău a înregistrat acțiunea înaintată de Valeriu Pleșca, Iurie Cazacu și PSDE împotriva hotărârii CEC cu privire la refuzul de înregistrare a grupului de inițiativă pentru susținerea candidatului la funcția de Președinte, Valeriu Pleșca. Amintim că CEC a refuzat înregistrarea GI din motiv că la momentul depunerii documentelor pentru înregistrarea GI în susținerea candidatului Valeriu Pleșca, acesta încă deținea funcția de președinte al altui partid decât PSDE.

La 29.08.2024 instanța de judecată a adoptat hotărârea prin care a respins ca neîntemeiată acțiunea înaintată⁶¹. Instanța a reținut că la data depunerii cererii de înregistrare a grupului de inițiativă pentru susținerea candidatului Valeriu Pleșca la funcția de Președinte, ultimul deținea funcția de președinte al Partidului Politic „Uniunea Creștin-Socială din Moldova”, iar înaintarea candidaturii unui conducător de partid din partea unei alte entități politice, este inadmisibilă.

La fel, Curtea de Apel Chișinău a apreciat că desemnarea de către un partid în calitate de candidat la funcția de Președinte a unui cetățean, membru al unui alt partid, semnifică în fapt „participarea în comun” a acestor partide la alegeri.

Mai mult, Curtea a reținut în susținerea soluției adoptate și constatările Curții Constituționale din Hotărârea nr. 29 din 09.12.2014, pct. 97, potrivit căror „Curtea constată că participarea la alegeri pe o listă comună a Partidului politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova” și a Partidului politic „Moldova Unită” reprezintă în fapt un bloc electoral camuflat, prin care s-a încercat eludarea pragului

⁵⁹ [Hotărârea](#) Curții de Apel Chișinău din 28.08.2024 în cauza Ludmila Corsun vs CEC

⁶⁰ [Încheierea](#) Curții Supreme de Justiție din 06.09.2024 în cauza Ludmila Corsun vs CEC

⁶¹ [Hotărârea](#) Curții de Apel Chișinău din 29.08.2024 în cauza Pleșca Valeriu, Cazacu Iurie și PSDE vs CEC

minim de reprezentare de 9%, stabilit de articolul 86 alin. (2) lit. b) din Codul electoral, și obținerea aplicării pragului de 6%, valabil în cazul partidelor politice”.

La 06.09.2024 Curtea Supremă de Justiție a declarat inadmisibil⁶² recursul depus de Valeriu Pleșca, Iurie Cazacu și Partidul Politic „Partidul Social Democrat European”.

3. La 01.09.2024 Curtea de Apel Chișinău a înregistrat acțiunea înaintată de Vasile Bolea împotriva hotărârii CEC cu privire la refuzul de a înregistra GI în susținerea lui Vasile Bolea. Instanța de judecată, la 10.09.2024 a decis să respingă acțiunea ca neîntemeiată⁶³.

Astfel, Curtea de Apel Chișinău a fost solidară cu poziția CEC și a menționat că se constată cert că reclamantul deține funcția de membru al Biroului Politic în cadrul Partidului Politic Partidul „RENAȘTERE” și participă la manifestațiile organizate de către acesta, intenția acestuia de a iniția înregistrarea sa în calitate de candidat independent – este evident camuflată, concluzionează instanța.

MO-Promo LEX constată că argumentele principale ale instanței de judecată privind respingerea acțiunii sunt practic aceleași ca și cele reținute de CEC, iar în aceste circumstanțe nu este clar de ce instanța de judecată a depășit termenul de examinare a contestației, cu 4 zile. În acest sens, amintim că potrivit art. 101 alin. (1) și (9) din Codul electoral, în perioada electorală, autoritățile competente examinează contestațiile în termen de **3 zile** de la depunere, dar nu mai târziu de ziua alegerilor. La examinarea litigiilor electorale, instanțele judecătorești aplică același termen, inclusiv în cadrul procedurilor de exercitare a căilor de atac. Din motive justificate legate de complexitatea obiectului contestației și/sau conduita subiecților contestației, termenul general poate fi prelungit cu cel mult 2 zile [...].

La 13.09.2024 Curtea Supremă de Justiție a declarat inadmisibil⁶⁴ recursul depus de Vasile Bolea la 11.09.2024 împotriva hotărârii Curții de Apel Chișinău.

4. La 05.09.2024 Curtea de Apel Chișinău a înregistrat acțiunea depusă de Avelin Tabarcea împotriva scrisorii CEC prin care autoritatea electorală centrală l-a informat că proiectul hotărârii privind înregistrarea grupului de inițiativă nu a întrunit numărul necesar de voturi și că lipsa unei hotărâri favorabile înseamnă un refuz al cererii de înregistrare a grupului de inițiativă.

Ulterior, la 12.09.2024 instanța de judecată a admis parțial acțiunea depusă⁶⁵. Instanța a reținut că CEC, în calitate de autoritate publică, era obligată să soluționeze cererea reclamantului printr-o hotărâre motivată și nu o scrisoare de răspuns. Astfel, instanța de judecată constată că prin aceste omisiuni, CEC a admis un viciu grav de procedură și a obligat CEC să reexamineze cererea lui Tabarcea Avelin și să emită o hotărâre motivată pe marginea cererii respective.

Prin urmare, la 14.09.2024, în vederea executării hotărârii Curții de Apel Chișinău, CEC a adoptat hotărârea nr. 2865⁶⁶ prin care a refuzat înregistrarea grupului de inițiativă pentru susținerea candidatului la funcția de Președinte al Republicii Moldova, Avelin Tabarcea, motivul de bază servind faptul că există o legătură politică directă între Avelin Tabarcea, în calitate de candidat în cadrul mai multor scrutine din partea partidelor politice din sfera de afiliere cu partidul „Șor”, declarat neconstituțional, și partidele din blocul electoral, a cărui înregistrare a fost refuzată – BP Victorie.

La fel, precizăm că la 17.09.2024 Curtea Supremă de Justiție a declarat inadmisibil⁶⁷ recursul depus de Avelin Tabarcea la 13.09.2024 împotriva hotărârii Curții de Apel Chișinău din 12.09.2024.

⁶² [Încheierea](#) Curții Supreme de Justiție din 06.09.2024 în cauza Pleșca Valeriu, Cazacu Iurie și PSDE vs CEC

⁶³ [Hotărârea](#) Curții de Apel Chișinău din 10.09.2024 în cauza Vasile Bolea vs CEC

⁶⁴ [Încheierea](#) de inadmisibilitate a Curții Supreme de Justiție în cauza Vasile Bolea vs CEC

⁶⁵ [Hotărârea](#) Curții de Apel Chișinău din 12.09.2024 în cauza Avelin Tabarcea vs CEC;

⁶⁶ [Hotărârea](#) CEC nr. 2865 din 14.09.2024 cu privire la executarea hotărârii Curții de Apel Chișinău din 12 septembrie 2024;

⁶⁷ [Încheierea](#) Curții Supreme de Justiție din 17.09.2024 în cauza Avelin Tabarcea vs CEC;

La fel, ținem să tragem atenția asupra faptului că la 18.09.2024 Curtea de Apel Chișinău a respins ca neîntemeiată⁶⁸ acțiunea depusă de Avelin Tabarcea împotriva hotărârii nr. 2865 din 14.09.2024 cu privire la executarea hotărârii Curții de Apel Chișinău din 12 septembrie 2024.

În partea ce ține de termenul de examinare a acțiunilor, MO Promo-LEX a stabilit că în perioada de observare termenul de examinare a acțiunilor a variat de la 2 la 13 zile. Reiterăm că termenul de examinare a contestațiilor, atât pentru organele electorale, cât și pentru instanțele judecătorești, este de 3 zile de la depunerea contestației, cu posibilitatea prelungirii acestui termen cu 2 zile. Analizând hotărârile enumerate mai sus, am constatat patru cazuri de depășire a termenelor sus-menționate.

3.3. Activitatea organelor de drept

La 09.09.2024 Procuratura Anticorupție și Inspectoratul Național de Investigații au efectuat percheziții⁶⁹ în cadrul unei cauze penale pornită privind finanțarea ilegală a partidelor politice, a grupurilor de inițiativă și a concurenților electorali - săvârșită în proporții mari, dar și pentru spălarea de bani comisă de un grup criminal organizat în proporții deosebit de mari.

Organul de urmărire penală a menționat că destinatarii surselor bănești sunt membrii organizațiilor teritoriale primare ale unor partide politice din țară, remunerați lunar din surse tenebre, nereflectate în evidența contabilă pentru activitățile prestate în contextul viitoarelor alegeri prezidențiale, inclusiv pentru participarea la mitinguri, flashmob-uri și acțiuni de protest. Din materialele video publicate de organele de drept se observă atributele BP Victorie.

Ulterior, la 13.09.2024 Procuratura Anticorupție și Inspectoratul Național de Investigații au efectuat alte acțiuni de urmărire penală⁷⁰ în cadrul cauzei penale pornită privind finanțarea ilegală a partidelor politice, a grupurilor de inițiativă și a concurenților electorali - săvârșită în proporții mari, dar și pentru spălarea de bani comisă de un grup criminal organizat în proporții deosebit de mari. În cadrul acestor acțiuni au fost ridicate înscrisuri de ciornă, cardurile bancare pe care au fost transferate sumele de bani, telefoane mobile și alte obiecte relevante pentru urmărirea penală.

⁶⁸ [Dispozitivul](#) hotărârii Curții de Apel Chișinău din 18.09.2024 în cauza Avelin Tabarcea vs CEC;

⁶⁹ [Comunicatul de presă](#) publicat de Procuratura Anticorupție;

⁷⁰ [Comunicatul de presă](#) publicat de Procuratura Anticorupție;

IV. DESEMNAREA ȘI ÎNREGISTRAREA COMPETITORILOR ELECTORALI

4.1. Înregistrarea grupurilor de inițiativă în susținerea candidaților la funcția de Președinte

Conform pct. 28 din Programul calendaristic, perioada de desemnare și înregistrare a candidaților la funcția de Președinte a început la data de 21 august și sfârșește cu 30 de zile înaintea alegerilor, la 20 septembrie 2024, inclusiv. Recepționarea documentelor în vederea înregistrării grupurilor de inițiativă (GI) pentru susținerea candidaților s-a desfășurat în perioada 21 – 31 august 2024.

În această perioadă, la CEC au fost depuse 23 de cereri de înregistrare a GI în susținerea a 19 candidați la funcția de președinte, dintre care șapte au fost desemnați de partidele politice, un candidat desemnat de BE „ÎMPREUNĂ” și 11 candidați independenți. Cereri repetate de înregistrare a GI au fost depuse în susținerea lui Vasile Tarlev, Ludmila Corsun, Valentin Borodachi și Vasile Bolea.

Tabel nr. 6 Cereri de înregistrare a GI

Nr. d/o	Candidatul desemnat	Formațiune politică/ independent	Data depunerii	Data examinării	HCEC privind examinarea	Numărul membrilor GI	Statut examinare
1	Ion Chicu	PDCM	21.08.2024	23.08.2024	HCEC nr. 2721 din 23.08.2024	98	Înregistrat
2	Vasile Tarlev	Independent	21.08.2024	23.08.2024	HCEC nr. 2722 din 23.08.2024	100	Înregistrat
				29.08.2024 (reexaminare)	HCEC nr. 2752 din 29.09.2024	-	Anulare înregistrare
3		PPPV	31.08.2024	03.09.2024	HCEC nr. 2812 din 03.09.2024	87	Înregistrat
4	Alexandr Stoianoglo	PSRM	21.08.2024	23.08.2024	HCEC nr. 2724 din 23.08.2024	100	Înregistrat
5	Octavian Țicu	BE „ÎMPREUNĂ”	21.08.2024	23.08.2024	HCEC nr. 2725 din 23.08.2024	88	Înregistrat
6	Valeriu Pleșca	PSDE	21.08.2024	24.08.2024	HCEC nr. 2733 din 24.08.2024	-	Respins
7	Tudor Ulianovschi	Independent	22.08.2024	24.08.2024	HCEC nr. 2734 din 24.08.2024	66	Înregistrat
8	Renato Usatii	PN	22.08.2024	24.08.2024	HCEC nr. 2735 din 24.08.2024	100	Înregistrat
9	Irina Vlah	Independent	22.08.2024	24.08.2024	HCEC nr. 2736 din 24.08.2024	60	Înregistrat
10	Igor Munteanu	CUB	22.08.2024	24.08.2024	HCEC nr. 2737 din 24.08.2024	95	Înregistrat
11	Maia Sandu	PAS	22.08.2024	24.08.2024	HCEC nr. 2738 din 24.08.2024	100	Înregistrat
12	Ludmila Corsun	Independent	22.08.2024	24.08.2024	HCEC nr. 2739 din 24.08.2024	-	Respins
13		Independent	31.08.2024	31.08.2024	-	-	Respingere examinare
14	Victoria Furtună	Independent	23.08.2024	26.08.2024	HCEC nr. 2746 din 26.08.2024	42	Înregistrat
15	Valentin Borodachi	Independent	24.08.2024	Încetare procedură	-	-	Cerere retrasă ⁷¹
16		Independent	31.08.2024	02.09.2024	-	-	Respins
17	Andrei Năstase	Independent	24.08.2024	26.08.2024	HCEC nr. 2747 din 26.08.2024	90	Înregistrat
18	Natalia Morari	Independent	25.08.2024	27.08.2024	HCEC nr. 2749 din 27.08.2024	99	Înregistrat

⁷¹ Conform datelor din corespondența CEC, dosarul depus de V. Borodachi era incomplet și Comisia a intervenit cu solicitarea de a completa deficiențele. Ulterior, la data de 25 august candidatul și-a retras cererea de înregistrare.

19	Alexandru Arseni	Independent	26.08.2024	29.08.2024	HCEC nr. 2753 din 29.08.2024	26	Înregistrat
20	Vasile Bolea	Independent	26.08.2024	29.08.2024	HCEC nr. 2754 din 29.08.2024	-	Respins
21		Independent	30.08.2024	31.08.2024	-	-	Respingere examinare
22	Avelin Tabarcea	Independent	31.08.2024	02.09.2024	-	-	Respins
				14.09.2024 (reexaminare)	HCEC nr. 2865 din 14.09.2024	-	Respins
23	Oleg Oleinic	Independent	31.08.2024	03.09.2024	-	-	Respingere examinare

În urma examinării de către CEC a cererilor și documentelor depuse de candidații la funcția de președinte, au fost înregistrate 13 GI, dintre care șase pentru candidați independenți, șase – pentru candidați desemnați de partidele politice și un candidat desemnat de BE „ÎMPREUNĂ”. Toate cererile de înregistrare a GI au fost examinate în termenul prevăzut de art. 140 alin. (4) din Codul electoral - 3 zile de la data depunerii listei membrilor.

Din perspectiva de gen, la acest scrutin s-au înregistrat patru GI (30%) în susținerea candidatelor: GI Irina Vlah (CI), GI Maia Sandu (PAS), GI Victoria Furtună (CI) și GI Natalia Morari (CI). Prin urmare, comparativ cu alegerile prezidențiale din 2020, deducem o creștere a reprezentativității femeilor în calitate de candidați pentru funcția de președinte, de la 15 la 30%.

4.1.1. Anularea înregistrării unui grup de inițiativă

După opt zile de la înregistrarea grupului de inițiativă, la 29 august 2024, CEC a reluat procedura administrativă de reexaminare a cererii de înregistrare din 21 august 2024 a GI pentru susținerea lui Vasile Tarlev în calitate de candidat independent la funcția de președinte. În cadrul reexaminării s-a atestat că la data depunerii cererii de înregistrare a GI, Vasile Tarlev deținea și calitatea de președinte al Partidului Politic Partidul pentru Viitorul Moldovei (în continuare PPVM), iar candidatul a utilizat platforma politică a PPVM, colectarea semnăturilor desfășurându-se în zona unde era afișat bannerul PPVM.

Prin urmare, CEC a constatat că circumstanțele de fapt probează că desemnarea lui Vasile Tarlev în calitate de candidat independent la funcția de președinte, susținut de adunarea cetățenilor, a fost una formală și declarativă și contravine condițiilor de desemnare a candidatului la funcția de președinte de adunarea cetățenilor, prevăzute la pct. 22-26, 28 din Regulamentul privind constituirea și înregistrarea grupurilor de inițiativă, întocmirea, prezentarea și verificarea listelor de subscripție, aprobat prin HCEC nr. 1166/2023 (în continuare Regulamentul privind înregistrarea grupurilor de inițiativă).

Drept rezultat, Comisia a anulat hotărârea CEC nr. 2722 din 23 august 2024 „Cu privire la cererea de înregistrare a GI pentru susținerea candidatului la funcția de Președinte al Republicii Moldova, domnul Vasile Tarlev” și a respins cererea. La 2 septembrie 2024, Comisiei i-au fost restituite listele de subscripție, dintre care 754 completate.

Fiind depusă repetat cererea de înregistrare a GI în susținerea candidatului Vasile Tarlev, deja desemnat de PPVM, la 3 septembrie 2024 grupul de inițiativă a fost înregistrat.

Pornind de la faptul că termenul limită pentru colectarea semnăturilor este unul restrâns și începe odată cu înregistrarea GI și eliberarea listelor de subscripție de către CEC, MO Promo-LEX evidențiază că reexaminarea cererii de înregistrare a GI deja în procesul de colectare a semnăturilor poate limita dreptul candidatului de a fi în condiții egale cu ceilalți candidați. Mai mult, atragem atenția că în cadrul alegerilor prezidențiale, condițiile pentru înregistrarea concurenților electorali sunt aceleași atât pentru candidații desemnați de partide politice, cât și pentru cei desemnați de cetățeni (crearea grupului de inițiativă, colectarea semnăturilor). În același timp, pentru a asigura desfășurarea corectă a procesului electoral, candidații desemnați trebuie să respecte normele legale și să nu facă declarații formale - inclusiv privind

desemnarea în calitate de candidat independent, când există susținerea din partea unui sau mai multor partide politice.

În privința reluării procedurii administrative, MO Promo-LEX observă că temeiul legal indicat de CEC pentru a-și întemeia poziția a fost indicat art. 144 din Codul administrativ, după cum urmează „în acest sens, conform alin. (1) și (6) ale art. 144 din Codul administrativ, un act administrativ individual ilegal favorabil poate fi retras în tot sau în parte cu efect pentru viitor sau trecut, chiar și după ce a devenit incontestabil, dacă autoritatea publică află despre fapte care justifică retragerea unui act administrativ individual ilegal favorabil”.

În aceste circumstanțe, nu este clară poziția CEC cu privire la aprecierea actului administrativ emis la 23.08.2024 ca și act ilegal, deoarece anume acest fapt reiese din reținerea normei prevăzute de art. 144 din Codul administrativ de către autoritatea publică electorală. Amintim că articolul vizat prevede procedura retragerii actelor administrative, cu condiția esențială – ca acestea să fie ilegale.

4.1.2. Refuzuri de înregistrare și examinare a cererilor de înregistrare a GI

În procesul de examinare a cererilor de înregistrare a GI, în ședințele Comisiei au fost aprobate trei hotărâri de respingere (Valeriu Pleșca, Ludmila Corsun, Vasile Bolea), iar în privința a două cereri - proiectele hotărârilor propuse spre înregistrarea GI nu au întrunit numărul necesar de voturi (Avelin Tabarcea, Valentin Borodachi).

În cazul cererilor de înregistrare a GI în susținerea lui Valentin Borodachi, și Avelin Tabarcea în calitate de candidați independenți, motivul invocat de a nu susține înregistrarea a fost neîntrunirea condiției de neafiliere politică. În urma dezbaterilor din cadrul ședinței CEC (2 septembrie 2024) s-a menționat faptul că la alegerile locale generale din 2023, Avelin Tabarcea a fost desemnat candidat pentru funcția de consilier raional în Briceni din partea Partidului „ȘANȘĂ”, iar candidatul Valentin Borodachi a fost desemnat în calitate de candidat la primar al or. Briceni din partea Partidului Politic PACE. Conform declarațiilor lui Valentin Borodachi, acesta a fost exclus din lista membrilor de partid în luna ianuarie 2024.

La 5 septembrie 2024, Avelin Tabarcea a depus la Curtea de Apel Chișinău cererea de chemare în judecată, prin care a solicitat anularea scrisorii nr. CEC-8/5810⁷² din 4 septembrie 2024 și obligarea Comisiei să înregistreze GI pentru susținerea candidatului la funcția de președinte. Prin hotărârea Curții de Apel Chișinău din 12 septembrie 2024 (dosarul nr. 3-112/2024), acțiunea înaintată a fost admisă parțial, iar scrisoarea sus menționată – anulată, CEC fiind obligată să reexamineze cererea lui Avelin Tabarcea din 31 august 2024 privind înregistrarea GI pentru susținerea candidatului la funcția de președinte, cu emiterea unei hotărâri motivate pe marginea acesteia.

Astfel, la ședința Comisiei din 14 septembrie 2024, CEC a reexaminat cererea de înregistrare a GI. Similar argumentelor invocate la examinarea anterioară a cererii, Comisia atestă o legătură politică directă între Avelin Tabarcea, în calitate de candidat în cadrul mai multor scrutine din partea partidelor politice din sfera de afiliere cu Partidul Politic „Șor” (declarat neconstituțional), și partidele din blocul electoral, a cărui înregistrare a fost refuzată (BP Victorie). În acest mod, CEC constată, în mod repetat, că pretinderea de către Avelin Tabarcea la statutul de candidat independent cu apartenență la un partid politic, atestă incompatibilitatea cu statutul de candidat independent, refuzând înregistrarea grupului de inițiativă în susținerea acestuia.

MO Promo-LEX evidențiază că la scrutinele anterioare nu au fost înregistrate cazuri de refuz de înregistrare a GI pe motivul afilierii politice a candidaților independenți. Totuși, amintim că Promo-LEX a constatat anterior cazuri de susținere de către formațiunile politice a candidaților independenți, sau a candidaților desemnați de către alte partide politice: susținerea candidatului independent Igor Dodon de către PSRM în alegerile prezidențiale din 2020⁷³, susținerea candidatei PAS Maia Sandu de către PPPDA

⁷² [Scrisoarea nr. CEC-8/5810](#) din 4 septembrie 2024, prin care CEC informează despre refuzul examinării cererii de înregistrare a GI

⁷³ [Raportul nr. 4](#) MO Promo-LEX de observare a alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 1 noiembrie 2024, p.13

(după retragerea lui A. Năstase) în alegerile prezidențiale din 2016⁷⁴, dar și în cazul alegerilor parlamentare noi pentru circumscripția Hîncești din 15 martie 2020, când candidatul independent Grigore Cobzac a fost susținut de PUN și PPPDA⁷⁵. În acest sens, deși a fost recomandat legiuitorului să reglementeze aceste situații, pentru a nu admite raportarea lacunară a finanțării campaniei electorale, dar și implicarea în campania electorală a partidelor politice care nu participă în alegeri, astfel de reglementări încă lipsesc în actuala legislație electorală.

La 31 august 2024, CEC a recepționat la adresa electronică cererea de înregistrare a GI în susținerea lui Oleg Oleinic. Conform răspunsului CEC, expediat solicitantului la data de 3 septembrie 2024, solicitarea nu a întrunit condițiile legale de a fi examinată, și anume: documentele în vederea înregistrării grupului de inițiativă se depun personal de candidat, precum și cererea și setul de documente prezentate nu au fost semnate olograf sau cu semnătura electronică.

GI în susținerea lui Valeriu Pleșca, desemnat de PSDE. La 24 august 2024, CEC a examinat cererea de înregistrare a GI pentru susținerea candidatului Valeriu Pleșca la funcția de președinte, desemnat de PSDE și a constatat următoarele deficiențe: lipsa cvorumului necesar pentru a declara ședința deliberativă (conform prevederilor Statutului partidului); numărul membrilor GI în urma verificării acestora a coborât sub numărul minim stabilit de legislație; la momentul depunerii documentelor pentru înregistrarea GI, candidatul desemnat deținea funcția de președinte al altui partid decât PSDE.

La fel, CEC a reținut concluziile expuse în pct. 90 – 97 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 29/2014⁷⁶ privind confirmarea rezultatelor alegerilor pentru Parlamentul Republicii Moldova din 30 noiembrie 2014 și validarea mandatelor deputaților aleși, conform cărora sunt inadmisibile crearea și funcționarea unor blocuri electorale camuflate, adică desemnarea unui conducător de partid din partea altei entități politice. În rezultat, prin hotărârea nr. 2733 din 24 august 2024 Comisia a respins cererea de înregistrare a GI.

GI în susținerea Ludmillei Corsun, candidat independent. La 22 august 2024, în procesul de recepționare a cererii de înregistrare a GI în susținerea candidatului independent Ludmila Corsun, fiind verificat nivelul de cunoaștere a limbii române în condițiile pct. 29 din Regulamentul privind înregistrarea grupurilor de inițiativă, comisia de recepționare și verificare a constatat că, candidatul nu întrunește cerința respectivă.

La ședința Comisiei din 24 august 2024, în cadrul examinării subiectului, membrii CEC au adresat întrebări candidatului pentru a verifica nivelul de cunoaștere a limbii române. Urmare a răspunsurilor oferite, Comisia a constatat neîntrunirea cerinței stabilite la art. 78 alin. (2) din Constituție și art. 136 alin. (2) din Codul electoral. Astfel, CEC a respins cererea de înregistrare a GI prin hotărârea nr. 2739 din 24 august 2024.

Menționăm că ulterior, la 31 august 2024, la Comisie a fost depusă în mod repetat cererea de înregistrare a GI în susținerea Ludmillei Corsun. Ținând cont că cererea repetată a fost depusă în aceleași circumstanțe apreciate prin hotărârea CEC nr. 2739/2024, Comisia a refuzat examinarea acesteia, în temeiul prevederilor art. 80 alin. (3) din Codul administrativ nr. 116/2018.

Amintim că în ceea ce privește cerințele de competență lingvistică a candidatului la funcția de președinte, Comisia de la Veneția și ODIHR au recomandat anterior să „se prevadă ca testarea limbii [...] să fie rezonabilă, obiectivă, verificabilă și supusă unei revizui eficiente”. Prin aprobarea noului Cod electoral, pentru a integra aceste recomandări, s-a făcut trimitere la art. 18 alin. (1) din Legea cetățeniei RM nr. 1024/2000, care prezintă criteriile generale pentru fluența limbajului.

⁷⁴ [Raportul nr. 4](#) MO Promo-LEX de observare a alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 30 octombrie 2016, p. 9.

⁷⁵ [Raportul final](#) al MO Promo-LEX de observare a alegerilor parlamentare noi din 15 martie 2020.

⁷⁶ [Hotărârea Curții Constituționale nr. 29/2014](#) privind confirmarea rezultatelor alegerilor pentru Parlamentul Republicii Moldova din 30 noiembrie 2014 și validarea mandatelor deputaților aleși.

Conform Avizului⁷⁷ comun (Comisia de la Veneția și OSCE/ODIHR) asupra proiectului Codului electoral, modul în care se va efectua verificarea bazată pe aceste criterii în mod procedural (dacă se vor colecta certificatele de limbă sau se vor organiza teste și, în caz afirmativ, în ce condiții) rămâne a fi neclar. Astfel, mecanismul de verificare trebuie să fie stabilit în mod clar pentru a asigura o aplicare obiectivă și uniformă, încât să se evite descalificarea arbitrară, iar articolul modificat nu reușește să abordeze preocupările anterioare, iar recomandarea anterioară rămâne valabilă.

Art. 136 alin. (2) din Codul electoral, prevede că procedura de evaluare a nivelului de cunoaștere a limbii române de către candidatul la funcția de Președinte al Republicii Moldova se stabilește prin hotărâre a CEC. Comisia nu a aprobat o hotărâre în acest sens, procedura de evaluare fiind descrisă la pct. 29 din Regulamentul privind înregistrarea grupurilor de inițiativă, care stipulează că verificarea nivelului de cunoaștere a limbii române de către candidat constă în completarea declarației privind consimțământul de a fi susținut în calitate de candidat și de a răspunde la întrebările membrilor comisiei de recepționare la momentul depunerii cererii de înregistrare a GI.

GI în susținerea lui Vasile Bolea, candidat independent. La 29 august 2024, în urma examinării cererii și documentelor depuse, Comisia a constatat că statutul actual al lui Vasile Bolea, în calitate de membru al Partidului Politic „RENAȘTERE”, este incompatibil cu statutul unui candidat independent. În cadrul dezbaterilor, Vasile Bolea a invocat faptul că la data de 25 august a depus cererea de demisie din funcția de membru al partidului și din organele de conducere ale acestuia.

Ulterior, la data de 30 august 2024, la Comisie a fost depusă în mod repetat cererea de înregistrare a GI în susținerea lui Vasile Bolea în calitate de candidat independent, însoțită de cererea de demisie a acestuia din partidul politic. Potrivit răspunsului CEC expediat solicitantului, înregistrat cu nr. CEC – 8/5772 din 31 august 2024, cererea repetată nu conținea elemente noi cu referire la statutul de candidat independent care nu ar fi fost aduse la cunoștință la data de 29 august, atunci când Comisia a refuzat înregistrarea GI pe motivul neîntrunirii condiției de neafiliere politică. Astfel, CEC a respins examinarea cererii în temeiul prevederilor art. 80 alin. (3) din Codul administrativ nr. 116/2018.

4.2. Înregistrarea candidaților la funcția de președinte

Depunerea documentelor, inclusiv a listelor de subscripție, în vederea înregistrării candidaților la funcția de președinte se desfășoară până la 20 septembrie 2024, inclusiv. Listele de subscripție au fost eliberate odată cu înregistrarea GI în susținerea candidaților. La acest scrutin, CEC a lansat Subsistemul Informatic „Lista de subscripție electronică” (SSI LSE). Prin HCEC⁷⁸ nr. 2692 din 12 august 2024, Comisia a prevăzut ca colectarea semnăturilor pentru susținerea candidaților desemnați la funcția de președinte se va admite complementar prin intermediul SSI LSE⁷⁹, adică GI va prezenta pe suport de hârtie listele de subscripție cu numărul minim de 15000 de semnături valabile ale susținătorilor, stabilit la art. 139 alin. (1) din Codul electoral, iar diferența până la 25000 de semnături va putea fi colectată prin intermediul subsistemului.

La fel, prin aceeași hotărâre, CEC a aprobat Instrucțiunea cu privire la implementarea acestui subsistem. Instrucțiunea a fost elaborată în scopul stabilirii procesului de testare a SSI LSE pentru alegerile prezidențiale din 20 octombrie curent și pentru a reglementa procedura de procesare și totalizare a semnăturilor colectate prin intermediul acestuia. Procesul de colectare a semnăturilor prin intermediul SSI LSE a început la data care CEC a eliberat colectorilor legitimații și liste de subscripție și încetează odată cu recepționarea listelor de subscripție pe hârtie ale fiecărui candidat în parte.

Așadar, în perioada monitorizată, din cele 13 GI cărora li s-au eliberat liste de subscripție, 9 candidați au prezentat la CEC listele de subscripție și dosarele pentru înregistrare, dintre care 4 au fost înregistrați în calitate de concurenți electorali.

⁷⁷ [Avizul](#) comun asupra proiectului Codului electoral, din 24 octombrie 2022, pg. 29

⁷⁸ [HCEC nr. 2692](#) din 12 august 2024 privind unele particularități de organizare și desfășurare a alegerilor pentru funcția de Președinte al RM și referendumului republican constituțional, anexa 12

⁷⁹ [Subsistemul Informatic „Lista de subscripție electronică”](#)

Tabelul nr. 7 Depunerea dosarelor pentru înregistrare

Nr. d/o	Candidatul	PP/CI	Data înregistrării GI	Data depunerii LS	Nr. semnături validate	Nr. UAT nivelul II	Data examinării	Statut
1.	Alexandr Stoianoglo	PSRM	23.08.2024	26.08.2024	17 925	27	HCEC nr. 2802 din 02.09.2024	Înregistrat
2.	Maia Sandu	PAS	24.08.2024	06.09.2024	18 580	31	HCEC nr. 2843 din 12.09.2024	Înregistrat
3.	Renato Usatii	PN	24.08.2024	12.09.2024	16353	26	HCEC nr. 2890 din 18.09.2024	Înregistrat
4.	Vasile Tarlev	PPVM	03.09.2024	13.09.2024	16 338	26	HCEC nr. 2891 din 18.09.2024	Înregistrat
5.	Irina Vlah	CI	24.08.2024	16.09.2024	-	-	-	Examinare
6.	Ion Chicu	PDCM	23.08.2024	16.09.2024	-	-	-	Examinare
7.	Andrei Năstase	CI	26.08.2024	18.09.2024	-	-	-	Examinare
8.	Victoria Furtună	CI	26.08.2024	19.09.2024	-	-	-	Examinare
9.	Octavian Țicu	BE„IM PREU NĂ”	23.08.2024	19.09.2024	-	-	-	Examinare
...								

În proces de examinare se află dosarele a 5 candidați, iar alții 4 încă urmează să prezinte listele de subscripție și dosarele pentru înregistrare.

4.3. Înregistrarea participanților la referendumul republican constituțional

În conformitate cu prevederile legale și pct. 42 din Programul calendaristic, în perioada 21 august – 20 septembrie 2024, partidele politice și blocurile electorale pot depune la CEC documentele pentru înregistrarea în calitate de participant la referendum.

În perioada monitorizată la Comisie au fost depuse 14 cereri privind înregistrarea în calitate de participant din partea a 13 partide politice și a BE„ÎMPREUNĂ”.

Tabelul nr. 8 Cererile de înregistrare în calitate de participant la referendum

Nr. d/o	Participantul	Opțiunea	Data depunerii dosarului	Statut	Data examinării HCEC
1.	PCRM	NU	21.08.2024	Înregistrat	HCEC nr. 2723 din 23.08.2024
2.	PPVE	DA	26.08.2024	Înregistrat	HCEC nr. 2755 din 29.08.2024
3.	MRM	DA	29.08.2024	Înregistrat	HCEC nr. 2759 din 31.08.2024
4.	ALDE	DA	30.08.2024	Înregistrat	HCEC nr. 2803 din 02.09.2024
5.	PR	NU	03.09.2024	Înregistrat	HCEC nr. 2823 din 06.09.2024
6.	PȘ	NU	04.09.2024	Înregistrat	HCEC nr. 2829 din 07.09.2024
				Revocat	HCEC nr. 2864 din 14.09.2024
7.	PSDE	DA	05.09.2024	Respins	HCEC nr. 2830 din 07.09.2024
8.	CUB	DA	10.09.2024	Înregistrat	HCEC nr. 2844 din 12.09.2024

9.	BE„ÎMPREUNĂ”	DA	10.09.2024	Înregistrat	HCEC nr. 2845 din 12.09.2024
10.	PAS	DA	10.09.2024	Înregistrat	HCEC nr. 2846 din 12.09.2024
11.	MAN	DA	13.09.2024	Înregistrat	HCEC nr. 2873 din 16.09.2024
12.	PPDA	DA	17.09.2024	Înregistrat	HCEC nr. 2905 din 19.09.2024
13.	PACE	DA	18.09.2024	În examinare	-
14.	AUR	DA	19.09.2024	În examinare	-

În urma examinării cererilor și seturilor de documente, Comisia a înregistrat 11 participanți la referendum, dintre care opt participanți cu opțiunea DA, iar trei – opțiunea NU. Toate cererile au fost examinate în decurs de 3 zile, termen stabilit la art. 200 alin. (2), Codul electoral.

Refuzul înregistrării. La 7 septembrie CEC a examinat cererea PSDE de înregistrare în calitate de participant și a constatat lipsa cvorumului necesar pentru a declara deliberativă ședința Consiliului Politic Național al partidului (au participat 67 membri dintr-un total de 140) prin care s-a decis participarea la referendum. Astfel, Comisia a respins cererea de înregistrare.

Reexaminare cerere. La 7 septembrie CEC a înregistrat Partidul Șansa (PȘ) în calitate de participant la referendum cu rezerva revocării acesteia, în cazul emiterii deciziei judecătorești executorii privind limitarea activității solicitantului. Această rezervă a fost impusă în contextul hotărârii CEC nr. 2240⁸⁰ din 14 februarie 2024 prin care s-a constatat încălcarea de către partidul vizat a obligațiilor aferente procedurii de control asupra activității financiare a PȘ, fapt pentru care Comisia a sesizat Ministerul Justiției în vederea inițierii procedurii de limitare a activității lui în temeiul art. 21 alin. (2) și (3) din Legea nr. 294/2007 privind partidele politice.

Ca urmare a sesizării înaintate de CEC către Ministerul Justiției, prin hotărârea Judecătorei Bălți din 16 august 2024, s-a dispus limitarea activității PȘ pe un termen de 3 luni. Ulterior, prin decizia Curții de Apel Bălți din 11 septembrie 2024 a fost menținută hotărârea judecătorei Bălți.

În urma emiterii deciziei judecătorești executorii, CEC prin hotărârea nr. 2864 din 14 septembrie 2024 a exclus PȘ din lista partidelor politice care au dreptul de a participa la alegerile prezidențiale și referendumul republican constituțional din 20 octombrie 2024. Prin aceeași hotărâre, Comisia a respins cererea de înregistrare a PPȘ în calitate de participant la referendum, revocând HCEC nr. 2829/2024 „Cu privire la cererea de înregistrare a Partidului Politic „ȘANSĂ” în calitate de participant la referendumul republican constituțional din 20 octombrie 2024”.

Astfel, la momentul actual sunt înregistrați 10 participanți la referendum.

⁸⁰ [HCEC nr. 2240](#) din 14 februarie 2024, „Pentru aprobarea Raportului privind rezultatele controlului complex al finanțării campaniei electorale aferente alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023 a concurentului electoral Partidul Politic „ȘANSĂ”

V. PRESTAȚIA COMPETITORILOR ELECTORALI

5.1. Activitatea GI privind colectarea semnăturilor pentru susținerea candidaților la funcția de președinte

În perioada monitorizată, observatorii Promo-LEX au raportat cel puțin 475 de activități desfășurate de cele 12 GI înregistrate pentru colectarea semnăturilor în susținerea candidaților desemnați la funcția de președinte (a se vedea tabelul nr. 9⁸¹). Potrivit informației raportate, cele mai multe activități au fost observate în cazul GI Ion Chicu (PDCM), care ar fi desfășurat 30% din activitățile observate, urmat de GI Renato Usatîi (PN) – 21% și, respectiv, GI Maia Sandu (PAS) – 21%.

Tabelul nr. 9 – Activitățile desfășurate de GI pentru colectarea semnăturilor

Activități desfășurate de GI	Ion Chicu (PDCM)	Renato Usatîi (PN)	Maia Sandu (PAS)	Andrei Năstase (CI)	Irina Vlah (CI)	Tudor Ulianovschi (CI)	Octavian Țicu (BE Împreună)	Vasile Tarlev (PVM)	Natalia Morari (CI)	Alexandr Stoianoglo (PSRM)	Igor Munteanu (CUB)	Vasile Tarlev (CI)	Alexandru Arseni (CI)	TOTAL
Colectare de semnături	94	75	88	27	8	22	10	10	8	4	4	1	1	352
Distribuirea materialelor informative	40	18	1	3	10		3			1				76
Activități din ușă în ușă	4	6	5		1	4		1			1			22
Deplasări în teritoriu	1		3	1	2		5	1		1				14
Întâlniri cu alegătorii			1		4			1						6
Conferință de presă					1		1	1						3
Proteste/flashmob-uri	1													1
Altele				1										1
TOTAL	140	99	98	32	26	26	19	14	8	6	5	1	1	475

În funcție de locația în care au avut loc activitățile, cele mai multe – 15% - au fost în Chișinău, urmat de Bălți – 10%, Dondușeni, Ialoveni și Căușeni – a câte 5%.

În context, reiterăm că în cazul GI, activitățile menționate mai sus cuprind strict perioada de colectare a semnăturilor, cuprinsă între data înregistrării GI de CEC și data prezentării listelor de subscripție la CEC. Astfel, constatăm că în cazul GI Alexandr Stoianoglo (PSRM), perioada respectivă a constituit 3 zile, în cazul GI Vasile Tarlev (PVM) – 10 zile, GI Maia Sandu (PAS) – 13 zile, GI Renato Usatîi (PN) – 19 zile, GI Irina Vlah (CI) – 23 de zile, iar GI Ion Chicu (PDCM) – 24 de zile. În cazul celorlalte GI, perioada de colectare a semnăturilor continuă.

În cazul GI Vasile Tarlev, atât în perioada colectării semnăturilor în calitate de CI, cât și desemnat de PVM, au fost raportate cazuri de colectare a semnăturilor de către liderii organizațiilor teritoriale ale PCR (Florești, Ocnița, Cahul – inclusiv cu utilizarea sediilor teritoriale ale partidului în acest scop).

În cazul aceluiași candidat, la 12 septembrie 2024, în s. Cania, r-ul Cantemir, o persoană neautorizată a colectat semnături. Potrivit reprezentanților poliției, persoana ar fi recunoscut că a fost rugat de o terță persoană să colecteze semnături în susținerea candidatului contra unei sume de 50 lei per semnătură.

În cazul GI Tudor Ulianovschi (CI), la 13.09.2024, la Telenesti, a fost observată colectarea semnăturilor de către o persoană care nu era înregistrată în calitate de membru al GI. La încercarea de a obține detalii privind acțiunile acestuia, persoana respectivă a informat observatorul Promo-LEX că ar fi înlocuit pe cineva. Între timp, președintele CECE II Telenesti la fel s-a apropiat la cort și a sesizat Poliția pe motiv că o persoană neautorizată colecta semnături.

În cazul aceluiași candidat, la Bălți poliția s-a auto-sesizat privind instalarea unui cort pentru colectarea semnăturilor fără a fi solicitată/informată autoritatea publică locală.

⁸¹ În cazul lui Vasile Tarlev, informația reflectată include atât activitățile primului GI înregistrat în scopul susținerii acestuia în calitate de candidat independent, cât și a GI constituit de PVM în susținerea acestuia.

În cazul GI Victoria Furtună (CI), observatorii Promo-LEX nu au observat în teritoriu desfășurarea activităților de colectare a semnăturilor. Totuși, potrivit unui demers adresat de IP Drochia autorității electorale, reprezentanții poliției ar fi documentat un caz în care parohul bisericii "Acoperământul Maicii Domnului" din s. Miciurin, r-ul Drochia ar fi primit de la conducerea eparhială o listă de subscripție în scopul colectării semnăturilor pentru candidata menționată. De asemenea, MO Promo-LEX i-a devenit cunoscută o situație similară de implicare a fețelor bisericești în colectarea semnăturilor în favoarea Victoriei Furtună în s. Temeleuți, r. Florești. La acest aspect, menționăm că legislația interzice finanțarea ori susținerea materială sub orice formă a grupurilor de inițiativă de către cultele religioase⁸².

5.2. Activități de promovare politică cu tentă electorală în contextul referendumului constituțional

Ca și în alte scrutine anterioare, MO Promo-LEX a constatat că mai mulți actori politici, subiecți interesați și competitori electorali au desfășurat activități de promovare cu tentă electorală în contextul referendumului constituțional din 20 octombrie 2024 înainte de începerea oficială a campaniei electorale (a se vedea tabelul nr. 10).

Potrivit art. 1 Cod electoral, participanți la referendumul din toamnă pot fi doar partidele politice și blocurile electorale. Acest fapt contravine standardelor internaționale, care recomandă acordarea posibilității de înregistrare în calitate de participanți la referendum și a altor actori decât partidele politice/blocurile electorale⁸³, inclusiv a grupurilor civice și organizații civice care susțin sau se opun problemei supuse referendumului.

Tabelul nr. 10. Activitățile cu tentă electorală în contextul referendumului constituțional

Activități cu tentă electorală/de formare a opiniei	Formațiuni politice			Alți subiecți interesați (neîncadrați drept participanți de cadrul legal)					TOTAL
	BP Victorie	PAS	BE Împreună	Cetățeni pentru Europa	Vocea moldovenilor	Institutul pentru inițiative strategice	Laboratorul de Inițiative pentru Dezvoltare	Alții ⁸⁴	
Postări sponsorizate/Spoturi video				7	16	6		3	32
Întâlniri cu alegătorii	14	5		3				1	23
Distribuirea materialelor informative	60	1		5			2		68
Proteste/flashmob-uri	8							1	9
Concerte		1							1
Conferință de presă		1	1						2
Altele				4				4	8
TOTAL	82	8	1	19	16	6	2	9	143

**BP Victorie este o formațiune politică fără statut juridic, constituită la 21 aprilie 2024 în or. Moscova, Federația Rusă, din care fac parte 4 partide politice înregistrate în Republica Moldova (PR, ȘANSĂ, FASM și PPV), afiliate cu Ilan Șor și Partidul Politic Șor (declarat neconstituțional).*

Campania electorală urmează să înceapă pentru toți competitorii electorali la 20 septembrie 2024⁸⁵. Prin urmare, toate cheltuielile financiare efectuate pentru activitățile cu tentă electorală desfășurate până la începerea campaniei electorale nu sunt încadrate din punct de vedere legal în cheltuieli de campanie, ceea ce – în opinia Promo-LEX – duce la eludarea cadrului legal privind finanțarea campaniei electorale. În situația descrisă, cheltuielile de campanie reale suportate de competitori ar fi mult mai mari decât doar cele ce urmează a fi raportate pentru cele 30 de zile de campanie (20 septembrie – 4 octombrie 2024).

⁸² Art. 54, alin. (5) Cod electoral.

⁸³ [CDL-AD\(2022\)025-e](#) - Joint opinion on the draft electoral code, adopted by the Venice Commission (Venice, 21-22 October 2022), p. 32.

⁸⁴ În cazul Alții au fost actorii în cazul cărora a fost observată desfășurarea doar a câte un eveniment: INOTEK, Asociația dezvoltării comunității bulgari din Republica Moldova, Asociația Floarea Soarelui, NOKTA, portalul NU ACUM.

⁸⁵ Pct. 42 din [Programul calendaristic](#) pentru realizarea acțiunilor de organizare și desfășurare a alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023.

5.3. Publicitatea preelectorală și cu tentă electorală

5.3.1. Contextul alegerilor prezidențiale

În contextul colectării semnăturilor, în cazul a 11 GI observatorii Promo-LEX au raportat cel puțin 1.120 de situații în care a fost utilizată publicitatea preelectorală în vederea colectării semnăturilor (a se vedea tabelul nr. 11). Cele mai utilizate forme au fost publicitatea stradală – 26%, urmată de materialele printate informative (pliante, flyere) – 20% și, respectiv, publicitatea în internet (Google ads)⁸⁶ – 19%.

Tabelul nr. 11. Cazuri de utilizare a publicității preelectorale

Tipuri de publicitate	Ion Chicu (PDCM)	Renato Usatii (PN)	Natalia Morari (CI)	Maia Sandu (PAS)	Andrei Năstase (CI)	Tudor Ulianovschi (CI)	Irina Vlah (CI)	Octavian Țicu (BE împreună)	Igor Munteanu (CUB)	Alexandr Stoianoglo (PSRM)	Vasile Tarlev (PVM)	TOTAL
Panouri stradale, corturi	112	71	3	45	20	24	3	7	3	1	3	292
Ziare, pliante, flyere etc.	103	63		1	14	10	14	7	4	1	3	220
Google ads		10	204									214
Postări sponsorizate	117	2	6	72	6	1			2			206
Veste, genți, chipiuri etc.	38	82		34	3				2			159
Spot-uri video		4	6	9	2	3	3				2	29
Total cazuri	370	232	219	161	45	38	20	14	11	2	8	1.120

La același subiect, menționăm că în perioada monitorizată, au fost observate aproximativ 40 postări sponsorizate (130 mii lei) pe rețelele de socializare relevante alegerilor prezidențiale efectuate de Veaceslav Platon, care deși nu se încadrează ca subiect al publicității politice/electorale, contribuie financiar la finanțarea politică/electorală, în special prin postări împotriva guvernării și a Maiei Sandu. În acest context, reiterăm opinia Promo-LEX privind necesitatea reglementării finanțării politice și electorale de părțile terțe⁸⁷.

De asemenea, MO Promo-LEX a constatat că, în cazul GI Tudor Ulianovschi (CI) au fost utilizate bannere pentru corturi care au fost printate până la înregistrarea GI, și care – reiterăm⁸⁸ - nu au fost posibil a fi încadrate în limitele prevederilor legale pentru publicitatea politică.

5.3.2. Contextul referendumului constituțional

În perioada monitorizată, a fost observată utilizarea publicității cu tentă electorală relevantă referendumului constituțional în cazul BP Victorie (73 de cazuri), Cetățeni pentru Europa (14 cazuri) și Laboratorul de Inițiative pentru Dezvoltare (4 cazuri).

La acest subiect, menționăm că nu au fost incluse cazurile de difuzare a publicității relevante până la 20 august 2024 (de exemplu, billboard-urile PAS, PSRM etc.⁸⁹).

5.3.3. Conformitatea publicității preelectorale/cu tentă electorală

Regulile de utilizare și distribuire a publicității electorale sunt prevăzute în Regulamentul CEC privind modul de furnizare, distribuire și difuzare a publicității politice, electorale și a mesajelor de interes public⁹⁰.

⁸⁶ Cu referire la Google ads, menționăm că Republica Moldova nu se regăsește în lista statelor pentru care motorul de căutare asigură transparența publicității politice. Astfel, nu este posibilă estimarea cheltuielilor financiare suportate pentru acest tip de publicitate.

⁸⁷ [Document](#) de politici: Finanțarea politică și electorală de către „părți terțe”

⁸⁸ [Raportul](#) nr. 1: Misiunea Promo-LEX de Observare a alegerilor prezidențiale și a referendumului republican constituțional din 20 octombrie 2024, p. 27.

⁸⁹ [Raportul](#) nr. 1 - Misiunea Promo-LEX de Observare a alegerilor prezidențiale și a referendumului republican constituțional din 20 octombrie 2024, p. 26-27.

⁹⁰ [Regulamentul](#) CEC privind modul de furnizare, distribuire și difuzare a publicității politice, electorale și a mesajelor de interes

Astfel, potrivit pct. 19 și 97 din regulament, **fiecare material tipărit/imprimat trebuie să conțină următoarele informații:** denumirea lizibilă, ușor de deslușit și inteligibilă a furnizorului care l-a comandat și numele/denumirea subiectului publicității; genericul „Publicitate politică”, „Publicitate electorală”; datele de identificare ale entității economice specializate care a prestat serviciul tipografic și, după caz, ale persoanei care a realizat designul și/sau macheta materialului tipărit; tirajul executat, numărul comenzii și numărul facturii de plată.

Contrar celor expuse însă, în cazul GI Renato Usatîi (PN) și GI Tudor Ulianoschi (CI), s-a constatat că corturile utilizate de aceștia nu conțin datele privind tirajul executat. De asemenea, în cazul GI Irina Vlah (CI) a fost raportată utilizarea unui flyer care, de asemenea, nu conținea informația privind tirajul executat.

De asemenea, în contextul promovării referendumului constituțional, au fost raportate cel puțin 68 cazuri în care a fost distribuită publicitatea fără informațiile complete privind datele tipografice. Dintre acestea, în 62 cazuri a fost vizat BP Victorie, care a distribuit cel puțin 3 tipuri de flyere anti-UE, pro-Eurasia.

De asemenea, în contextul referendumului, MO Promo-LEX a observat că unele organizații/inițiative civice au difuzat diverse materiale publicitare: 4 cazuri – Cetățeni pentru Europa, care au distribuit bannere stradale; 2 cazuri - Laboratorul de Inițiative pentru Dezvoltare, care a distribuit flyere, prin care erau promovate valorile UE⁹¹.

5.4. Utilizarea abuzivă a resurselor administrative

Definirea și conceptul resurselor administrative, precum și utilizarea abuzivă a acestora în contextul alegerilor, inclusiv a referendumului, a fost analizat în rapoartele anterioare ale Promo-LEX⁹².

În perioada monitorizată, Promo-LEX a constatat cel puțin 12 cazuri de utilizare abuzivă a resurselor administrative, dintre care în 7 cazuri a fost vizat PAS, 2 cazuri – BP Victorie, a câte un caz – BE Împreună, PDCM și APL.

APL: La 5 septembrie 2024, 4 primari (or. Ungheni - CI, or. Edineț - LOC, s. Sireți, Strășeni - PAS, com. Cruzești, Chișinău - PL), în cadrul unei conferințe de presă desfășurată în timpul orelor de lucru, unde unii s-au prezentat drept reprezentanți ai practic tuturor primarilor, au venit cu o declarație și îndemn către alegători de a vota ferm DA pentru referendumul din 20 octombrie 2024.

BE Împreună: Unii directori de școli (inclusiv directorul Gimnaziului Holoșnița, aflată în concediu de maternitate), din subordinea vicepreședintelui raionului Soroca Iurie Tănase (președinte PPPDA), ar fi primit ca sarcină să colecteze câte 30 de semnături pentru candidatul înaintat de BE Împreună.

BP Victorie: La 15 august 2024⁹³, Consiliul Raional Orhei a dispus alocarea a 300.000 de lei Direcției Generale Educație în scopul achiziționării ghiozdanelor și rechizitelor școlare pentru elevii claselor întâi. Acestea urmau a fi repartizate la începutul noului an școlar copiilor din raionul Orhei. La 2 septembrie 2024, ghiozdanele menționate au fost promovate de reprezentanții BP Victorie (Alexei Lungu, Marina Tauber) ca fiind donate de BP Victorie și liderul acesteia, Ilan Șor.

La 7 septembrie 2024, în Congaz, UTAG (GagauziyaLand), sub egida și finanțarea Comitetului Executiv și a Bașcanei, a fost organizat și desfășurat festivalul culturii găgăuze „Gagauz korafi - 2024”. Evenimentul a fost folosit de reprezentanții BP Victorie pentru a-și promova discursurile politice (Vasile Bolea, Marina Tauber, Alexei Lungu).

public, aprobat prin Hotărârea CEC nr. 1155 din 4 august 2023.

⁹¹ Cetățeni pentru Europa și Laboratorul de Inițiative pentru Dezvoltare nu sunt subiecți ai publicității politice.

⁹² [Raportul](#) nr. 1: Misiunea Promo-LEX de Observare a alegerilor prezidențiale și a referendumului republican constituțional din 20 octombrie 2024, p. 29.

⁹³ [Decizia](#) Consiliului Raional Orhei nr. 4/14.2 din 15.08.2024 cu privire la alocarea mijloacelor financiare.

PAS: La 14 august 2024, Primăria mun. Cahul a adoptat o dispoziție prin care a dispus acordarea Sălii Mari a Palatului de Cultură "Nicolae Botgros" Organizației Teritoriale PAS pentru desfășurarea la 29 august 2024 a unui concert în scopul promovării valorilor europene. Ulterior însă, la 23 august 2024, evenimentul a fost promovat pe rețelele sociale⁹⁴ a Consiliului Raional Cahul ca fiind organizat de Consiliul Raional Cahul, în parteneriat cu Primăria mun. Cahul și Palatul de Cultură "Nicolae Botgros". În cadrul evenimentului, a fost promovată aderarea la UE, precum și Maia Sandu, drept promotor al ideii de aderare.

La 29 august 2024, Iurie Levinschi, președintele Consiliului Raional Hîncești, membru al GI Maia Sandu (PAS), a colectat semnături în susținerea acesteia în timpul orelor de lucru, în localitățile Lăpușna, Voinescu și Cărpineni, r-l Hîncești.

La 29 august 2024, deputatul PAS Mihail Leahu, membru al GI Maia Sandu, s-a prezentat în oficiul Casei Teritoriale a Asiguraților Sociale Dondușeni pentru a colecta semnături, în timpul programului de muncă a instituției/angajaților.

La 30 august 2024, deputata PAS Larisa Voloh, membră a GI Maia Sandu, a colectat semnături în incinta primăriei din s. Caplani, r-ul Ștefan Vodă, în timpul programului de muncă a instituției/angajaților.

La 30 august 2024, un membru a GI Maia Sandu, însoțit de medicul statistician, a colectat semnături în incinta Policlinicii Raionale Telenești, în timpul orelor de lucru ale instituției.

La 31 august 2024, în localitatea Untești, r-ul Ungheni, a fost dat în exploatare parcul construit în cadrul proiectului "Satul European". La eveniment, de pe scenă, în fața a peste 150 de oameni, Dionisie Ternovschi, președintele raionului Ungheni, în discursul său a menționat: "Este foarte important să trecem examenul din 20 octombrie. Vă rog foarte mult, să fiți prezent la referendumul care va avea loc. Mai sunt și prezidențialele, dar eu nu vă voi spune pe cine să votați la prezidențiale. Vă îndemn să votați pentru referendum și acea persoană care a inițiat aceste idei și ne vrea în marea familie europeană".

La 3 septembrie 2024, într-un spot video postat pe rețelele de socializare⁹⁵, Maia Sandu a analizat realizările în domeniul infrastructurii atinse la nivel național în conformitate cu promisiunile efectuate în 2020. În acest context, a menționat alocațiile financiare realizate în contextul proiectului Satul European, ceea ce a rezultat în proiecte de canalizare, reparație a drumurilor, clădirilor publice etc.

PDCM: La 12 septembrie 2024, primarii localităților Mihailovca și Albina, r-l Cimișlia, în timpul orelor de muncă, au colectat semnături în susținerea candidatului la funcția de președinte, GI Ion Chicu (PDCM).

5.5. Poziția APL în raport cu referendumul constituțional

Potrivit observatorilor Promo-LEX, cel puțin 21 APL⁹⁶, printr-o decizie a consiliilor locale⁹⁷, au aprobat *Declarația de susținere a referendumului din 20 octombrie 2024 și a parcursului european al Republicii Moldova* (textul declarației este practic similar în cazul tuturor APL). Prin intermediul acestor declarații, APL menționate și-au exprimat sprijinul și angajamentul de a contribui la procesul de aderare al

⁹⁴ Postarea din 23 august 2024 a fost ștersă de pe pagina de facebook a autorității. În schimb, aceasta poate fi vizualizată [aici](http://www.monitor.md) (www.monitor.md).

⁹⁵ Spot video postat pe rețelele sociale ale [președintelui](#) Republicii Moldova, Maia Sandu.

⁹⁶ Primăria Corjeuți, r-ul Briceni, Primăria Petreni, r-ul Drochia, Primăria Sudarca, r-ul Donduseni, Primăria Frasin, r-ul Donduseni, Primăria Lunga, r-ul Florești, Primăria Festelita, r-ul Ștefan Vodă, Primăria comunei Rascaietii, r-ul Ștefan Vodă, Primăria Antonesti, r-ul Ștefan Vodă, Primăria Popeasca, r-ul Ștefan Vodă, Primăria Tocuz, r-ul Căușeni, Primăria Taraclia, r-ul Căușeni, Primăria com. Baimaclia, r-ul Căușeni, Primăria Baccialia, r-ul Căușeni, Primăria Hagimus, r-ul Căușeni, Primăria Mihalaseni, r-ul Ocnîța, Primăria Ocnita, r-ul Ocnîța, Primăria Sîngerei, r-ul Sîngerei, Consiliul Raional Cantemir, Primăria Zagarancea, r-ul Ungheni, Primăria Măcărești, r-ul Ungheni, Primăria Stoicani, r-ul Soroca.

⁹⁷ De exemplu, [Decizia](#) nr. 4/15 din 06.09.2024 a Consiliului Sătesc Chircăești, r-ul Căușeni cu privire la aprobarea Declarației de susținere a referendumului din 20 octombrie 2024 și a parcursului european al Republicii Moldova.

Republicii Moldova la UE. De asemenea, consiliile locale au delegat în sarcina primarului de a comunica Declarația către toate structurile relevante și de a asigura promovarea acesteia în rândul cetățenilor.

Unii actori politici și-au manifestat îngrijorarea în raport cu această situație, declarând că primarii ar fi primit scrisori de la Cancelaria de Stat, prin care li s-ar solicita să pună pe ordinea de zi a consiliilor locale subiecte privind susținerea referendumului și votarea pentru integrarea europeană⁹⁸. Declarațiile respective au fost însă negate de reprezentanții Cancelariei de Stat.

La acest aspect, atragem atenția APL că potrivit *Codului bunelor practici în materie de referendum*⁹⁹, spre deosebire de alte scrutine electorale în contextul cărora autoritățile statului trebuie să asigure neutralitatea, în cazul referendumului acestea pot să-și exprime opinia pentru sau împotriva textului supus votului.

Chiar și așa însă, în scopul asigurării egalității șanselor, precum și a libertății alegătorilor de a-și forma o opinie, autoritățile publice nu trebuie să abuzeze de poziția lor și, în mod special, nu trebuie să utilizeze banii publici pentru a promova opinia acestora în raport cu întrebarea supusă referendumului. În plus, autoritățile publice de orice nivel - naționale, regionale sau locale - nu trebuie să se angajeze în campanii excesive, unilaterale, ci să dea dovadă de obiectivitate.

5.6. Activități cu potențial de corupere a alegătorilor

Potrivit art. 181¹ din Codul penal, oferirea sau darea de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului sau susținătorului să își exercite sau să nu își exercite drepturile electorale în cadrul alegerilor se pedepsește cu amendă în mărime de la 750 la 1.150 de unități convenționale (37.500 – 57.500 de lei) sau cu închisoare de la un an la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 6.000 la 8.000 de unități convenționale (300.000 – 400.000 de lei) cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice.

În perioada monitorizată, au fost observate mai multe cazuri ce pot fi calificate cu potențial de corupere a alegătorilor, fiind vizati BP Victorie și PVM.

BP Victorie. La 2 septembrie 2024, din numele BP Victorie și a liderului acestuia, Ilan Șor, au fost distribuite ghiozdane și rechizite școlare elevilor din clasa întâi din familii social vulnerabile, după cum urmează: UTAG - peste 1.200 de ghiozdane, Chișinău - 570 de ghiozdane, la Bălți - 200, iar în Taraclia - 700. Pe lângă ghiozdane, au fost oferite și alte cadouri instituțiilor de învățământ (spre ex. table interactive etc.) și copiilor din Briceni, Ocnița, Drochia, Dubăsari, Călărași, Hânțești, Leova, Râșcani, Sîngerei, Ștefan Vodă și alte localități. Potrivit Marinei Tauber¹⁰⁰, în total, liderul BP Victorie ar fi oferit aproximativ 5.700 de cadouri elevilor de clasa întâi și celor din familii cu venituri mici.

La începutul lunii septembrie, din numele BP Victorie, un cetățean din raionul Basarabeasca și un copil din Cantemir, au primit scaune cu rotile. Cadourile ar fi fost oferite în rezultatul adresării rudelor acestora la așa-numitul birou de audiență pentru a apela la ajutorul echipei lui Ilan Șor.

La 13 septembrie 2024, în rezultatul vizitei observatorului Promo-LEX în satul Zgurița, r-l Drochia, din discuții cu cetățenii din localitate, s-a constatat că reprezentanții BP Victorie organizează adunări în cadrul cărora cetățenilor li se promite suma de 1.000 de lei, contra unei semnături, banii fiindu-le oferiți o zi mai târziu (după ce semnează).

Evidențiem că în privința partidelor afiliate lui Ilan Șor, Poliția a efectuat în această perioadă mai multe percheziții¹⁰¹ în cadrul unei cauze penale pornită pentru finanțarea ilegală a partidelor politice, a

⁹⁸ [Declarația](#) Partidului Socialiștilor din Republica Moldova.

⁹⁹ [Code of good practice on referendums](#), CDL-AD(2022)015, approved by Venice Commission, Strasbourg, 20 June 2022, par. 11, p. 20-21.

¹⁰⁰ [Articol](#): Mii de copii din familii nevoiașe din toată țara au primit ghiozdane și rechizite școlare cu ocazia începutului de an școlar.

¹⁰¹ [Comunicatul](#) IGP din 09.09.2024

grupurilor de inițiativă și a concurenților electorali. Potrivit IGP, s-a stabilit că destinatarii surselor bănești, sunt membrii organizațiilor teritoriale primare ale unor partide politice din țară, remunerați lunar din surse tenebre, nereflectate în evidența contabilă pentru activitățile prestate în contextul viitoarelor alegeri prezidențiale, inclusiv pentru participarea la mitinguri, flashmob-uri și acțiuni de protest. Astfel că în finanțarea președinților oficiilor teritoriale și a activiștilor de partid este implicat ONGA Eurasia, banii fiind transferați prin intermediul băncii comerciale „Promsvyazbank” din Federația Rusă (aflată sub sancțiuni internaționale pentru oferirea de sprijin armatei ruse în războiul din Ucraina). Este important de menționat că și Ilan Șor a recunoscut¹⁰² cooperarea cu Promsvyazbank și finanțarea ambasadurilor Eurasiei. Totodată și Departamentul de Stat al SUA a anunțat la 13 septembrie 2024 aplicarea sancțiunilor internaționale asupra ONGA Eurasia¹⁰³, aceasta fiind implicată în subminarea democrației și intervenții în procesul electoral din Republica Moldova.

În rezultatul discuțiilor cu reprezentanții poliției, s-a constatat că la 12 septembrie 2024, în s. Cania, r-ul Cantemir, o persoană neautorizată ar fi colectat semnături în susținerea GI Vasile Tarlev (PVM). Potrivit sursei, a fost pornită o cauză pe marginea situației descrise, iar persoana respectivă ar fi recunoscut că a fost rugat de o terță persoană să colecteze semnături în susținerea candidatului contra unei sume de 50 lei per semnătură.

¹⁰² [Postarea](#) lui Ilan Șor din 10.09.2024 pe canalul său de telegram.

¹⁰³ [Comunicatul](#) Departamentului de Stat al SUA din 13.09.2024

VI. FINANȚAREA ALEGERILOR ȘI CAMPANIEI ELECTORALE

6.1. Raportarea financiară la CEC și gestionarea procesului de autoritatea electorală

6.1.1. Raportarea financiară în contextul alegerilor prezidențiale

Procesul de raportare financiară a GI/concurenților electorali include câteva etape, după cum urmează:

- *Desemnarea și prezentarea pentru confirmare a persoanei responsabile de finanțe (trezorier);*

Potrivit art. 55, alin. (1) Cod electoral, concurentul electoral sau grupul de inițiativă urmează să desemneze și să prezinte pentru confirmare o persoană responsabilă de finanțe (trezorier) la CEC.

Din cele 13 GI înregistrate, doar în cazul GI Alexandru Arseni (CI) nu a fost confirmată și înregistrată persoana responsabilă de finanțe (a se vedea tabelul nr. 12).

În ceea ce privește concurenții electorali, menționăm că ambii concurenți electorali înregistrați în perioada de monitorizare – Alexandr Stoianoglo (PSRM) și Maia Sandu (PAS) - au desemnat și confirmat persoana responsabilă de finanțe (trezorier).

Tabelul nr. 12. Informația privind raportarea financiară la CEC în contextul alegerilor prezidențiale¹⁰⁴

N/O	GI	Apartenența politică	Înregistrare trezorier	Raport la început de campanie	Deschidere cont "Fond electoral"	Termen 26.08.2024	Termen 02.09.2024	Termen 09.09.2024	Termen 16.09.2024	Raport final (3 zile de la prezentarea listelor)
1	GI Ion Chicu	PDCM	23.08.2024		23.08.2024	28.08.2024	08.09.2024	09.09.2024	16.09.2024	
2	GI Alexandr Stoianoglo	PSRM	23.08.2024	02.08.2024	informație	27.08.2024	N/A	N/A	N/A	28.08.2024
3	GI Octavian Țicu	BE Împreună	23.08.2024	16.09.2024	31.08.2024	informație	02.09.2024	09.09.2024	16.09.2024	
4	GI Tudor Uliianovschi	CI	24.08.2024	N/A	05.09.2024	28.08.2024	informație	09.09.2024	16.09.2024	
5	GI Renato Usatîi	PN	24.08.2024	26.08.2024	26.08.2024	26.08.2024	02.09.2029	09.09.2024	N/A	13.09.2024
6	GI Irina Vlah	CI	24.08.2024		02.09.2024	informație	02.09.2029	11.09.2024	16.09.2024	
7	GI Igor Munteanu	CUB	24.08.2024		03.09.2024	informație	informație	09.09.2024		
8	GI Maia Sandu	PAS	24.08.2024	29.08.2024	26.08.2024	27.08.2024	02.09.2029	09.09.2024	N/A	13.09.2024
9	GI Victoria Furtună	CI	26.08.2024	N/A	31.08.2024	informație	02.09.2029	09.09.2024	16.09.2024	
10	GI Andrei Năstase	CI	26.08.2024	N/A	29.08.2024	N/A	02.09.2029	09.09.2024		
11	GI Natalia Morari	CI	27.08.2024	N/A	03.09.2024	informație	informație	09.09.2024	16.09.2024	
12	GI Alexandru Arseni	CI		N/A	informație	N/A	informație	informație	informație	
13	GI Vasile Tarlev	PVM	03.09.2024		10.09.2024	N/A	informație	informație	16.09.2024	

- *Deschiderea contului „Destinat grupului de inițiativă”/„Fond electoral”;*

Potrivit art. 56, alin. (1) Cod electoral, în termen de 3 zile după înregistrare, grupul de inițiativă/concurentul electoral urmează să deschidă la bancă un cont cu mențiunea „Destinat grupului de inițiativă”/„Fond electoral”. Ulterior, în termen de 24 de ore, informația despre contul deschis urmează a fi prezentată la CEC. În cazul nedeschiderii contului bancar menționat, concurentul electoral urmează să informeze CEC despre acest fapt, cu desfășurarea activităților de campanie electorală ce nu implică cheltuieli financiare.

În tabelul nr. 12 sunt reflectate datele privind deschiderea conturilor cu mențiunea „Destinat grupului de inițiativă”. Astfel, din cele 13 GI înregistrate, nu au deschis cont bancar special 2 GI - GI Alexandr Stoianoglo (PSRM) și GI Alexandru Arseni (CI).

În ceea ce privește deschiderea conturilor bancare cu mențiunea „Fond electoral” de către concurenții electorali înregistrați, constatăm că pe pagina web a CEC nu au fost publicate date relevante. Totuși,

¹⁰⁴ La data de 18.09.2024, pe pagina oficială a CEC nu erau încă publicate rapoartele financiare ale GI Igor Munteanu (CUB) și GI Andrei Năstase (CI) la situația din 16.09.2024. Prin urmare, nu este clar dacă acestea fie nu au fost prezentate la CEC, fie nu au fost publicate pe pagina autorității electorale. Prin urmare, toate datele privind veniturile și cheltuielile în cazul acestor două GI sunt reflectate la situația din 09.09.2024.

menționăm că informația urma a fi prezentată de cei doi concurenți electorali înregistrați (Alexandr Stoianoglo (PSRM) și Maia Sandu (PAS)).

Ca și în scrutinele electorale anterioare, unii competitori electorali au invocat public dificultăți în procesul de deschidere a conturilor bancare, manifestate fie prin refuzul unor bănci de a le deschide acest cont - GI Natalia Morari (CI), fie prin tergiversarea procesului de deschidere a conturilor respective - GI Octavian Țicu (BE Împreună), GI Vasile Tarlev (PVM) etc. Astfel de situații au afectat activitatea GI și, respectiv, colectarea semnăturilor¹⁰⁵. În context, reiterăm opinia Promo-LEX privind necesitatea identificării unor soluții eficiente pentru asigurarea deschiderii conturilor speciale, astfel încât să poată fi garantată egalitatea șanselor pentru toți competitorii electorali.

- *Prezentarea raportului financiar la începutul perioadei electorale de către partidele politice care intenționează să transfere pe contul „Destinat grupului de inițiativă”/„Fond electoral” mijloace financiare proprii.*

Potrivit art. 57, alin. (3) Cod electoral, partidele politice pot transfera pe contul cu mențiunea „Destinat grupului de inițiativă”/„Fond electoral” mijloace financiare proprii, deținute pe contul acestora la data începerii perioadei electorale, sub condiția prezentării raportului financiar la CEC în care să fie indicate informații despre veniturile acumulate și cheltuielile efectuate până la începutul perioadei electorale.

Conform paginii oficiale a CEC, rapoartele menționate au fost prezentate de 4 partide politice – PSRM, PN, PAS și PPPDA (membru al BE Împreună).

- *Raportarea săptămânală/finală privind veniturile acumulate și cheltuielile efectuate în perioada de colectare a semnăturilor.*

Potrivit art. 58, alin. (3) și (5) Cod electoral, competitorii electorali prezintă la CEC săptămânal, conform graficului aprobat în Programul calendaristic¹⁰⁶, rapoartele despre veniturile acumulate și cheltuielile efectuate în perioada de colectare a semnăturilor/campania electorală. În cazul GI, în termen de 3 zile de la prezentarea listelor de subscripție, acestea urmează să prezinte raportul financiar final al GI.

În perioada monitorizată, GI înregistrate urmau să depună rapoartele financiare la 26.08.2024, 02.09.2024, 09.09.2024 și 16.09.2024. În tabelul nr. 12 este reflectată informația privind prezentarea rapoartelor financiare de către GI înregistrate. Toate GI înregistrate – fie în termen, fie cu depășirea termenului limită stabilit - au prezentat informații relevante privind finanțarea activității GI.

În ceea ce privește calitatea raportării, remarcăm în continuare un nivel redus al acurateței în completarea rapoartelor (sunt comise erori, nu sunt incluse datele complete despre donatori etc.), fapt ce implică prezentarea rapoartelor cu corectările de rigoare (în unele cazuri, chiar și două rapoarte de corectare a unuia și aceluiași raport).

6.1.2. Raportarea financiară în contextul referendumului constituțional

Procesul de raportare financiară a participanților la referendum include aceleași etape ca și în cazul GI/concurenților electorali. În tabelul nr. 13 sunt reflectate datele privind raportarea financiară de către participanții la referendum înregistrați în perioada monitorizată. Astfel, din 9 participanți înregistrați, abia 3 au informat despre deschiderea contului "Fond electoral" (PCRM, MRM și ALDE).

¹⁰⁵ Potrivit afirmațiilor candidatului [Octavian Țicu](#) (BE Împreună), GI în susținerea acestuia a început a fi vizibil abia la începutul lunii septembrie, atunci când a reușit să efectueze tranzacții financiare și, respectiv, să achiziționeze materiale de vizibilitate și informare.

¹⁰⁶ [Programul](#) calendaristic pentru realizarea acțiunilor de organizare și desfășurare a alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova și a referendumului republican constituțional din 20 octombrie 2024.

Tabelul nr. 13. Informația privind raportarea financiară la CEC în contextul referendumului constituțional

<i>Participant</i>	<i>Data înregistrării</i>	<i>Trezorier</i>	<i>Raport la început de campanie</i>	<i>Deschidere cont "Fond electoral"</i>
PCRM	23.08.2024	06.09.2024		11.09.2024
PVE	29.08.2024	31.08.2024		
MRM	31.08.2024	31.08.2024	02.09.2024	17.09.2024
ALDE	02.09.2024	02.09.2024		05.09.2024
PR	06.09.2024	12.09.2024		
CUB	12.09.2024			
BE Împreună	12.09.2024		16.09.2024	
PAS	12.09.2024	12.09.2024	29.08.2024	
MAN	16.09.2024	16.09.2024		

6.1.3. Gestionarea procesului de către autoritatea electorală

Potrivit art. 58, alin. (8) Cod electoral, în termen de cel mult 24 de ore de la recepționarea și acceptarea rapoartelor financiare din campanie, CEC trebuie să le plaseze pe pagina oficială a autorității, iar formatul de publicare a acestora trebuie să fie reutilizabil, în vederea asigurării posibilității prelucrării ușoare a datelor¹⁰⁷.

Contrar celor expuse însă, constatăm că rapoartele financiare publicate pe pagina CEC nu corespund principiului datelor deschise, acestea fiind în format pdf imagine, din care cauză este foarte dificil a desluși cifrele indicate¹⁰⁸.

În perioada monitorizată, CEC a adoptat 3 hotărâri¹⁰⁹ privind supravegherea activității grupurilor de inițiativă constituite în vederea colectării semnăturilor în susținerea candidaților la funcția de Președinte al Republicii Moldova în cadrul alegerilor prezidențiale din 20 octombrie 2024. Potrivit acestora, autoritatea electorală a identificat donații care contravin prevederilor cadrului legal (a fost identificată o donație pentru GI Natalia Morari (CI) de la o persoană fizică care a beneficiat doar de burse sau alte prestații sociale, însă donația a depășit limita legală de un salariu mediu pe economie cu 6.100 de lei).

De asemenea, CEC a atenționat GI Andrei Năstase (CI), GI Natalia Morari (CI) și GI Octavian Țicu (BE Împreună) privind necesitatea prezentării rapoartelor financiare și a informației relevante în termenul și formatul solicitat de autoritatea electorală.

6.2. Veniturile și cheltuielile raportate de concurenții electorali la CEC

6.2.1. Veniturile raportate și sursa acestora în contextul alegerilor prezidențiale

Până la 16 septembrie 2024, 12 GI din cele 13 GI înregistrate¹¹⁰ au raportat venituri în valoare totală de 2.009.727 de lei, dintre care 292.076 de lei – din donații materiale (15% din totalul veniturilor declarate).

¹⁰⁷ Conform pct. 81 din [Regulamentului](#) privind finanțarea grupurilor de inițiativă și a campaniilor electorale.

¹⁰⁸ A se consulta, de exemplu, rapoartele financiare ale [GI Natalia Morari \(CI\)](#), [GI Maia Sandu \(PAS\)](#) etc.

¹⁰⁹ 1) [Hotărârea](#) CEC nr. 2798 din 31.08.2024 cu privire la supravegherea activității grupurilor de inițiativă constituite în vederea colectării semnăturilor în susținerea candidaților la funcția de Președinte al Republicii Moldova în cadrul alegerilor prezidențiale din 20 octombrie 2024;

2) [Hotărârea](#) CEC nr. 2824 cu privire la supravegherea activității grupurilor de inițiativă constituite în vederea colectării semnăturilor în susținerea candidaților la funcția de Președinte al Republicii Moldova în cadrul alegerilor prezidențiale din 20 octombrie 2024, la situația din 2 septembrie 2024;

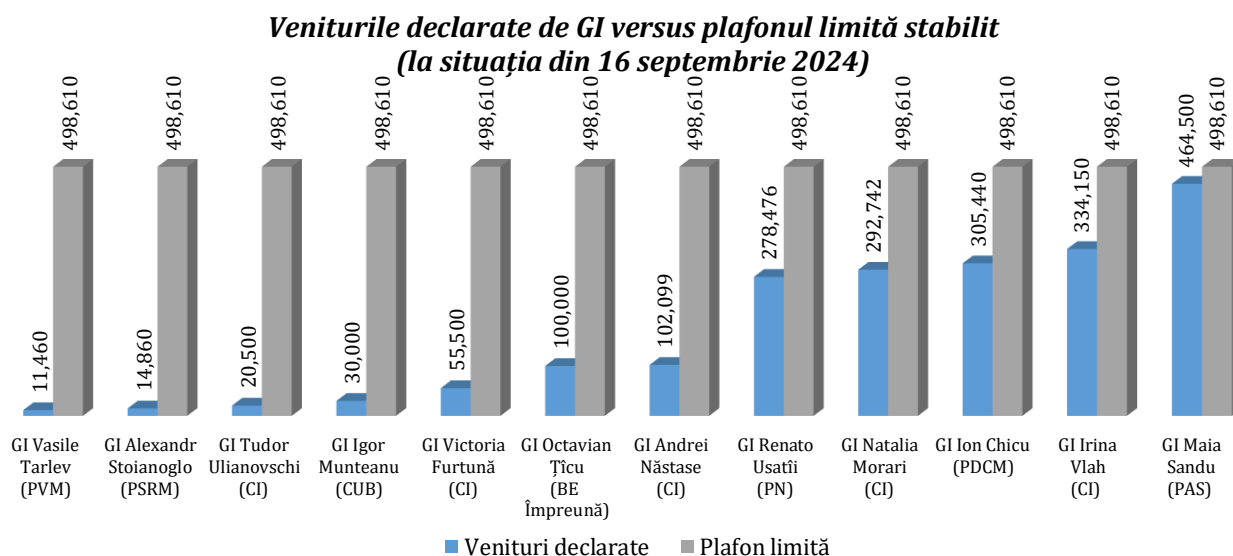
3) [Hotărârea](#) CEC nr. 2879 - cu privire la supravegherea finanțării activității grupurilor de inițiativă constituite în vederea colectării semnăturilor în susținerea candidaților la funcția de Președinte al Republicii Moldova în cadrul alegerilor prezidențiale din 20 octombrie 2024, la situația din 9 septembrie 2024.

¹¹⁰ Nu a avut declarate venituri și cheltuieli GI Alexandru Arseni (CI).

Cele mai multe venituri au fost declarate de GI Maia Sandu (PAS) – 23% din totalul veniturilor declarate, urmat de GI Irina Vlah (CI) – 17% și, respectiv, GI Ion Chicu (PDCM) și GI Natalia Morari (CI) – a câte 15% (a se vedea graficul nr. 3).

Raportat la plafonul limită stabilit pentru activitatea GI, potrivit informației declarate, nici într-un caz nu ar fi fost depășite veniturile și cheltuielile limită pentru colectarea semnăturilor (498.610 de lei). Totuși, în cazul GI Maia Sandu (PAS) – plafonul limită a fost atins în proporție de 93%, urmat de GI Irina Vlah (CI) – în cazul căreia plafonul limită a fost atins în proporție de 67%.

Graficul nr. 3

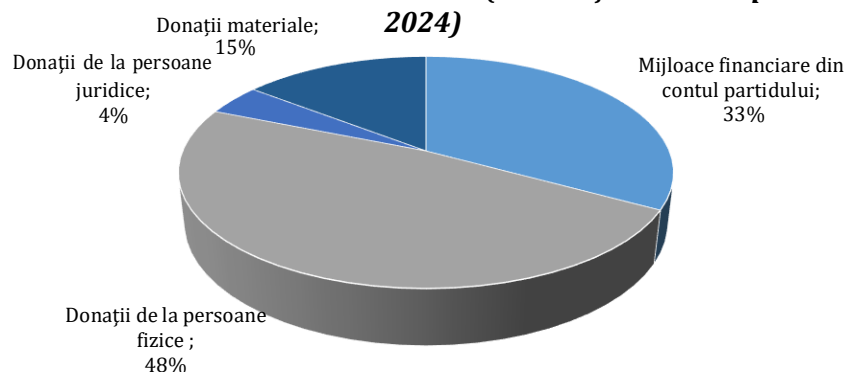

În funcție de sursa veniturilor, constatăm următoarea situație (a se vedea graficul nr. 4):

- 33% (663 mii de lei) au fost mijloacele financiare transferate din contul curent al partidelor politice în contul „Destinat grupului de inițiativă”. Dintre acestea, 76% (505 mii de lei) au fost din alocații de la bugetul de stat primite de partidele politice (PAS și PPPDA), iar 24% (158 mii de lei) au fost din surse private (PN);
- 48% (968 mii de lei) au fost din donații de la persoane fizice colectate de 7 GI (GI Ion Chicu (PDCM), GI Igor Munteanu (CUB), GI Maia Sandu (PAS), GI Irina Vlah (CI), GI Tudor Ulianovschi (CI), GI Andrei Năstase (CI) și GI Natalia Morari (CI));
- 4% (87 de mii de lei) au fost din donații financiare de la persoane juridice colectate de 2 GI - GI Andrei Năstase (CI) și GI Victoria Furtună (CI);
- 15% (292 mii de lei) au fost din donații materiale, raportate de 7 GI - GI Ion Chicu (PDCM), GI Alexandr Stoianoglo (PSRM), GI Renato Usatîi (PN), GI Maia Sandu (PAS), GI Victoria Furtună (CI), GI Natalia Morari (CI), GI Vasile Tarlev (PVM).

Graficul nr. 4

Sursa veniturilor declarate de GI la CEC (la situația din 16 septembrie 2024)

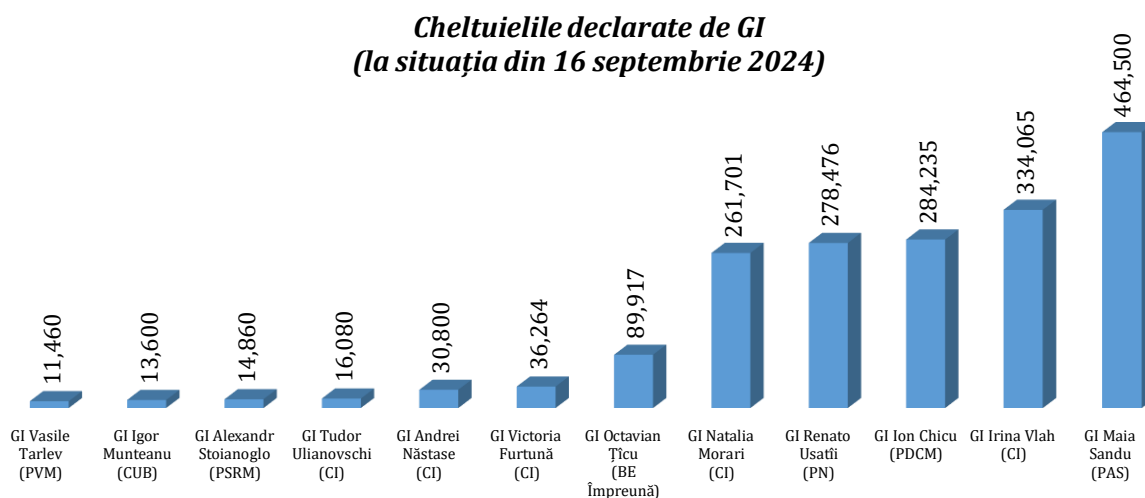

Potrivit art. 57, alin. (4), pct. 2), lit. c), Cod electoral, în cazul efectuării donațiilor pentru susținerea campaniilor electorale, persoanele juridice urmează să prezinte spre păstrare concurenților electorali informația eliberată de la Serviciul Fiscal de Stat despre lipsa restanțelor față de buget. Contrar celor expuse însă, în cazul GI Andrei Năstase (CI), a fost efectuată o donație de la o persoană juridică (SRL "Prompt Engineering") de 47.000 de lei, care avea înregistrate restanțe la bugetul de stat¹¹¹.

6.2.2. Cheltuielile declarate și destinația acestora

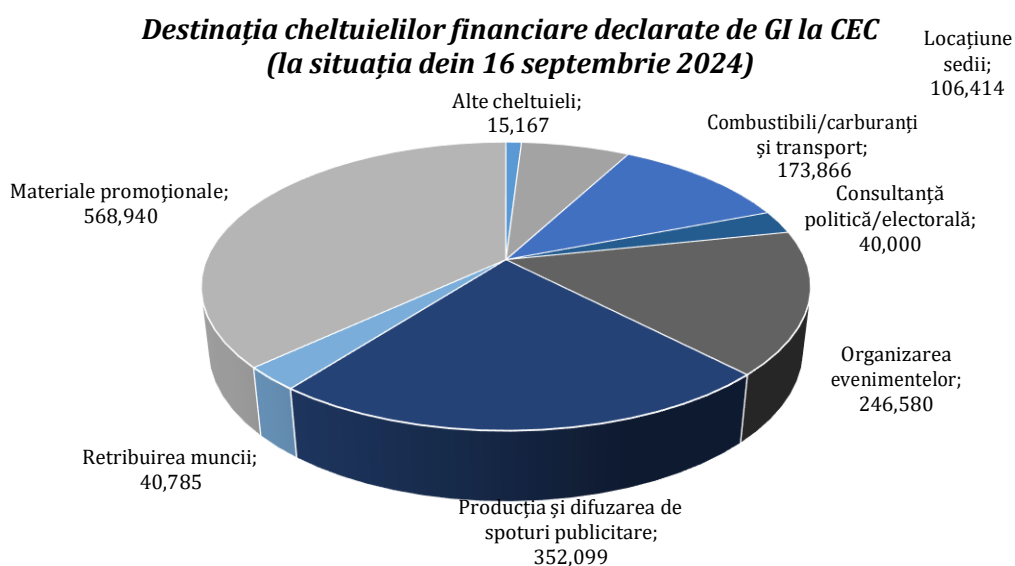
Potrivit paginii oficiale CEC, până la 16 septembrie 2024, 12 GI au declarat cheltuieli în valoare totală de 1.835.958 de lei, dintre care 292.076 de lei au fost din donații materiale. Cele mai multe cheltuieli au fost declarate de GI Maia Sandu (PAS) – 25% din totalul cheltuielilor raportate, urmat de GI Irina Vlah (CI) – 18% și, respectiv, GI Ion Chicu (PDCM) și GI Renato Usatîi (PN) - câte 15% din cheltuieli (a se vedea graficul nr. 5).

Graficul nr. 5

În funcție de destinația cheltuielilor financiare raportate, cele mai multe – 37% - au fost pentru materialele promoționale, urmat de cheltuielile pentru producția și difuzarea de spoturi publicitare – 23%, organizarea evenimentelor – 16%, precum și cheltuielile pentru combustibili și transport, care au constituit 11% din totalul cheltuielilor financiare raportate (a se vedea graficul nr. 6).

Graficul nr. 6

¹¹¹ Potrivit [datelor deschise](#) publicate de SFS.

6.3. Monitorizarea civică a finanțării activității GI

În baza rapoartelor completate de observatorii Promo-LEX, au fost estimate cheltuielile GI efectuate în vederea colectării semnăturilor, din data înregistrării fiecărui GI și până la 16 septembrie 2024. După estimarea acestora, cheltuielile respective au fost contrapuse cu cheltuielile declarate la CEC în rapoartele privind finanțarea activității GI. Drept repere metodologice pentru estimarea cheltuielilor au fost aplicate prețurile minime de piață identificate pentru serviciile, bunurile și lucrările utilizate de concurenți în scop de agitație electorală.

Menționăm că prețurile respective au fost aplicate uniform pentru toate GI. În legătură cu acest aspect, considerăm că pot exista unele divergențe între costurile aplicate de Promo-LEX și cele indicate de competitorii electorali (atât la raportarea cheltuielilor financiare, cât și a cheltuielilor din donații materiale).

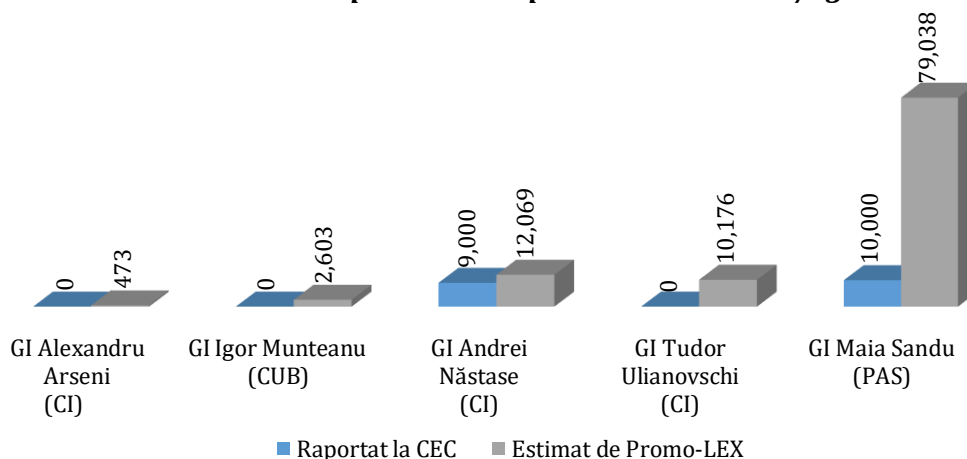
IMPORTANT! Reiterăm că la data de 18.09.2024, pe pagina oficială a CEC nu erau încă publicate rapoartele financiare ale GI Igor Munteanu (CUB) și GI Andrei Năstase (CI) la situația din 16.09.2024. Prin urmare, toate datele privind cheltuielile raportate la CEC în cazul acestor două GI sunt reflectate la situația din 09.09.2024.

6.3.1. Estimarea cheltuielilor pentru recompensele voluntarilor/agitatorilor

În perioada de colectare a semnăturilor, observatorii Promo-LEX au raportat activități cu implicarea agitatorilor (distribuirea materialelor electorale) și a colecțiilor. În rezultat, în cazul a 5 GI au fost estimate cheltuieli neraportate de cel puțin 85.358 de lei (a se vedea graficul nr. 7). Cheltuielile respective au fost estimate în baza cuantumului salariului minim pe țară¹¹², fiind aplicat tariful de 29,58 lei/ora (236,64 lei/ziua, 5.000 de lei lunar).

Graficul nr. 7

Estimarea cheltuielilor pentru recompensele voluntarilor/agitatorilor

Cele mai multe cheltuieli estimate drept neraportate pentru recompensele voluntarilor/agitatorilor au fost în cazul GI Maia Sandu (PAS) - 69.038 de lei, urmat de GI Tudor Ulianoschi (CI) - 10.176 de lei, GI Andrei Năstase (CI) - 3.069 de lei, GI Igor Munteanu (CUB) - 2.603 de lei și, respectiv, GI Alexandru Arseni (CI) - 473 de lei.

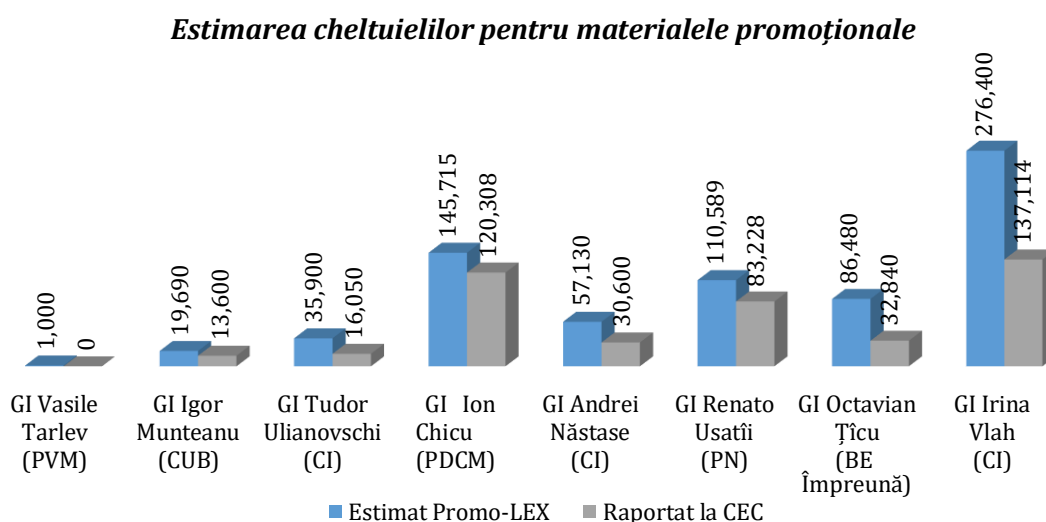
¹¹² [Hotărârea](#) Guvernului nr. 985 din 06 decembrie 2023 privind stabilirea cuantumului salariului minim pe țară pentru anul 2024.

Cu referire la implicarea agitatorilor și raportarea/estimarea cheltuielilor pentru activitățile prestate de aceștia, în urma verificării rapoartelor financiare, s-a constatat că acestea nu sunt incluse la cheltuielile totale a activității GI. În opinia Promo-LEX, cheltuielile respective urmează a fi incluse la cheltuielile totale, astfel cum prevăd standardele internaționale. Prin urmare, reiterăm necesitatea elaborării de către CEC a unui ghid/unei instrucțiuni ce ar viza modul de completare a rapoartelor privind activitatea GI și a finanțării campaniei electorale în ceea ce privește prestația voluntarilor/agitatorilor și raportarea acestora.

6.3.2. Estimarea cheltuielilor pentru materialele promoționale

Potrivit observatorilor Promo-LEX, GI au utilizat materiale promoționale (flyere, bannere, spoturi video, materiale de vizibilitate etc.). În baza informației observate, au fost estimate cheltuieli neraportate în cazul a 8 GI în valoare de cel puțin 299.164 de lei (a se vedea graficul nr. 8).

Graficul nr. 8

Cele mai multe cheltuieli estimate drept neraportate pentru materialele promoționale au fost în cazul GI Irina Vlah (CI) - 139.286 de lei, urmat de GI Octavian Țîcu (BE Împreună) - 53.640 de lei și GI Renato Usatîi (PN) - 27.361 de lei.

6.3.3. Estimarea cheltuielilor pentru spațiile/dispozitivele fixe pentru publicitate

Observatorii Promo-LEX au raportat despre utilizarea publicității stradale de către unele GI. În baza rapoartelor recepționate de la aceștia, au fost estimate cheltuieli neraportate în cazul GI Irina Vlah (CI) în valoare de minim 105.872 de lei.

6.3.4. Estimarea cheltuielilor pentru publicitatea în rețeaua internet

În perioada monitorizată, a fost observată utilizarea publicității în rețeaua internet prin transmiterea live a diverselor evenimente organizate în scop de promovare a GI și de colectare a semnăturilor. Astfel, au fost estimate cheltuieli neraportate în cazul a 2 GI în valoare de cel puțin 4.490 de lei, după cum urmează: GI Irina Vlah (CI) - 1.574 de lei, GI Vasile Tarlev (PVM) - 2.916 de lei.

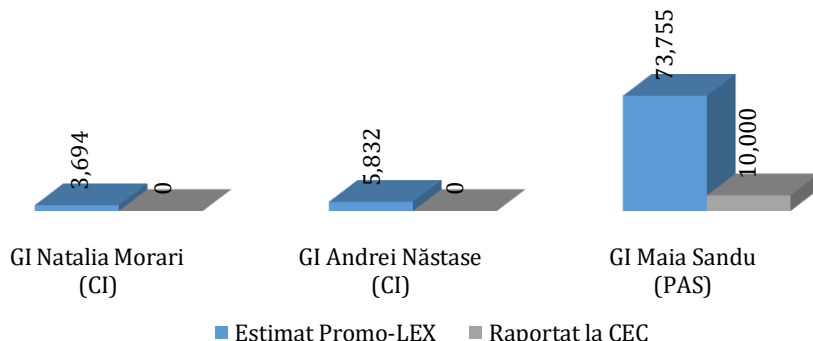
6.3.5. Estimarea cheltuielilor pentru publicitatea pe rețele de socializare

Publicitatea sponsorizată pe rețelele sociale a fost utilizată la scară largă și în contextul activităților de colectare a semnăturilor de către GI. În baza informației identificate în rapoartele publice accesibile pe

Meta, au fost estimate cheltuieli neraportate de 3 GI în valoare de cel puțin 73.281 de lei (a se vedea graficul nr. 9).

Graficul nr. 9

Estimarea cheltuielilor pentru publicitatea pe rețele de socializare

Cele mai multe cheltuieli estimate drept neraportate pentru publicitatea pe rețelele de socializare au fost în cazul GI Maia Sandu (PAS) - 63.755 de lei, urmat de GI Andrei Năstase (CI) - 5.832 de lei și GI Natalia Morari (CI) - 3.694 de lei.

6.3.6. Estimarea cheltuielilor pentru organizarea evenimentelor cu caracter electoral

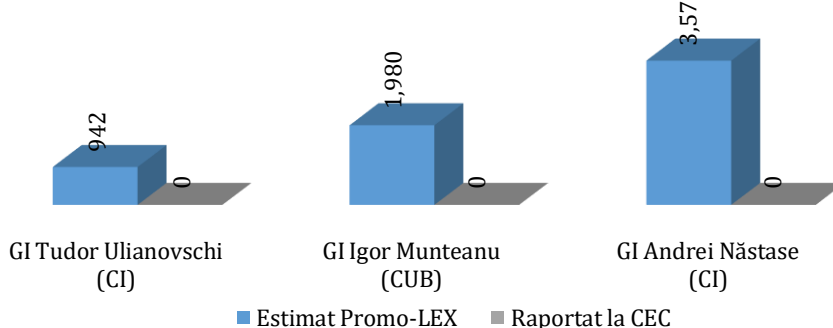
În perioada de colectare a semnăturilor, observatorii Promo-LEX au raportat despre organizarea întrunirilor electorale, de distribuire a materialelor electorale etc. În baza acestora, au fost estimate cheltuieli neraportate de cel puțin **5.660 de lei** în cazul GI Irina Vlah (CI).

6.3.7. Estimarea cheltuielilor pentru combustibili și transport

În procesul de colectare a semnăturilor, observatorii Promo-LEX au raportat activități ale GI care au implicat deplasarea în localitățile Republicii Moldova, ceea ce a determinat efectuarea cheltuielilor pentru transport. În baza informației menționate, în cazul a 3 GI au fost estimate cheltuieli neraportate de cel puțin **6.497 de lei** (a se vedea graficul nr. 10).

Graficul nr. 10

Estimarea cheltuielilor pentru transport

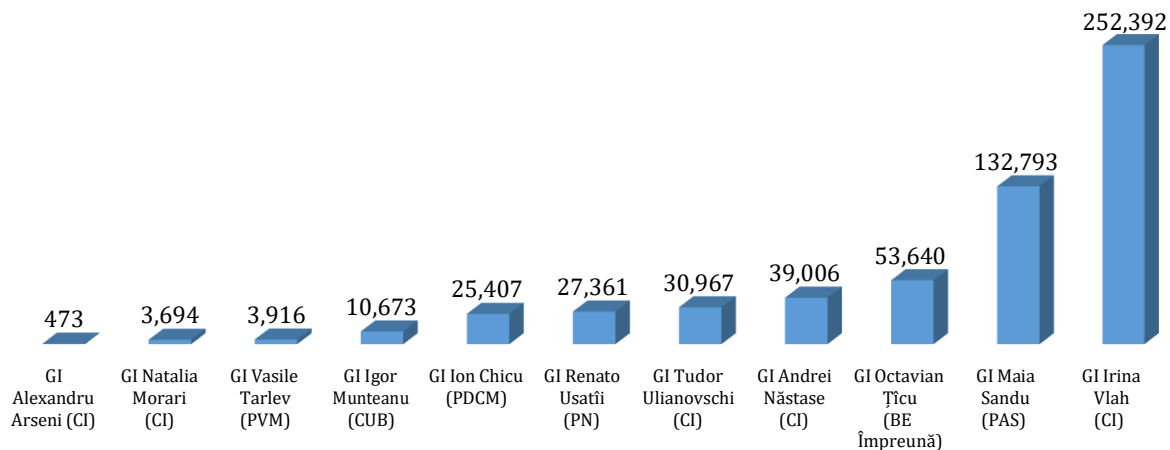
6.3.8. Concluzii privind monitorizarea civică a activității GI

În contextul celor relatate, pentru activitățile de colectare a semnăturilor desfășurate de 11 GI, MO Promo-LEX a estimat cheltuieli neraportate în valoare de cel puțin **580.321 de lei**. Cele mai multe cheltuieli neraportate au fost în cazul GI Irina Vlah (CI) – 43% din totalul cheltuielilor estimate, urmat de

GI Maia Sandu (PAS) – 23% și, respectiv, GI Octavian Țicu (BE Împreună) – 9% din cheltuieli (a se vedea graficul nr. 11).

Graficul nr. 11

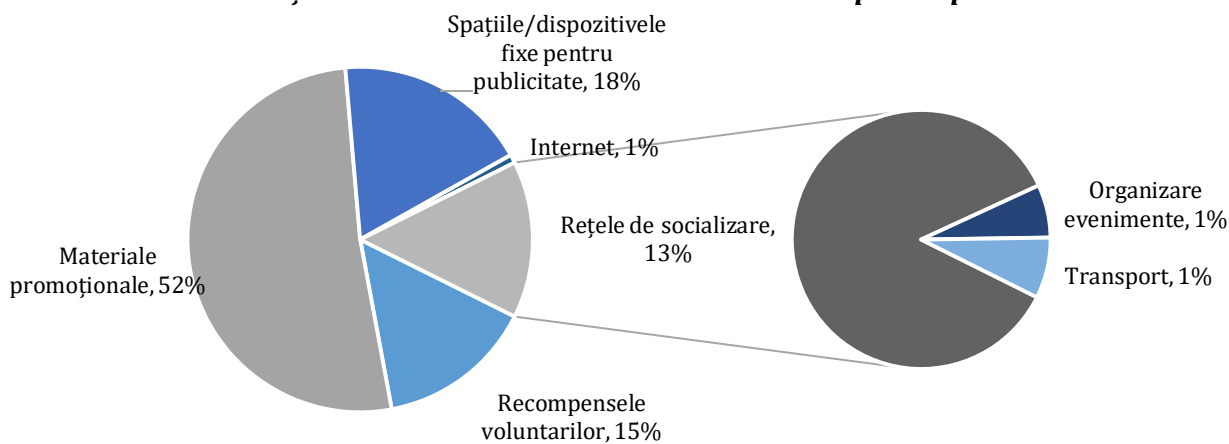
Total cheltuieli estimate drept neraportate pentru activitatea GI

În funcție de destinația cheltuielilor estimate drept neraportate, cele mai multe au fost pentru materiale promoționale – 52%, urmat de recompensele voluntarilor/agitatorilor – 15% și pentru spațiile și dispozitivele fixe pentru publicitate – 18% (a se vedea graficul nr. 12).

Graficul nr. 12

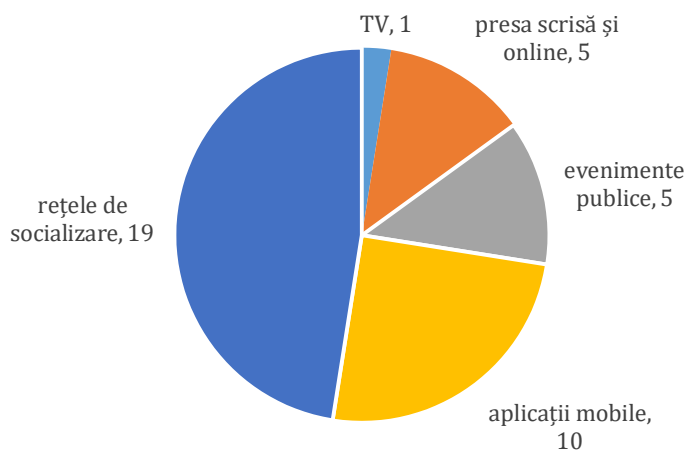
Destinația cheltuielilor estimate de Promo-LEX drept neraportate

VII. DISCURSUL DE URĂ ȘI INSTIGARE LA DISCRIMINARE

În perioada 20 august – 8 septembrie 2024, au fost identificate cel puțin 40 de cazuri de discurs de ură și alte forme de manifestare a intoleranței. Din cele 40 de cazuri, 38 cazuri au avut loc în context politic, iar dintre acestea - 28 de cazuri au avut loc în context electoral. Cele mai multe cazuri au fost răspândite prin intermediul rețelelor de socializare și aplicațiile mobile (a se vedea Graficul nr. 12).

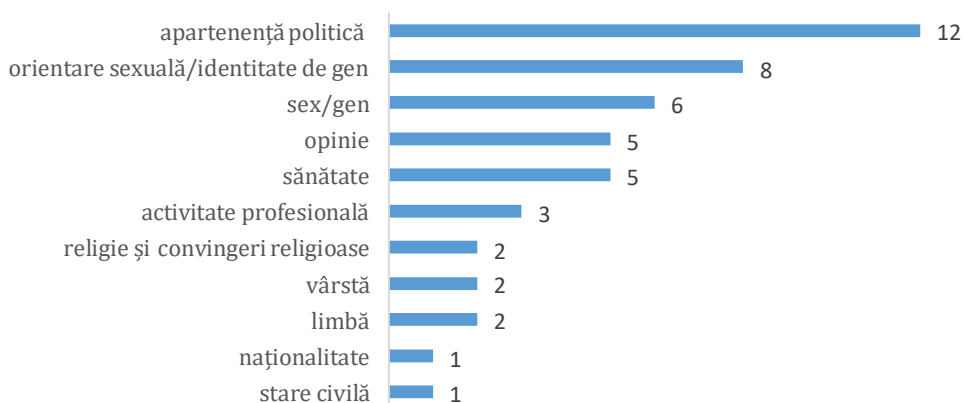
Graficul nr. 13. Categoriile generale de surse

„Aparența politică”, „orientarea sexuală/identitate de gen” și „sex/gen” sunt criteriile care au stat la baza celor mai multe cazuri de discurs de ură identificate în această perioadă (a se vedea Graficul nr. 13). Bărbații (17 cazuri) cu vârsta cuprinsă între 35 și 50 de ani (11 cazuri) au utilizat cel mai des discursul de ură, 17 cazuri fiind generate de către reprezentanți ai autorităților publice locale/centrale.

Cele 40 de cazuri de discurs de ură au fost vizualizate de peste 3 milioane de ori și distribuite de peste 23 de mii de ori.

Graficul nr. 14. Categoriile care au stat la baza discursurilor de ură

În perioada supusă monitorizării, au fost identificate mesaje care au promovat intoleranța față de anumite grupuri sociale, dar și mesaje care au atins un nivel mai înalt de gravitate, precum justificarea violenței sau incitarea directă sau indirectă la discriminare.

7.1. Competitori electorali care au utilizat discursul de ură sau instigarea la discriminare

Un discurs care dezumanizează și justifică violența față de politicienii și membrii PAS a fost lansat de către Renato Usatîi, consilier municipal în primăria mun. Bălți, președintele PN și politicianul care și-a înregistrat grupul de inițiativă pentru a candida la funcția de președinte:

„Короче (n.tr.: pe scurt), ei deamu nu mai sânt sectă (PAS), ei просто (n.tr.: pur și simplu) sânt casă de nebuni. Ei încă o dată, fără dihlofoz (n.tr.: insecticid) eu nu știu cum o să scăpăm noi de dânșii. Că știi cum în sat când apăreau la copii păduchi îi dădeau cu dust (n. tr.: insecticid organoclorurat), aicea trebu să dai și dust, și тройной одеколон (n. tr.: apă de colonie) și желательно (n. tr.: de dorit) după asta să mai pui și niște хумиу (n. tr.: produse chimice). Înțelegи? Și eu asta nu glumesc, astea deja sunt niște aberații.”¹¹³

În perioada electorală au fost identificate și discursuri homofobe din partea diversilor actori. Aceste mesaje fie au promovat intoleranța față de persoanele LGBTQI+ prin intermediul stereotipurilor și prejudecăților, fie au incitat la discriminare în mod direct sau indirect.

De exemplu, în cadrul unei conferințe de presă, Tudor Ulianovschi, ex-ministru al Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova (2018-2019), grupul de inițiativă al căruia a fost înregistrat de CEC pentru susținerea candidaturii sale la funcția de președinte, a declarat:

„Într-o Moldova normală și demnă nu vom permite niciodată ca în școli sau în spațiu public să expunem copiii noștri periculoasei propagande de gen. O Moldova normală este o Moldova a unei familii normale, a unei familii tradiționale, al tatălui și al mamei, nu al părintelui 1 sau a părintelui 2. A fetițelor, a băiețelilor, a bunicului și bunicii; a botezului, a căsătoriei, a bisericii și a tainei sfintei împărtășanii.”¹¹⁴

Din cele 28 de cazuri de discurs de ură sau alte forme de manifestare a intoleranței identificate în context electoral, opt cazuri au vizat asocierea politicienilor, membrilor/simpatizanților partidelor politice cu bolile mintale sau psihice pentru a pune la îndoială integritatea psihică și capacitatea intelectuală a acestora. Scopul acestor asocieri este de a-i denigra, însă în mod indirect aceste tipuri de mesaje promovează stereotipuri cu privire la persoanele care suferă de boli mintale sau psihice.

De exemplu, în contextul unui protest organizat de către reprezentanții BP Victorie și transmis în direct pe pagina de Facebook a TV6, un susținător al blocului politic pe de o parte i-a asociat pe contra-manifestanți cu bolile psihice și i-a dezumanizat, iar pe de altă parte a incitat la acțiuni violente împotriva acestora pe criteriu de „opinie”:

«Хочу, чтобы все уважаемые и знатные люди, которые скорее всего вышли, когда Костюженскую психушку закрыли... Вот, видите, видно что выпустили? Если в новостях увидите три животных, по городу гуляют, знайте! Я хочу, чтобы мы им сказали: долой провокаторов! Долой провокаторов! Провокаторов в палату!»¹¹⁵

Vasile Bolea, deputat în cadrul Parlamentului Republicii Moldova și membru al Biroului Politic al PR, a utilizat aceeași retorică. Acesta a pus la îndoială integritatea psihică a deputatului PAS, Oazu Nantoi, în urma declarației sale cu privire la statutul de neutralitate a Republicii Moldova:

„De fiecare dată când Oazu Nantoi merge la medic și se uită că analizele lui sunt proaste el dă câte o idee năstrușnică, o aruncă așa în societate pentru ca noi să o discutăm. Dăunezi, Oazu Nantoi a vorbit despre faptul că țara noastră trebuie să se decică de statutul ei de neutralitate permanentă și să îndeplinească toate măsurile sau să îndeplinească toate rigorile pentru a adera la NATO.”

„Și am remarcat faptul că atunci când Oazu Nantoi primește rezultate negative la analizele care le-a dat și atunci când de fiecare dată vizitează medicii el vine cu asemenea idei năstrușnice care societatea trebuie să se decică de aceste idei și nici măcar să nu le comenteze.”¹¹⁶

¹¹³ Renato Usatîi, [Emisiunea online](#) „Online! Puterea e în adevăr 38!”, YouTube, 1 septembrie 2024, min.: 24:13, ultima accesare: 11 septembrie 2024.

¹¹⁴ Tudor Ulianovschi, [Conferință de presă](#) privind crearea grupului de inițiativă pentru desemnarea și susținerea candidaturii pentru funcția de președinte al Republicii Moldova, Facebook, min.: 17:25, ultima accesare: 11 septembrie 2024.

¹¹⁵ Susținător al BP Victorie, protest, [Facebook](#), TV6, 21 august 2024, min.: 01:29:50, ultima accesare: 11 septembrie 2024.

¹¹⁶ Vasile Bolea, declarație video, [Facebook](#), 22 august 2024, min.: 00:01 și min.: 03:18, ultima accesare: 11 septembrie 2024.

RECOMANDĂRI

Parlamentului Republicii Moldova

1. Reglementarea condițiilor de participare a Președintelui în exercițiu (aflat pe final de mandat) la alegerile prezidențiale.
2. Reglementarea cazurilor de refuz a înregistrării grupurilor de inițiativă, astfel încât cadrul normativ să fie previzibil pentru actorii procesului electoral.

Guvernului Republicii Moldova

3. Renunțarea la expedierea către Parlament a proiectului de Lege pentru modificarea Codului contravențional în partea ce se referă la modificarea art. 53 alin. (3) din Codul contravențional.

Comisiei Electorale Centrale:

4. Asigurarea organelor electorale inferioare cu toate condițiile necesare unei bune desfășurări a activității acestora.
5. Asigurarea instruirii noilor membri confirmați în componența consiliilor electorale.
6. Publicarea în mod proactiv a informației detaliate și complete privind procesul de organizare și desfășurare a alegerilor.
7. Actualizarea cu regularitate a paginii web a instituției dedicată contestațiilor și actelor de soluționare a acestora în perioada electorală
8. Monitorizarea respectării prevederilor legale privind organizarea și desfășurarea, în perioada electorală, a tuturor tipurilor de sondaje de opinie privind preferințele politice ale alegătorilor.
9. Organizarea și desfășurarea, în colaborare cu Biroul politici de reintegrare, a unei campanii de informare și educație electorală pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului.
10. Informarea autorilor contestațiilor/sesizărilor despre calea de atac.

ABREVIERI

alin. – alineatul

ALDE- Partidul Politic Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa

APL – administrația publică locală

art. – articolul

BE- bloc electoral

BP – bloc politic

CEC – Comisia Electorală Centrală

CECE – Consiliul electoral al circumscripției electorale de nivelul al II-lea

CI – candidat independent

CICDE – Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral

CUB- Partidul Politic Coaliția pentru Unitate și Bunăstare

GI- grup de inițiativă

lit. – litera

LS- liste de subscripție

MAN- Partidul Politic Mișcarea Alternativa Națională

mil. – milioane

MO – Misiune de observare

MRM- Partidul Politic Mișcarea Respect Moldova

nr. – număr

OSCE/ODIHR – Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului

OTL – observator pe termen lung

OTS – observator pe termen scurt

PAS – Partidul Politic Partidul Acțiune și Solidaritate

PCRM – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova

PDCM – Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei

PN – Partidul Nostru

PVE- Partidul Politic Partidul Verde Ecologist

PPVM- Partidul Politic Partidul pentru Viitorul Moldovei

PR – Partidul Renaștere

PSDE – Partidul Social Democrat European

PSRM – Partidul Socialiștilor din Republica Moldova

pct. – punctul

SV – secție de votare

SSI LSE- Subsistemul Informatic „Lista de subscripție electronică”

UAT – unitate administrativ-teritorială

UE – Uniunea Europeană

USAID – Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională

ANEXE

Anexa nr. 1. Acreditarea/confirmarea persoanelor autorizate să participe la procedurile electorale

Tabelul nr. 1.1. Observatorii acreditați de CEC¹¹⁷

Observatori naționali				Total
Asociația Promo-LEX	633	Asociația pentru Democrație Participativă „ADEPT”	5	643
Asociația Obștească „ADOR ORAȘUL MEU”	5			
Observatori și experți internaționali				
Ambasada Republicii Lituania	6	Comisia Electorală Centrală a Republicii Lituania	2	76
Autoritatea Electorală Permanentă din România	1	Comisia Electorală Centrală a Republicii Letonia	1	
Consiliul Electoral Suprem al Republicii Turcia	2	Comisia Electorală Centrală a Georgiei	2	
Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE/BIDD0)	38	Comisia Electorală Centrală a Republicii Azerbaidjan	2	
Rețeaua Europeană a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor (ENEMO)	7	Institutul Național Democrat pentru Afaceri Internaționale	15	

Tabelul nr. 1.2. Jurnaliștii confirmați de către CEC¹¹⁸ și CECE II

Instituția Privată „Radio Orhei”	1	Publicația Periodică Independentă „Observatorul de Nord”	8
Publicația Periodică Independentă „Ecoul Nostru” SRL	6		
		Total	15

Tabelul nr. 1.3. Autorizarea sondajelor de opinie și a exit-pollurilor¹¹⁹

Autorizarea efectuării sondajelor de opinie	9
„INTELLECT GROUP” SRL	1
„DATE INTELIGENTE” SRL	3
„MLD MEDIA” SRL	2
ÎM „C.B.S.-RESEARCH” SRL	2
Asociația Obștească „Aripi de viață”	1
Autorizarea publicării sondajelor de opinie	1
Asociația Obștească „Institutul pentru Politici și Reforme Europene”	1

Tabelul nr. 1.4. Aprobarea mesajelor de interes public¹²⁰

Biroul Relații cu Diaspora	2 spoturi video
Bright Communications (Grupul de presă Realitatea TV)	3 spoturi video motivaționale
Asociația Obștească „Comunitatea Plus”	1 pliant informativ
Comisia Electorală Centrală	3 spoturi video 1 pliant informativ 1 poster informativ
Oficiul Consiliului Europei la Chișinău	1 spot video informativ
Total	12

¹¹⁷ [Acreditarea](#) observatorilor.

¹¹⁸ [Confirmarea](#) jurnaliștilor.

¹¹⁹ [Autorizarea](#) sondajelor de opinie și a exit-pollurilor.

¹²⁰ [Aprobarea](#) mesajelor de interes public.

Anexa nr.2. Estimările MAE privind cetățenii aflați peste hotare

<i>N.O.</i>	<i>Stat</i>	<i>Date MAEIE 2020</i>	<i>Date MAE 2024</i>	<i>N.O.</i>	<i>Stat</i>	<i>Date MAEIE 2020</i>	<i>Date MAE 2024</i>
1.	Austria	1.409	5.000	24.	Irlanda	1.987	33.000
2.	Azerbaidjan	119	200	25.	Islanda		600
3.	Belarus	2.974	5.000	26.	Israel	18.000	20.000
4.	Belgia	7.000	12.500	27.	Italia	128.979	300.000
5.	Bosnia și Herțegovina		50	28.	Japonia	188	400
6.	Bulgaria	5.000	3.626	29.	Letonia	363	436
7.	Canada	50.000	26.070	30.	Lituania	729	1.500
8.	Cehia	5.903	10.000	31.	Luxemburg	600	196
9.	China	178	260	32.	Marea Britanie	24.000	35.000
10.	Cipru	10.000	3.250	33.	Norvegia	260	3.000
11.	Coreea de Sud		200	34.	Polonia	37.338	37.277
12.	Croația	48	150	35.	Portugalia	5.098	32.000
13.	Danemarca	1.194	2.400	36.	Qatar	139	200
14.	Elveția	529	7.000	37.	Țările de Jos	986	5.000
15.	Emiratele Arabe Unite	1.410	3.000	38.	România	19.400	14.017
16.	Estonia	400	2.000	39.	Slovacia		1.386
17.	Federația Rusă	356.731	260.000	40.	Slovenia		500
18.	Finlanda	400	700	41.	Spania	18.537	23.783
19.	Franța	17.000	160.000	42.	SUA	47.767	130.000
20.	Georgia	57	50	43.	Suedia	248	2.500
21.	Germania	20.375	92.600	44.	Turcia	7.942	9.000
22.	Grecia	7.196	13.500	45.	Ucraina	23.800	25.693
23.	India		200	46.	Ungaria	680	1.000

**Erată: Ca urmare a unei erori admise, în Raportul nr. 2 al Misiunii de observare a alegerilor prezidențiale și referendumul republican constituțional din 20 octombrie, la pag. 38 a fost inclus textul "La 30 august 2024, deputata PAS Ersilia Qatrawi, membră a GI Maia Sandu, a colectat semnături în incinta primăriei din s. Răscăieți, r-ul Ștefan Vodă, în timpul programului de muncă a instituției/angajaților". Dorim să corectăm această informație, menționând că deputata Ersilia Qatrawi nu a fost implicată în procesul de colectare a semnăturilor în s. Răscăieți, raionul Ștefan Vodă, textul și cifrele fiind ajustate în mod corespunzător.*